

Tekijänoikeuslain soveltaminen ja käytännöt Tilastokeskuksessa

Kirsi-Maaria Manninen

Opinnäytetyö
Liiketalouden koulutusohjelma
2011

Liiketalouden koulutusohjelma

<p>Tekijä tai tekijät Kirsi-Maaria Manninen</p>	<p>Ryhmä tai aloitusvuosi 2008</p>
<p>Opinnäytetyön nimi Tekijänoikeuslain soveltaminen ja käytännöt Tilastokeskuksessa</p>	<p>Sivu- ja liitesivumäärä 76 + 1</p>
<p>Ohjaaja tai ohjaajat Satu Pitkänen</p>	
<p>Opinnäytetyö on tehty toimeksiantona Tilastokeskukselle, joka tuottaa suurimman osan Suomen virallisista tilastoista. Työn tarkoituksena oli tutkia, miten tekijänoikeuslaki suojaa Tilastokeskuksen tuottamia tietoja ja tietotuotteita ja kuinka lakia sovelletaan Tilastokeskuksessa.</p> <p>Opinnäytetyön tavoitteena oli selvittää Tilastokeskuksen käytännöt tiedon, tuotteiden ja palveluiden käyttöoikeuksien luovutustilanteissa ja tehdä mahdollisia kehitysehdotuksia käytäntöjen selkiyttämiseksi. Lisäksi tarkasteltiin, miten selkeästi tietojen jatkokäyttöoikeuksista informoidaan tietotuotteiden ja muun tiedonjulkaisemisen yhteydessä, miten lupaprosessi Tilastokeskuksessa etenee, ja miten tekijänoikeuksiin liittyvät asiat tunnetaan ja miten niistä tiedotetaan Tilastokeskuksen sisällä.</p> <p>Työn teoriaosuus koostui pääosin Suomen tekijänoikeuslain ja sen tulkintojen tarkastelusta. Yleisellä tasolla käsiteltiin tekijänoikeusjärjestelmää ja esiteltiin kohdeorganisaation toimintaa. Empiirinen aineisto kerättiin haastattelemalla Tilastokeskuksessa eri yksiköissä ja erilaisissa tehtävissä työskenteleviä henkilöitä. Nykytilanteen kartoittamiseksi haastateltiin lisäksi muutamia Tilastokeskuksessa työn kannalta keskeisissä asiantuntijatehtävissä toimivia henkilöitä.</p> <p>Haastattelut toteutettiin keväällä 2011 ryhmähaastatteluina, joihin osallistui yhteensä 17 henkilöä. Menetelmänä oli teemahaastattelu. Aineisto litteroitiin ja käsiteltiin laadullisilla sisällönanalyysimenetelmillä.</p> <p>Tutkimustulokset osoittivat, että käytännöt ja tiedot vaihtelevat Tilastokeskuksen eri yksiköissä, mutta näkemykset tietojen vapaasta käytettävyydestä olivat lähes yhteneväiset. Tulosten perusteella osoittautui ensisijaisen tärkeäksi avata Tilastokeskuksen verkkosivuilla olevaa tekijänoikeuslauseketta selkokielisen ohjeistuksen muotoon, joka palvelisi tiedonkäyttäjien lisäksi henkilöstöä. Tutkimus osoitti myös, että yhteisten toimintatapojen saavuttaminen edellyttää yhden Tilastokeskuksessa nimetyn asiantuntijan työpanosta sekä henkilöstön ja asiakkaiden nykyistä parempaa informointia tietojen käyttöön liittyvissä kysymyksissä myös tekijänoikeuslain näkökulmasta.</p>	
<p>Asiasanat Tekijänoikeus, tekijänoikeuslaki, lähioikeudet, tilastot, asiantuntijaorganisaatiot, valtion virastot</p>	

Business administration

<p>Author or authors Kirsi-Maaria Manninen</p>	
<p>The title of thesis The application of the copyright law and the practices at Statistics Finland</p>	<p>Number of pages and appendices 76+1</p>
<p>Supervisor or supervisors Satu Pitkänen</p>	
<p>This thesis was commissioned by Statistics Finland, which produces the majority of the Official Statistics of Finland. The thesis intended to examine how the copyright law protects the data and data products produced by Statistics Finland and how the law is applied at Statistics Finland.</p> <p>The objective of the thesis was to study Statistics Finland's practices when releasing licences to use data, products and services and to make possible suggestions to make the practices clearer. It was also examined how clearly information is provided about licences to further use of data in connection with data products and other publication of data, how the permission process advances at Statistics Finland, and how the issues related to copyright are known and how information is given of them inside Statistics Finland.</p> <p>The theoretical part of the thesis was mainly composed of an examination of Finland's copyright law and its interpretations. The copyright system was discussed and the activity of the target organisation was presented on a general level. The empirical material was collected by interviewing persons working in different units and different positions at Statistics Finland. To survey the present situation, a few Statistics Finland's experts working in positions central for the thesis were interviewed.</p> <p>The interviews were conducted in spring 2011 as group interviews involving 17 persons in all. The method used was thematic interview. The material was transcribed and processed with qualitative content analysis methods.</p> <p>The survey results showed that the practices and information varied in Statistics Finland's different units, but views on free usability of data were almost uniform. The results indicated that it was of utmost importance to modify the clause on copyright on Statistics Finland's website into plain-language guidelines to serve not only data users but all personnel. The survey also demonstrated that attaining uniform procedures would require work input from one designated expert at Statistics Finland and better provision of information than now to the personnel and customers in issues relating to data use from the viewpoint of the copyright law as well.</p>	
<p>Key words Copyright, copyright law, related rights, statistics, expert organisations, government agencies</p>	

Sisällys

1	Johdanto	1
1.1	Opinnäytetyön tavoitteet ja tutkimusongelmat	1
1.2	Rajaukset.....	2
1.3	Työn rakenne ja käytetyt menetelmät	3
2	Tekijänoikeus ja lainsäädäntö	5
2.1	Tekijänoikeusjärjestelmä ja toimijat Suomessa	5
2.1.1	Yleissopimukset	5
2.1.2	Opetusministeriön rooli tekijänoikeusasioissa.....	6
2.1.3	Tekijänoikeusneuvosto	6
2.1.4	Tekijänoikeustoimikunta	7
2.2	Yleistä tekijänoikeuslaista ja sen soveltamisesta	7
3	Tekijänoikeuden kohde, sisältö ja oikeudenhaltija	8
3.1	Suojan ulkopuolelle jäävät teokset	8
3.2	Suojan saamisen edellytykset	8
3.2.1	Ilmaisumuodon suoja.....	9
3.2.2	Teoskynnys.....	9
3.3	Jälkipäristeokset	10
3.4	Nimen ja otsikon suoja.....	10
3.5	Tekijä.....	12
3.6	Tekijänoikeuden sisältö	12
3.7	Tekijänoikeuden syntyminen ja voimassaolo.....	13
3.8	Lähioikeuksien voimassaolo	14
3.9	Public domain –teokset	15
4	Lähioikeudet	17
4.1	Luettelon ja tietokannan valmistajan suoja	17
4.1.1	Suojan tuottama yksinoikeus.....	18
4.1.2	Oleellinen osa ja huomattava panostus	19
4.2	Valokuvaajan suoja.....	19
5	Tekijänoikeuden rajoituksia	21
5.1	Julkistaminen ja julkaiseminen.....	21
5.2	Tekijänoikeuslaissa säädetty yksittäiset rajoitukset.....	23

5.2.1	Tilapäinen kappaleen valmistaminen	23
5.2.2	Valmistaminen yksityiseen käyttöön	23
5.2.3	Opetuksessa käytettävät kokoomateokset.....	24
5.2.4	Oikeuden raukeaminen.....	24
5.2.5	Siteeraus oikeus	24
5.2.6	Asiakirjajulkisuus ja oikeudenhoito	25
5.2.7	Tietokoneohjelmia ja tietokantoja koskevia erityissäännöksiä.....	26
5.3	Sopimuslisenssijärjestelmä	27
5.3.1	Valokopiointi.....	28
5.3.2	Sisäinen tiedotuskäyttö.....	29
5.3.3	Muu sopimuslisenssin nojalla tapahtuva käyttö	29
6	Muita tekijänoikeuslain säännöksiä	31
6.1	Tekijänoikeuden luovutus ja siirtyminen.....	31
6.1.1	Luovutus sopimukset	31
6.1.2	Tekijänoikeus työ- tai virkasuhteessa	32
6.2	Tekniset toimenpiteet ja oikeuksien sähköiset hallinnointitiedot	33
6.3	Verkkosivun linkittäminen	34
6.4	Seuraamukset tekijänoikeuden loukkaamisesta	35
6.4.1	Hyvitys- ja korvausvastuu.....	35
6.4.2	Menettämisseuraamus	36
7	Tilastokeskus.....	37
7.1	Tehtävät ja toimintaperiaatteet	37
7.2	Tilastokeskus organisaationa.....	38
7.3	Toimintaympäristö	39
7.4	Resurssit.....	40
7.5	Tuotteet ja palvelut sekä niiden saama suoja	40
7.5.1	Julkaisut.....	42
7.5.2	Tietokantapalvelut	43
7.5.3	Vakiotuotteet.....	43
7.5.4	Toimeksiantopalvelut.....	43
7.5.5	Koulutus- ja asiantuntijapalvelut	45
7.5.6	Muut tuotteet	46
7.6	Tilastokeskuksen ydinprosessit.....	47

7.7	Prosessijohtaminen Tilastokeskuksessa.....	47
8	Empiirinen aineisto ja tutkimustulokset.....	49
8.1	Haastattelujen toteutus	49
8.2	Nykytilanne tietojen jatkokäyttöön liittyvissä käytännöissä.....	51
8.3	Tietojen käytöstä tekijänoikeuslain näkökulmasta	52
8.4	Haastattelutulokset.....	53
8.4.1	Tietojen jatkokäyttö yleisesti.....	54
8.4.2	Tilastokeskuksen tietojen jatkokäyttö ja -jalostaminen	55
8.4.3	Jatkokäyttöön vaikuttavat tekijät	58
8.4.4	Millaista tietojen jatkokäytön tulisi olla.....	59
8.4.5	Jatkokäyttöä koskevat kyselyt.....	60
8.4.6	Nykyisten toimintatapojen ja ohjeistuksen selkeys	61
8.4.7	Nykyisten toimintatapojen kehittämistarpeet	63
9	Johtopäätökset.....	66
9.1	Tutkimuksen luotettavuus.....	66
9.2	Kehitys- ja jatkotutkimusehdotukset	68
	Lähteet.....	71
	Liitteet.....	77
	Liite 1. Haastattelurunko.....	77

1 Johdanto

Opinnäytetyö on tehty toimeksiantona Tilastokeskukselle. Tilastokeskus tuottaa tilastotietoa ja julkaisee sitä erilaisina tietotuotteina (muun muassa tilastojulkaisut verkossa ja painettuina, tietokannat). Lisäksi Tilastokeskus tuottaa tilastotietoon perustuvia muita tuotteita ja palveluita kuten julkaisuja, verkkopalveluita, räätälöityjä tietokantoja ja toimeksiantopalveluita.

Tilastokeskukseen tulee vuositasolla lukuisia kyselyitä sekä kotimaasta että ulkomailta tietojen jatkokäyttöoikeuksista. Kyselyt ohjataan pääsääntöisesti hallintoon ja tietopalveluyksikköön, mutta oletettavasti niitä hoidetaan runsaasti myös suoraan muista yksiköistä. Vastausten ja toimintatapojen yhdenmukaisuudesta ei ole tietoa, mutta todennäköistä on, että vastaukset ja käytännöt vaihtelevat eri yksiköiden välillä. Tämä johtuu muun muassa siitä, että henkilöstöä eri yksiköissä ei ole ohjeistettu, miten tulisi menettellä.

Tiedonkäyttäjäkin on ohjeistettu varsin suppeasti. Tällä hetkellä Tilastokeskuksen verkkosivuilla todetaan tekijänoikeuksista seuraavasti:

Tilastopalvelun kaikki oikeudet, tekijänoikeudet mukaan lukien, kuuluvat Tilastokeskukselle. Palvelun käyttäjän viitatessa palvelun tietoihin on lähteenä mainittava Tilastokeskus. Palvelun käyttäjällä ei ole oikeutta ilman Tilastokeskuksen kirjallista lupaa tilastopalvelun tai sen osien ammattimaiseen edelleen luovuttamiseen tai jälleenmyyntiin tai palvelun olennaiseen hyödyntämiseen tällaisessa toiminnassa eikä jakeluun sähköisessä muodossa. (Tilastokeskus 2005.)

Suunnilleen vastaavalla tavalla tekijänoikeuksista todetaan muun muassa Tilastokeskuksen tietopalvelusopimuksissa. Muotoilu tällaisenaan on kuitenkin tulkinnanvarainen ja lisäksi sen toteutumisen seuranta on käytännössä mahdotonta.

1.1 Opinnäytetyön tavoitteet ja tutkimusongelmat

Työn aihe on lähtenyt tarpeesta selkiyttää tekijänoikeus- ja käyttöoikeusperiaatteiden soveltamista ja käytäntöjä ja yhdenmukaistaa niitä koskeva toiminta koko organisaation

tasolla. Näihin liittyvää asiakasviestintää halutaan parantaa ja yhdenmukaistaa, kehittää työnjakoa ja toimintatapoja sekä henkilöstön osaamista. Kysymyksiä on mietittävä myös yhteiskunnassa ajankohtaisten, tiedon avoimuutta ja saatavuutta koskevien keskusteluiden valossa.

Opinnäytetyön tavoitteena on tutkia, miten tekijänoikeuslaki suojaa Tilastokeskuksen tuotteita ja palveluita, sekä miten lakia sovelletaan Tilastokeskuksessa. Tehtävänä on myös selvittää Tilastokeskuksen käytännöt tiedon, tuotteiden ja palveluiden käyttöoikeuksien luovutustilanteissa ja tehdä mahdollisia ehdotuksia käytäntöjen selkiyttämiseksi. Analysoitavia kysymyksiä ovat muun muassa nykyiset käytännöt ja tulkinnat siitä, mihin tarkoituksiin ja missä laajuudessa (esim. jälleenuovutus tai kaupallinen käyttö) lupa annetaan, sekä miten jatkokäytön maksullisuus määritellään.

Lisäksi tarkastellaan, miten selkeästi tietojen jatkokäyttöoikeuksista on informoitu tietotuotteiden ja muun tiedonjulkaisemisen yhteydessä, miten lupaprosessi Tilastokeskuksessa etenee ja miten tekijänoikeuksiin liittyvät asiat tunnetaan ja miten niistä tiedotetaan Tilastokeskuksen sisällä.

1.2 Rajaukset

Tässä työssä ei käsitellä tilastojen tietoaaineistoja tai tutkimuskäyttöä vaan julkaistun tiedon ja tietotuotteiden jatkokäyttöä. Lainsäädännöllinen näkökulma perustuu Suomen tekijänoikeuslakiin, eikä työssä käsitellä tekijänoikeuksia sääteleviä EU:n direktiivejä tai kansainvälisiä sopimuksia lyhyitä mainintoja lukuun ottamatta.

Koko tekijänoikeuslakia ei ole tarkoitus käydä läpi tässä opinnäytetyössä. Lain keskeisiä säännöksiä pyritään esittelemään siten, että lukijalle muodostuisi käsitys siitä, mitä tekijänoikeus tarkoittaa ja lisäksi Tilastokeskuksen kannalta relevantteja säännöksiä käsitellään osittain syvällisemmin. Tekijänoikeuden lähioikeuksista kerrotaan tarkemmin luetelon ja tietokannan valmistajan suojasta, joka olennaisesti liittyy useisiin Tilastokeskuksen tuotteisiin ja palveluihin, sekä valokuvaajan suojasta pääpiirteet.

1.3 Työn rakenne ja käytetyt menetelmät

Tutkimusote on kvalitatiivinen eli kyseessä on laadullinen tutkimus. Työn teoriaosuus muodostuu lähinnä Suomen tekijänoikeuslaista ja oikeuskirjallisuudesta. Lisäksi kerrotaan lyhyesti Suomen tekijänoikeusjärjestelmästä, opetusministeriön roolista tekijänoikeusasioissa sekä esitellään tekijänoikeusneuvoston ja tekijänoikeustoimikunnan toimintaa ja tarkoitusta. Tilastokeskusta esitellään organisaationa ja sen toimintaa avataan erityisesti niiden tuotteiden ja palveluiden osalta, jotka ovat tutkimuksen kannalta keskeisessä osassa. Yhtenä impulssina tämän työn käynnistämässä on ollut prosessijohtamiseen kuuluva jatkuvan parantamisen logiikka, jonka keskeisenä osana ovat muun muassa yhtenäiset menettelytavat. Tilastokeskuksen prosessijohtamisesta kerrotaan organisaatiokuvauksen yhteydessä.

Työn empiirinen osa muodostuu pääosin haastatteluin kerätystä aineistosta. Haastattelut toteutettiin ryhmähaastatteluina toukokuussa 2011 ja haastattelumuotona oli teema-haastattelu. Opinnäytetyöntekijän lisäksi haastatteluihin osallistui haastattelijan roolissa 2-3 tietopalvelujohtajan koolle kutsuman selvitysryhmän jäsentä. Haastattelut nauhoitettiin ja litteroitiin, minkä jälkeen aineistoa analysoitiin laadullisilla sisällönanalyysimenetelmillä. Nykyisiä käytäntöjä kartoitettiin lisäksi haastatteleamalla tietopalvelujohtajaa ja Tilastokeskuksen lakimiestä, jotka virkansa puolesta ovat käyttöoikeusasioiden kanssa paljon tekemisissä ja joiden puoleen valtaosa henkilöstöstä kääntyy silloin, kun tarvitaan apua näissä asioissa.

Tutkimuksen yhteydessä selvitettiin myös, miten muut tilastoja tuottavat organisaatiot tiedottavat verkkosivuillaan tekijänoikeusasioista. Tätä varten tutustuttiin Maa- ja metsätalousministeriön tietopalvelukeskuksen (Tike), Suomen tullin, Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL), Maanmittauslaitoksen (MML) sekä Ruotsin tilastokeskuksen (Statistiska centralbyrån SCB) verkkosivuihin. Vertailun tuloksia hyödynnettiin kehittämissuhteissa.

Työn lopussa on opinnäytetyöntekijän omia pohdintoja tutkimustuloksista ja tutkimuksen luotettavuudesta. Työ käsittää myös joitakin haastatteluissakin esiin tulleita ehdo-

tuksia siitä, miten toimintatapoja tietojen jatkokäyttöön liittyen voitaisiin kehittää sekä ajatuksia mahdollisesta jatkotutkimusaiheesta.

2 Tekijänoikeus ja lainsäädäntö

Tekijänoikeus ja lähioikeudet sijoittuvat oikeudenalojen järjestelmässä immateriaalioikeuksiin eli aineettomiin oikeuksiin. Immateriaalioikeuksien piiriin kuuluvat myös teollisoikeudet, esimerkiksi patenttioikeus, hyödyllisyysmallioikeus, tavaramerkkioikeus ja toiminimioikeus. Vaikka immateriaalioikeuksien sisältö ja rakenne vaihtelevat suojan kohteen mukaan, on tekijänoikeuksien ja teollisoikeuksien perusrakenteen yhdistävänä tekijänä yksinoikeus; oikeuden haltijalla on lähtökohtaisesti yksinomainen oikeus määrätä suojan kohteesta ja halutessaan tämä voi sulkea muut sen käytön ulkopuolelle. (Harenko, Niiranen & Tarkela 2006, 1.)

2.1 Tekijänoikeusjärjestelmä ja toimijat Suomessa

Tekijänoikeusasioista vastaa Suomessa opetusministeriö ja tekijänoikeuksia säädellään kansallisella lainsäädännöllä, EU:n direktiiveillä sekä kansainvälisillä sopimuksilla. Tekijänoikeusjärjestöt puolestaan valvovat ja hallinnoivat tekijänoikeuden ja lähioikeuksien haltijoiden oikeuksia. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2011a.)

2.1.1 Yleissopimukset

Tärkeimmät kansainväliset sopimukset tekijänoikeuden alalla ovat kirjallisten ja taiteellisten teosten suojaamista koskeva Bernin yleissopimus, esittäviä taiteilijoita, äänitteiden valmistajia sekä radio- ja televisioyrityksiä suojaava Rooman yleissopimus, tekijän- ja teollisoikeuksia koskeva TRIPS-sopimus, WIPO:n tekijänoikeussopimus sekä WIPO:n esitys- ja äänitesopimus. (Haarmann 2005, 27, 31; Harenko ym. 2006, 7-9.)

Tekijänoikeuden yleissopimusten tarkoituksena on taata, että valtiot myöntävät myös muista maista oleville tekijöille saman suojan kuin oman maan kansalaisille ja että suoja täyttää määrättyt vähimmäisvaatimukset. Suomessa nämä yleissopimukset eivät ole välittömästi voimassa olevaa oikeutta, vaan sopimusten määräykset on saatettava lainsäädännöllä sovellettaviksi. (Haarmann 2005, 26-27.)

Yleissopimusten lähtökohtana olevan kansallisen kohtelun periaatteen mukaan ulkomainen aineisto saa siis Suomessa tekijänoikeussuojaa Suomen tekijänoikeuslain mu-

kaan ja Suomalainen aineisto saa vastaavasti suojaa ulkomailla kyseisen sopimusvaltion lainsäädännön mukaisesti. Koska eräät sopimukset ovat sidoksissa niin sanottuun ai-neelliseen vastavuoroisuuteen, ei Suomi ole velvollinen antamaan täyttä suoja-aikaa (70 vuotta tekijän kuolemasta) silloin, kun toisesta maasta peräisin oleva suojan kohde ei ole oikeutettu vastaavaan suojaan tämän maan oman lainsäädännön mukaan. (Harenko ym. 2006, 7-8.)

2.1.2 Opetusministeriön rooli tekijänoikeusasioissa

Opetusministeriön tehtäviin kuuluvat muun muassa tekijänoikeuslainsäädännön kehittäminen, oppilaitoksia ja valtionhallintoa koskevat kopiointi- ja nauhoitus sopimukset sekä tekijänoikeushallintoon liittyen hyvitysmaksun suuruuden vahvistaminen. Opetusministeriö toimii myös alan kansainvälisissä järjestöissä ja osallistuu kansainvälisiä sopimuksia koskeviin neuvotteluihin sekä EU-lainsäädännön valmisteluun. Alan pohjoismainen yhteistyö on niin ikään opetusministeriön vastuulla. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2011a.)

2.1.3 Tekijänoikeusneuvosto

Vuonna 1985 perustettu Tekijänoikeusneuvosto toimii opetus- ja kulttuuriministeriön yhteydessä asiantuntijaelimenä tekijänoikeuden kentällä avustuen opetusministeriötä tekijänoikeusasioissa ja antaen lausuntoja tekijänoikeuslain soveltamisesta (Haarmann 2006, 42). Neuvostossa ovat edustettuina keskeiset tekijänoikeuslaissa säädettyjen oikeuksien haltijat sekä suojakohteiden käyttäjät, ja sen kokoonpanon määrää valtioneuvosto aina kolmeksi vuodeksi kerrallaan, viimeksi vuonna 2009.

Tekijänoikeusneuvoston antamat lausunnot eivät sido oikeudellisesti tuomioistuinta tai muita asian osapuolia, vaan ne toimivat suosituksina lakia sovellettaessa. Tekijänoikeusneuvosto ei ota lausunnoissaan kantaa muiden oikeudenalojen tulkintaan eikä lausumyöskään siltä osin, kuin kyse on sopimusriidasta eikä tekijänoikeuslain tulkinnasta. Lausuntoa voi pyytää kuka tahansa ilman henkilökohtaista intressiä, joten esimerkiksi yritysten, yhteisöjen ja tuomioistuinten lisäksi myös yksityishenkilöiden on mahdollista pyytää lausuntoa. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2011b.)

2.1.4 Tekijänoikeustoimikunta

Tekijänoikeustoimikunta aloitti työnsä vuonna 1991 tarkoituksenaan avustaa opetusministeriötä tekijänoikeuslain uudistusten valmistelussa (Haarmann 2006, 41-42). Toimikunnan tehtävänä on muun muassa tekemiensä selvitysten ja arviointien perusteella antaa opetusministeriölle ehdotuksia koskien lainvalmistelun suuntaviivojen asettamista ja tekijänoikeuslainsäädännön uudistustarvetta. Toimikunta myös käsittelee ja valmistelee Suomen hallituksen kannanmuodostuksen tueksi Euroopan unioniin liittyviä lainsäädäntöasioita ja kansainvälisiä sopimusasioita. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2011c.)

2.2 Yleistä tekijänoikeuslaista ja sen soveltamisesta

Nykyinen tekijänoikeuslaki on vuodelta 1961 (404/1961). Aikaisemmin se oli nimeltään laki tekijänoikeudesta kirjallisiin ja taiteellisiin teoksiin, mutta nimi vaihdettiin vuonna 1984. Vuodelta 1961 oli myös laki oikeudesta valokuvaan, joka kumottiin lakimuutoksella vuonna 1995, jonka jälkeen valokuvien suojasta on säädetty tekijänoikeuslaissa. Vuosien varrella tekijänoikeuslakiin on tehty lukuisia muitakin muutoksia ja täydennyksiä, minkä vuoksi laki on nykyisin pirstaloitunut ja vaikeasti ymmärrettävä, kaikkea muuta kuin selkeä kokonaisuus. (Haarmann 2005, 17; Haarmann 2006, 41.)

Tekijänoikeuslakia koskevia säännöksiä sovelletaan tekijänoikeuslain 8 luvun 63 §:n mukaan teokseen, jonka tekijä on Suomen kansalainen tai Suomessa vakinaisesti asuva henkilö tai teokseen, joka on ensiksi julkaistu Suomessa tai muussa valtiossa tapahtuneen ensijulkistuksen jälkeen kolmenkymmenen päivän kuluessa Suomessa. Säännöksiä sovelletaan myös elokuvateokseen, jonka tuottajan päätoimipaikka tai vakinainen asuinpaikka on Suomessa, Suomessa olevaan rakennukseen sekä taideteokseen, joka on osana Suomessa olevasta rakennuksesta tai joka muuten on kiinnitetty maapohjaan.

3 Tekijänoikeuden kohde, sisältö ja oikeudenhaltija

Kirjallisen tai taiteellisen teoksen luojalla on tekijänoikeus teokseensa. Teokseksi katsotaan esimerkiksi kaunokirjallinen tai selittävä kirjallinen tai suullinen esitys, sävellys- tai näyttämöteos, elokuvateos, valokuvateos tai muu kuvataiteen teos, rakennustaiteen, taidekäsityön tai taideteollisuuden tuote. Myös kartta tai muu selittävä piirustus sekä graafinen tai plastillisesti muotoiltu teos ja tietokoneohjelma luetaan tekijänoikeuslain mukaan kirjalliseksi teokseksi. (TekijäL 1 §.)

3.1 Suojan ulkopuolelle jäävät teokset

Tekijänoikeuslaki rajaa tekijänoikeuden ulkopuolelle tietyt viranomaisten ja muiden julkisten elinten asiakirjat riippumatta siitä, täyttävätkö ne itsenäisyyden ja omaperäisyyden vaatimukset (Harenko ym. 2006, 69). Tällaisia vapaita teoksia ovat tekijänoikeuslain 9 §:n mukaan lait ja asetukset sekä eräät muut määräykset, valtiosopimukset ja muut vastaavat kansainvälisiä velvoitteita sisältävät asiakirjat, viranomaisen tai muun julkisen toimielimen päätökset ja lausumat sekä viranomaisen tai muun julkisen toimielimen edellä mainituista asiakirjoista tekemät tai teettämät käännökset.

Tällä säännöksellä on haluttu varmistaa viranomaistietojen esteetön saatavuus, joka palvelee yleistä tiedonsaanti-intressiä. On katsottu, että tekijänoikeuden on väistyttävä yleisen edun tieltä, sillä kansalaisilla on oikeus saada tietoja heitä velvoittavista laeista ja asetuksista sekä muista määräyksistä ja viranomaisten päätöksistä. (Harenko ym. 2006, 69.)

3.2 Suojan saamisen edellytykset

Tekijänoikeuslaki antaa suojaa sekä koko teokselle että sen osille tai osalle. Yksinoikeussuojan saaminen edellyttää, että kyseessä on luonnollisen henkilön tai luonnollisten henkilöiden yhdessä luoma itsenäinen ja omaperäinen teos. Omaperäisyydellä tarkoitetaan sitä, että kenenkään toisen ei ryhtyessään itsenäisesti vastaavaan luomistyöhön voida olettaa päätyvän samankaltaiseen lopputulokseen kuin tekijän. Tekijänoikeuslain perusteella teoksesta ei suoriteta taiteellisia tai laadullisia arviointeja, joten yhtä lailla huono kuin hyväkin teos voivat saada suojaa. Myöskään teoksen luomistyöhön käynte-

tyllä ajalla ei ole merkitystä, eli viikossa valmistunut teos voi saada samanlaista suojaa kuin teos, jonka luomistyöhön on saatettu käyttää aikaa useita vuosia. (Harenko ym. 2006, 13, 15.)

3.2.1 Ilmaisumuodon suoja

Tekijä saa teokselleen suojaa vain siihen ilmenemis- tai ilmaisumuotoon, johon on sen henkisen luomistyönsä tuloksena saattanut. Esimerkiksi kirjallisessa tuotteessa suoja kohdistuu vain tekijän niihin sanavalintoihin, joilla tämä on ajatuksensa, ideansa tai taitonsa ilmaissut. Näin ollen toiset voivat tekijänoikeuslain estämättä luoda oman teoksensa samasta aiheesta, teemasta, ideasta tai tiedosta edellyttäen, että kyseessä on itsenäisesti luotu teos eikä aiemman teoksen kopio.

Mikäli kaksi tekijää toisistaan tietämättä päätyisivät luomistyössään samanlaiseen lopputulokseen, saisi kumpikin tekijä teokselleen itsenäistä teossuojaa. Käytännössä tällainen tilanne lienee mahdoton ainakin kirjallisen teoksen osalta, mutta esimerkiksi kuvataiteen ollessa kyseessä tämä voisi periaatteessa olla mahdollista, jos kaksi tekijää luo teoksen samasta kohteesta samalla tekniikalla. (Harenko ym. 2006, 15-16.)

3.2.2 Teoskynnys

Jotta lain tarkoittamaa suojaa voi saada, teoksen on ylitettävä teoskynnys eli yllettävä teostasoon. Teostasoa arvioidaan aina tapauskohtaisesti, joskin eri teoslajien osalta on olemassa vakiintuneita käytäntöjä siitä, millaisille tuotteille teossuojaa saa. Teostasoa arvioidessa apuna käytetään hovioikeuksien ja korkeimman oikeuden ratkaisujen lisäksi tekijänoikeusneuvoston lausuntoja. (Harenko ym. 2006, 16-17.)

Kirjallisilla teoksilla teoskynnys on melko alhainen, eli lähes kaikki kirjallisessa ilmaisumuodossa olevat teokset saavat suojaa, kunhan ne täyttävät itsenäisyyden ja omaperäisyyden vaatimukset (Harenko ym. 2006, 16). Aivan kaikki kirjallisen muodon saanut ei kuitenkaan kuulu suojan piiriin. Esimerkiksi lyhyet uutiset ja muut sanomalehtitiedot, tavanomaiset ilmoitukset sekä aikataulut jäävät suojan ulkopuolelle. Sen sijaan kirjallisen teoksen sisällöllä tai tarkoituksella ei ole merkitystä arvioitaessa teoskynnyksen ylittymistä. Näin ollen yksinkertaiseen juoneen perustuva fiktiivinen romaani tai keittokirja

voivat saada vastaavaa suojaa kuin jokin tieteisiin ja monimutkaisiin tutkimuksiin perustuva kirja. (Haarmann 2005, 69-70.)

Taideteollisuuden ja käyttötaiteen tuotteiden osalta teoskynnys ei ylity yhtä helposti. Nykyisin monien käyttötaiteen tuotteiden katsotaan luontevammin soveltuvan mallioikeuden piiriin, joskin tällaiset tuotteet voivat silti mallisuojan ohella saada tekijänoikeussuojaakin. (Haarmann 2005, 87; Harenko ym. 2006, 16-17.)

Tekijänoikeusneuvosto on vuonna 2010 antamassaan, Aalto-maljakon tekijänoikeutta koskevassa lausunnossaan todennut, että taideteollisuuden tuotteen muotoilussa lopputulokseen vaikuttavat tekijän luovan panoksen lisäksi myös tuotteen käyttötarkoituksesta johtuvat seikat. Mikäli nämä seikat hallitsevat lopputulosta enemmän kuin tekijän luova panos, ei kyse ole tekijänoikeudellisessa mielessä riittävän itsenäisestä ja omaperäisestä teoksesta. Tekijänoikeusneuvosto on todennut teoskynnyksen ylittyneen Aalto-maljakoiden kohdalla, koska maljakon aaltomaiset muodot eivät ole seurausta tuotteen käyttötarkoituksesta vaan tekijän luovasta henkisestä panoksesta. (TN 2010:10.)

3.3 Jälkiperäisteokset

Alkuperäisten teosten tavoin tekijänoikeussuojaa saavat myös jälkiperäisteokset, eli käännökset, muut muunnelmät ja kokoomateokset. Jälkiperäiset tekijänoikeudet eivät kuitenkaan rajoita alkuperäisten tekijöiden oikeuksia, sillä kääntäjä, muuntelija ja kokoomateoksen toimittaja voivat käyttää tekijänoikeuksiaan hyväkseen vain alkuperäisen tekijän suostumuksella. Myös jälkiperäisteoksen kohdalla on teoskynnyksen ylittyminen suojan saamisen edellytyksenä, joten sanasta sanaan tehty käänнос tai mekaanisesti koottu kokoomateos eivät suojaa saa. (Haarmann 2006, 51-52.)

3.4 Nimen ja otsikon suoja

Tekijänoikeuslain 51 ja 52 §:ssä säädetään teoksen ja tekijän nimestä. Niiden tarkoituksena on suojata sekä tekijää että yleisöä; tekijää sopimattomalta kilpailevalta menettelyltä ja yleisöä erehtymiseltä. (Haarmann 2005, 252.)

Tekijänoikeuslain 51 §:n mukaan kirjallista tai taiteellista teosta ei ole lupa saattaa yleisön saataviin sellaista teoksen nimeä, tekijän salanimeä tai nimimerkkiä käyttäen, että teos olisi sekoitettavissa aiemmin julkistettuun teokseen tai sen tekijään. Säännös estää esimerkiksi suositun televisiosarjan markkina-arvon hyväksikäytön siten, että romaanille annetaan sama nimi.

Suojan saaminen ei edellytä teoksen nimeltä itsenäisyyttä ja omaperäisyyttä, mutta säännöksen soveltaminen edellyttää, että konkreettinen sekoittumisvaara, jota arvioidaan yleensä teosten kohderyhmän näkökulmasta, on olemassa. Esimerkiksi nuorisolle suunnatun romaanin julkaiseminen samalla nimellä kuin aiemmin julkistettu kuvataideteos ei oletettavasti aiheuta sekoittumisvaaraa. Mikäli teoksen nimi on geneerinen, yleinen ja kuvaileva, kuten ”Ruotsi-Suomi-sanakirja”, ei teoksen myöskään voida katsoa olevan sekoitettavissa toiseen samannimiseen teokseen. (Haarmann 2005, 252; Harenko ym. 2006, 461-462.)

Nimimerkin tai salanimen ei suojaa saadakseen tarvitse olla yleisemmin tunnettu, vaan kriteerinä on se, kuinka helposti nimet ovat sekoitettavissa. Säännös suojaa vain salanimiä ja nimimerkkejä, joten sen estämättä voi omalla nimellään julkaista teoksen, vaikka samanniminen henkilö olisi aiemmin julkaissut teoksia. Kuten Haarmann (2005, 254) on todennut, voi henkilö nimeltä Aleksis Kivi, jos se sattuu henkilön nimi olemaan, kirjoittaa tänäkin päivänä omalla nimellään. (Harenko ym. 2006, 462.)

Tekijänoikeuslain 52 §:n mukaan saa toisen tekemän taideteoksen kappaleeseen laittaa nimensä tai nimimerkkinsä vain tekijän toimeksiannosta eikä niitä saa käyttää siten, että jäljennös voitaisiin sekoittaa alkuperäisteokseen. Tällä suojataan sekä tekijää että yleisöä taidevääreännöksiltä ja harhaanjohtavilta jäljennöksiltä. Kun kyseessä on näköisjäljennös, joka on valmistettu alkuperäistä taideteosta esikuvana käyttäen, on merkitseminen tehtävä siten, että sekoitettavuus estyy. Oman nimen käyttäminen, vaikka se erottaakin teoksen alkuperäisestä, ei ole yksinään lain mukaan sallittua. Yleisesti hyväksytty tapa on ilmoittaa sekä jäljennöksen että jäljennetyt tekijän nimet niin, että oman nimen jälkeen merkitään jäljennössuhteen osoittava lisäys, esimerkiksi ”Gallen-Kallelan mukaan”. (Harenko ym. 2006, 463-465.)

3.5 Tekijä

Suomen tekijänoikeuslainsäädännön mukaan alkuperäinen tekijä on aina ihminen, jonka luomistyön tuloksena teos on syntynyt. Kyseessä voi olla esimerkiksi kirjailija, valokuvaaja, säveltäjä, sanoittaja tai kuvataiteilija. Tekijöitä voi olla myös useita. Laki ei pidä osakeyhtiötä, valtiota, yhdistystä tai muuta oikeushenkilöä alkuperäisenä teoksen oikeudenhaltijana. (Haarmann 2005, 100; Harenko ym. 2006, 13.)

Lain mukaan, jollei toisin näytetä, teoksen tekijänä pidetään sitä, jonka nimi tai yleisesti tunnettu salanimi taikka nimimerkki pannaan teoksen kappaleeseen tai muutoin ilmaistaan saatettaessa teos yleisön saataviin. Mikäli teos on julkaistu tekijää ilmaisematta, edustaa julkaisija tai kustantaja tekijää, kunnes toisin on ilmaistu. (TekijäL 7 §.) Kyse on siis olettamuksesta, joka voidaan todeta vääräksi esimerkiksi tapauksessa, jossa tekijöitä on ollut tosiasiasa useita, mutta teoksessa on mainittu vain yksi tekijä. Toinen tekijä, jonka nimeä ei ole mainittu, voi kumota olettamalla osoittamalla miten, missä ja koska hän on osallistunut teoksen luomiseen. Tarve mainittuun vastatodisteluun voi ilmetä esimerkiksi silloin, kun teoksesta maksetaan käyttöoikeuskorvauksia, joista myös toinen tai toiset tekijät haluavat päästä osallisiksi. (Harenko ym. 2006, 65.)

Poikkeuksen tekijäolettamiaan tuovat työ- tai virkasuhteessa luodut tietokoneohjelmat ja tietokannat, joiden tekijänoikeudet siirtyvät työnantajalle. Muiden teosten kohdalla, silloin kun ne luodaan toisen palveluksessa, tekijänoikeuksista sovitaan erikseen joko yksilöllisesti tai kollektiivisesti. Aiheesta lisää jäljempänä luvussa 6.1.2.

3.6 Tekijänoikeuden sisältö

Oikeudet, joista tekijänoikeus koostuu, ovat laadultaan joko taloudellisia tai moraalisia. Taloudellisten oikeuksien nimitys perustuu siihen, että tekijällä on oikeus vaatia taloudellista korvausta myöntäessään luvan teoksensa saattamisesta yleisön saataviin tai kappaleiden valmistamiseen teoksestaan. Moraaliset oikeudet –nimitys on peräisin ilmaisusta *droit moral*, jota käytetään Bernin yleissopimuksen ranskankielisessä versiossa. (Haarmann 2006, 56-57.)

Tekijänoikeuslain 2 §:n mukaan tekijällä on tietyin rajoituksin, yksinoikeus määrätä teoksen kappaleiden valmistamisesta ja sen saattamisesta yleisön saataviin muuttumattomana tai muunnelmana, käännöksenä tai toisessa kirjallisuus- tai taidelajissa tai toista tekotapaa käyttäen. Teos katsotaan saatetuksi yleisön saataviin kun se esitetään tai näytetään julkisesti tai sen kappale tarjotaan myytäväksi, vuokrattavaksi, lainattavaksi tai muulla tavoin välitetään yleisön saataville. Teoksen esittäminen ja välittäminen ansiotoiminnassa suurehkolle suljetulle piirille katsotaan myös julkiseksi esittämiseksi ja yleisölle välittämiseksi. (TekijäL 2 §.) Sen sijaan perhepiirissä tapahtuva teosten käyttäminen tai yksityishenkilöiden väliset teosten levitystoimet eivät kuulu oikeudenhaltijan määräysvallan piiriin (Niiranen & Tarkela 1998, 134).

Tekijänoikeuslain 3 §:n tarkoittamista moraalisisista oikeuksista tärkeimmät ovat isyysoikeus ja respektioikeus (Haarmann 2006, 66). Isyysoikeudella tarkoitetaan, että tekijä on ilmoitettava hyvän tavan mukaisesti silloin, kun teoksesta valmistetaan kappale tai se muuten saatetaan yleisön saataviin. Respektioikeuden sisältö on, että teosta ei saa muuttaa tai saattaa yleisön saataviin siten, että se loukkaisi tekijän kirjallista tai taiteellista arvoa tai omalaatuisuutta. (TekijäL 3 §.)

Moraalisiin oikeuksiin kuuluvaksi katsotaan myös tekijänoikeuslain 53 §:n mukainen klassikkosuoja, joka on erityinen suoja jota teos saa tekijän kuoleman jälkeen. Säännöksen mukaan asetuksella säädettävällä viranomaisella, eli opetusministeriöllä, on oikeus tekijän kuoleman jälkeen kieltää menettelemästä teoksen kanssa julkisesti sivistyksellisiä etuja loukkaavalla tavalla. Klassikkojen suojaamisen lisäksi säännöksellä on haluttu varmistaa, että tekijän perilliset eivät voi sallia moraalisten oikeuksien loukkaamista eivätkä voi syyllistyä sellaiseen itsekään. (Haarmann 2005, 151; Harenko ym. 2006, 470.)

3.7 Tekijänoikeuden syntyminen ja voimassaolo

Tekijänoikeus syntyy kun teos on luotu, eli hetkellä jolloin teostaso ylittyy. Lopullista työtä edeltää usein suunnitelmat ja luonnokset, jotka myös voivat saada tekijänoikeussuojaa. Suojan saamisella ei ole laadullisia vaatimuksia tai viimeistelyyn liittyviä vaatimuksia, eikä suoja edellytä myöskään teoksen kiinnittämistä materiaaliselle alustalle. Improvisoidut puheet ja laulemat saavat suojaa samalla tavalla kuin painettu

teksti tai musiikkitalenne. Tuotteessa oleva copyright-, eli ©-merkki ei ole Suomessa tae siitä, että teos on suojattu, eikä merkinnällä ole oikeutta luovaa vaikutusta. Merkin käyttöä ei myöskään edellytetä suojan saamiseksi. Suomessa kuten muissakin Bernin sopimuksen jäsenvaltioissa tekijänoikeuden saamiseksi on kiellettyä asettaa edellytyksiä erityisistä muodollisuuksista, kuten rekisteröinti tai suojaa osoittavat merkinnät.

(Haarmann 2005, 243-244; Harenko ym. 2006, 356-357.)

Tekijänoikeuslain 43 §:n mukaan tekijänoikeus on voimassa 70 vuotta tekijän, tai jos tekijöitä on ollut useampia, viimeksi kuolleen tekijän kuolinvuodesta. Elokvateoksen tekijänoikeus on voimassa kunnes 70 vuotta on kulunut viimeksi kuolleen pääohjaajan, käsikirjoittajan, vuoropuhelun kirjoittajan tai nimenomaisesti kyseistä elokvateosta varten luodun musiikin säveltäjän kuolinvuodesta. Teoksen, joka on julkistettu tekijän nimeä, yleisesti tunnettua salanimeä tai nimimerkkiä ilmoittamatta, tekijänoikeus on voimassa 70 vuotta teoksen julkaisuvuodesta, ellei tekijän henkilöllisyys tuona aikana selviä. Julkistamattoman teoksen, jonka tekijä on tuntematon, tekijänoikeus on voimassa 70 vuotta teoksen luomisvuodesta. Kun aiemmin julkaisematon tai julkistamaton teos, joka on ollut Suomen lain mukaan suojattu ja jonka suoja-aika on lakannut, julkaistaan tai julkistetaan, saa teos tekijänoikeussuojan, joka on voimassa 25 vuotta julkaisu- tai julkistamisvuodesta. (TekijäL 43-44a §.)

3.8 Lähioikeuksien voimassaolo

Esittävän taiteilijan, ääni- tai kuvatalenteen tuottajan, radio- ja televisiolähetyksen sekä valokuvaajan osalta tekijänoikeus on tietyin edellytyksin voimassa 50 vuotta (TekijäL 45-46a, 48, 49a §). Luettelon ja tietokannan valmistajan yksinoikeus on voimassa 15 vuotta työn valmistumisesta (TekijäL 49 §).

Sanomalehtitiedotuksen niin sanottu suoja-aika on vain 12 tuntia. Ulkomaisen uutistoimiston tai ulkomailla olevan kirjeenvaihtajan sopimuksen nojalla antamaa sanomalehtitiedotusta ei saa saattaa vastaanottajan suostumuksetta yleisön saataviin sanomalehden tai radion välityksellä ennen kuin 12 tuntia on kulunut tiedotuksen julkistamisesta Suomessa (TekijäL 50 §). Suojan estämättä on toisella tiedotusvälineellä

kuitenkin oikeus hankkia toinen tiedote samasta uutisesta ja saattaa se julkisuuteen (Haarmann 2005, 292).

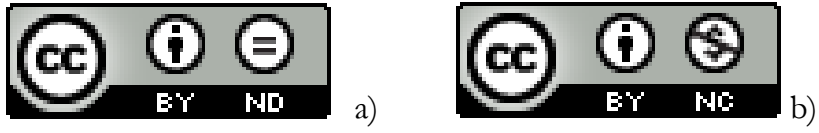
3.9 Public domain –teokset

Tekijänoikeuden suoja-ajan päätyttyä on teos vapaasti kenen tahansa käytettävissä, myös kaupallisesti, kunhan ottaa huomioon tekijänoikeuslain klassikkosuojaa koskevat säännökset. Tällaisista teoksista, samoin kuin teoksista, joiden osalta tekijä on luopunut tekijänoikeuksistaan käytetään yleisesti termiä public domain.

Tietokoneohjelmien yhteydessä public domain voi tarkoittaa vapaaohjelmaa, jota saa vapaasti käyttää, levittää ja myydä. Tämä on kuitenkin eri asia kuin niin sanottu shareware-ohjelma, jonka käyttö on vapaata rajoitetun ajan, jonka jälkeen käyttö edellyttää asiakkaaksi rekisteröitymistä ja mahdollisen korvauksen suorittamista. (Haarmann 2005, 249; Harenko ym. 2006, 683.)

Joissakin maissa on käytössä niin sanottu domaine public payment –järjestelmä, joka puolestaan tarkoittaa sitä, että suoja-ajan päättymisen jälkeen “vapaaksi” tulleita teoksia saa käyttää suorittamalla maksun erityiseen rahastoon. Näistä rahastoista jaetaan esimerkiksi apurahoja tekijöille ja avustuksia tekijöiden jälkeläisille. (Haarmann 2005, 250.)

Suomessakin käytettävissä oleva Creative Commons –lisenssijärjestelmä on kansainvälisesti tunnettu toimintatapa, jonka avulla tekijät ja oikeudenhaltijat voivat halutessaan luopua osasta tekijänoikeuden suomista oikeuksistaan ja antaa digitaaliset teoksensa haluamallaan ehdoilla yleisön käyttöön. Käyttäjät voivat palvelun kautta etsiä vapaasti käytettäviä teoksia, kuten kuvia ja musiikkia. Teoksiin liittyvät käyttöehdot ilmaistaan yksinkertaisilla logoilla, joiden perusteella käyttäjät voivat esimerkiksi nähdä, että kyseistä teosta on lupa käyttää muuttamattomana (kuvio 1 a) ja alkuperäisen tekijän nimi on merkittävä tai että tekijän nimi on merkittävä ja teosta saa muuttaa, mutta sitä ei saa käyttää kaupallisiin tarkoituksiin (kuvio 1 b). (Creative Commons Suomi 2011.)

Kuvio 1. Esimerkkejä Creative Commons –logoista (Creative Commons 2011)

4 Lähioikeudet

Tekijänoikeuslain 5 luku sisältää säännöksiä, jotka koskevat tekijänoikeuden lähioikeuksia. Säännöksen mukaan suoja saavat esittävä taiteilija, äänitteen tai kuvatallenteen tuottaja, radio- ja televisiolähetys, luettelon ja tietokannan valmistaja, valokuvaaja sekä sanomalehtitiedotus.

Lähioikeuksien suojan piiriin kuuluvia käyttömuotoja, joihin tarvitaan kyseisen lähioikeussuojan oikeudenhaltijan suostumus, ovat esimerkiksi äänitteen kopioiminen, nauhoittaminen tai soittaminen yleisölle suoraan äänitteeltä tai radion välityksellä sekä vastaavasti elokuvan kopioiminen tai nauhoittaminen. Lähioikeudet poikkeavat joiltain osin teossuojasta rakenteeltaan ja laajuudeltaan. Niiden suoja-ajat ovat myös lyhyempiä kuin varsinaisessa teossuojassa. (Niiranen & Tarkela 1998, 83-84.)

4.1 Luettelon ja tietokannan valmistajan suoja

Tekijänoikeuslaki ei lähtökohtaisesti anna tuotteelle suojaa skill and labour -perusteella, eli sen vuoksi, että sen aikaansaamiseksi on käytetty paljon aikaa ja vaivaa tai työtä ja kenties pääomaakin. Poikkeuksen tähän sääntöön tuo tekijänoikeuslain 49 §, jonka mukaan suoja saa luettelo, taulukko, ohjelma tai muu sellainen työ, jossa on yhdistettynä suuri määrä tietoja. Myöhemmin samaan pykälään tehtiin tietokantojen erityissuojaa eli sui generis -suoja koskeva säännös, jonka mukaan suojan kohteena on tietokanta, jonka sisällön kerääminen, varmistaminen tai esittäminen on edellyttänyt huomattavaa panostusta. Panostukseksi katsotaan esimerkiksi rahoitus, vaivannäkö tai ajan ja energian käyttö. (Haarmann 2005, 285-286.) Säännöksen tarkoitus on suojata nimenomaan luettelon tai tietokannan valmistajan investointeja, ei henkistä luomistyötä (Harenko ym. 2006, 411).

Laissa lueteltujen töiden lisäksi luettelosuojaa voi saada mikä tahansa muukin sellainen työ, jossa on yhdistetty suuri määrä tietoa siten, että lopputuloksena on syntynyt lain tarkoittama työ. Luettelosuojan piiriin kuuluvia tuotteita voivat olla muun muassa puhelinluettelot, aikataulut, kalenterit, kaavakkeet, taulukot ja muut luettelot. Kuten teki-

jänoikeussuoja, ei lähioikeussuojakaan ulotu tietoihin sellaisenaan, joten yksittäisten tietojen käyttäminen, hyödyntäminen ja kokoaminen on sallittua lain säännöksistä riippumatta. Suoja ei siis koske kerättyä tietosisältöä tai yksittäistä tietoa, vaan nimenomaan tietomassan yhdistelijän käyttämiä resursseja, kuten työtä ja taloudellista panostusta. (Harenko ym. 2006, 412-413.)

Tekijänoikeusneuvosto on vuonna 1989 antamassaan, sähkönumerojärjestelmän tekijänoikeussuojaa koskevassa lausunnossaan todennut luettelosuojan kohdistuvan tietojen kokoonpanoon ja ryhmittelyyn, mutta ei yksittäisiin asiatietoihin. Näin ollen yksittäisiä asiatietoja voidaan kerätä samoista lähteistä tai olemassa olevasta luettelosta ja käyttää niitä uuden luettelon kokoamiseen. (TN 1989:3, 5.)

4.1.1 Suojan tuottama yksinoikeus

Luettelon tai tietokannan valmistaneella on yksinomainen oikeus määrätä työn kokosisällöstä tai sen olennaisesta osasta valmistamalla siitä kappaleita ja saattamalla se yleisön saataviin. Yksinoikeus on voimassa 15 vuotta työn valmistumisvuodesta lukien tai jos työ on tätä ennen saatettu yleisön saataviin, 15 vuotta siitä vuodesta, jona työ on ensimmäisen kerran saatettu yleisön saataviin. (TekijäL 5 §.) Mikäli luetteloon tehdään merkittäviä muutoksia tai täydennyksiä, katsotaan kyseessä olevan uusi luettelo, jolla on oma suoja-aikansa (Haarmann 2005, 291).

Luettelon tai tietokannan valmistaja saa yksin päättää esimerkiksi siitä, kopioidaanko luettelo tai saatetaanko työ yleisön saataville myymällä siitä valmistettuja kappaleita. Toisin kuin tekijänoikeuden oikeudenhaltijalla, luettelon ja tietokannan valmistajalla ei ole muunteluoikeutta, joten luettelon tai tietokannan muuntelu kolmannen toimesta voi tapahtua ilman oikeudenhaltijan suostumusta. Luettelon tai tietokannan valmistajan oikeus koskee vain luettelon tai sisällön määrällisesti tai laadullisesti olennaista osaa, kun tekijänoikeussuoja antaa oikeuden määrätä sekä teoksen että sen osien kappaleiden valmistamisesta ja yleisön saataviin saattamisesta. Koska muuntelu usein vaatii luettelon tai tietokannan kopioimista, joudutaan oikeudenhaltijalta käytännössä joka tapauksessa kysymään lupa. (Harenko ym. 2006, 413-414.)

4.1.2 Olennainen osa ja huomattava panostus

Oikeudenhaltija ei voi puuttua suojan kohteen epäolennaisen osan kopioimiseen tai yleisön saataville saattamiseen. Arvio siitä, onko kyseessä luettelon tai taulukon olennainen vai epäolennainen osa, on tehtävä kokonaisarvioinnin perusteella ottaen huomioon sekä laadulliset että määrälliset seikat. Luettelosuojan kannalta olennaisena osana voitaneen pitää vain sellaista luettelon osaa, jossa on lain tarkoittamin tavoin yhdisteltyinä suuri määrä tietoja. Epäolennaiseksi osaksi katsotaan ainakin sellainen osa, jossa tämä edellytys ei täyty. (Harenko ym. 2006, 414-415.)

Huomattava panostus voi olla mitä tahansa huomattavaa investointia, kuten henkistä, teknistä tai taloudellista. Sitä, tarkoitetaanko huomattavalla panostuksella absoluuttista vai relatiivista huomattavuutta, ei ole lain tai direktiivin esitöissä taikka oikeuskäytännössä käsitelty. Näin ollen jo yhden miehen yrityksen kuukauden työpanos voi olla riittävä edellytys suojan saamiseksi jos kyseessä on relatiivinen edellytys. Mikäli kyseessä on absoluuttinen vaatimus, suoja voi käytännössä saada vain keskisuuren tai suuren yrityksen panostuksin.

Huomattavan panostuksen, eli tietokannan keräämiseen, varmistamiseen tai esittämiseen vaadittujen henkisten tai taloudellisten investointien määrän toteen näyttäminen on riitatilanteessa tietokannan oikeudenhaltijan velvollisuus. Näyttönä voidaan esittää esimerkiksi tietokannan valmistamiseen, kuten tietojen keräämiseen ja niiden varmentamiseen osallistuneiden henkilöiden palkkakustannukset, tietokantaan kerättyjen aineistojen hankintakustannukset tai tietokannan esittämiseen liittyvät ohjelmistokustannukset. Tietokanta voi olla sähköisessä tai painetussa muodossa. Se voi sisältää tekijänoikeudella suojattuja aineistoja kuten valokuvia, musiikkia tai artikkeleita, mutta se voi myös sisältää pelkästään yksittäisistä tiedoista kootun tietoaineiston. Tietokanta tai luettelo voi teoskynnyksen ylittyessä saada erityissuojan lisäksi myös tekijänoikeussuojaa. (Harenko ym. 2006, 411, 417-419.)

4.2 Valokuvaajan suoja

Valokuvaajalla on Tekijänoikeuslain 49 a §:n mukaan yksinomainen oikeus määrätä valokuvasta muuttamattomana tai muutettuna valmistamalla siitä kappaleita ja

saattamalla se yleisön saataviin. Mikäli valokuvan kohdalla ylittyy teoskynnys, on kyseessä valokuvateos, joka saa suojaa tekijänoikeuslain 1 §:n tarkoittamana teoksena.

Valokuvana pidetään valon vaikutuksesta mille tahansa valolle herkkään materiaaliin syntynyttä kuvaa ja valo voi olla näkyvää tai näkymätöntä, kuten röntgensäteitä. Myöskään kuvan kiinnitysalustaa ei ole määritelty, se voi olla mikä tahansa tähän sopiva väline tai aine. Valokuvaksi katsotaan säännöksen mukaan esimerkiksi röntgenkuva, elokuvan jokainen yksittäinen still-kuva, tietokoneen muistiin tallennettu kuva sekä digitaalikameralla tai matkapuhelimella otettu kuva. (Haarmann 2005, 279-280; Harenko ym. 2006, 428-429.)

Samoin kuin tekijänoikeuslain suojaaman teoksen kohdalla myöskään valokuvan motiivi ei ole suojattu. Kaksi kuvaajaa voi ottaa samasta kohteesta samoissa teknisissä olosuhteissa kuvan ja päätyä samannäköiseen lopputulokseen keskenään, jolloin molemmat saavat valokuvaajan oikeuden ottamaansa kuvaan. Oikeuden saa yhtä lailla omaksi ilokseen kertakäyttökameralla kuvaava henkilö kuin ammattivalokuvaajakin. (Haarmann 2005, 280-281.)

Oikeus valokuvaan syntyy, kun kuvaaja valmistaa valokuvan. Oikeudenhaltija on valokuvaaja, jona pidetään valokuvan ottanutta henkilöä, eli yleensä sitä, joka on käyttänyt valokuvauskonetta. Tekijöinä voi myös olla useita henkilöitä, joista yksi on huolehtinut objektiivin valinnasta, toinen valaistuksesta ja kuvaushetkestä ja niin edelleen. Tulkinnat siitä, onko kyseessä avustaja vai tekijä, eli onko kuvaustilanteessa mukana ollut henkilö olennaisesti määrävällä tavalla vaikuttanut lopputulokseen, ovat tapauskohtaisia. (Haarmann 2005, 281-282; Harenko ym. 2006, 433-434.)

5 Tekijänoikeuden rajoituksia

Tekijänoikeuslain 2 luvussa on lueteltu 30 rajoitussäännöstä ja sopimuslissenssisäännöstä, jotka rajoittavat tekijän yksinoikeutta usein eri tavoin. Rajoitussäännöstö on lainsäätäjän keino saavuttaa tasapaino oikeudenhaltijan edun ja suuren yleisön etujen välillä. Säännökset liittyvät myös kansalaisten perusoikeuksiin, kuten sananvapauteen, elinkeinovapauteen ja yksityiselämän suojaan. Rajoitussäännöstön määräyksiä tulkitaan melko ahtaasti, koska niiden katsotaan olevan poikkeuksia pääsäännöstä, jonka mukaan tekijän määräysvalta on yksinomaista valtaa. (Harenko ym. 2006, 78-79.)

Joskus tekijät pyrkivät supistamaan näitä rajoituksia ja pienentämään niiden vaikutusta asianosaisten välisissä sopimuksissa. Vuosia sitten videovuokraamoissa oli tapana käyttää sopimuksessa ehtoa, jonka mukaan tallennetta ei saanut kopioida yksityiseen käyttöön. Mikäli vuokraaja allekirjoittamastaan sopimuksesta huolimatta kopioi tallenteen, tämän ei kuitenkaan katsottu syyllistyneen tekijänoikeuden loukkaukseen vaan ainoastaan sopimusrikkomukseen. (Haarmann 2005, 241.)

5.1 Julkistaminen ja julkaiseminen

Sillä, onko teos julkistettu tai julkaistu on merkitystä erityisesti kun tulkitaan yksinoikeuksien rajoitussäännöksiä. Lähtökohtaisesti rajoitussäännökset eivät ole voimassa, kun teosta ei ole julkistettu tai julkaistu. Tekijänoikeuslain 22 §:n mukaan julkistetusta teoksesta on lupa ottaa lainauksia eli sitaatteja, mutta jos kyse on pöytälaatikkokirjailijan julkistamattomista kirjoituksista, ei niitä voi siteerata ilman tekijän nimenomaista suostumusta teoksen osan lainaamiseen. (Harenko ym. 2006, 67.)

Teos katsotaan julkistetuksi silloin, kun se on luvallisesti saatettu yleisön saataviin ja julkaistuksi silloin, kun sen kappaleita on tekijän suostumuksella saatettu kauppaan tai muutoin levitetty yleisön keskuuteen (TekijäL 8 §). Kirjallisen teoksen yleisin julkistamistapa on sen kappaleen saattaminen kauppoihin yleisön ostettavaksi, mutta myös teoksen julkinen lukeminen voi olla teoksen julkistamista. Taideteos tulee julkistetuksi esimerkiksi silloin, kun se on asetettu näytteille. Oli tapa mikä hyvänsä, se siis edellyttää

tekijän suostumusta tai ainakin jälkikäteen hyväksymistä, jotta teos katsotaan julkistetuksi. (Haarmann 2006, 73.)

Julkaiseminen on myös yksi julkistamiskeinoista, sillä kun teos on julkaistu, se on aina myös julkistettu. Teostyyppistä riippuen julkaisumuotona voi olla esimerkiksi kirjallisella teoksella kirja ja sävellyksellä nuotit tai äänilevy. (Haarmann 2006, 73.) Julkaisemisen käsite ei ole tällä hetkellä täysin selkeä kun kuvaan ovat tulleet verkkojulkaisut ja teosten julkaiseminen verkossa, eikä julkaisusta aina valmisteta kappaleita siten, kuin tekijänoikeuslaissa tarkoitetaan kappaleiden valmistamisella ja niiden levittämällä yleisön keskuuteen (Haarmann 2005, 162-163).

Aiheeseen liittyvästä kirjallisuudesta löytyy useita tulkintoja asiasta. On katsottu, että tietoverkoissa tapahtuva teosten välittäminen ei voi olla julkaisemista, koska julkaiseminen edellyttää useiden kappaleiden valmistamista. Tätä kantaa on perusteltu muun muassa Yleismaailmallisen tekijänoikeussopimuksen 6 artiklalla, jonka mukaan julkaisemisella tarkoitetaan teoksen toisintamista aineellisina kappaleina ja niiden saattamista yleisön saataviin siten, että teos voidaan niistä lukea tai muutoin näkemällä havaita. (Sorvari 2007, 141). Samassa yhteydessä on viitattu komiteanmietintöön, jossa on katsottu julkaisemisessa oleelliseksi seikaksi se, että teoksen kappale on tullut jatkuvasti yleisön saataviin. Teoksen käytön lopputuloksen sekä teosten tekijöiden että käyttäjien kannalta voidaan katsoa olevan saman kuin perinteisessä julkaisutoiminnassa, koska teos on tietokonepohjaisessa tietojärjestelmässä yleisön saatavissa. Näin ollen komitea on pitänyt oikeana, vaikkei fyysisiä teoskappaleita olisikaan levitetty, että oikeusvaikutukset olisivat samat kuin perinteisessä julkaisutoiminnassa. (KM 1987:8, 91.)

Aiemmin teosta ei ole voitu saattaa tehokkaasti yleisön saataviin muuten kuin fyysisinä teoskappaleina ja sen vuoksi julkaiseminen on yhdistetty nimenomaan aineelliseen kappaleeseen. Nykyään kuitenkin katsotaan sähköisen julkaisemisen tietoverkon välityksellä täyttävän julkaisemisen kriteerit. Kun teoskappale on asetettu suojaamattomalle internetin kotisivulle, jota käytännössä lähes koko maailman väestö voi konsultoida, on kappaleita yleisön saatavilla riittävästi ja teoksen voidaan katsoa olevan julkaistu. (Salokannel & Nilsson 2001, 24.)

5.2 Tekijänoikeuslaissa säädetyt yksittäiset rajoitukset

Tässä luvussa käsitellään joitakin tekijänoikeuslaissa säädetyistä yksittäisistä rajoituksista. Näiden lisäksi laissa on säädetty muun muassa vapaasta esittämisoikeudesta, julkisten lausumien toisintamisoikeudesta, lehdistön lainausoikeudesta ja kappaleiden valmistamisesta tiettyihin käyttötarkoituksiin sekä eräissä laitoksissa, kuten sairaaloissa, vanhainkodeissa ja vankiloissa.

5.2.1 Tilapäinen kappaleen valmistaminen

Tekijänoikeuslain 11a § sallii tilapäisen kappaleiden valmistamisen silloin, kun valmistaminen on väliaikaista tai satunnaista, kun se on erottamaton ja välttämätön osa teknistä prosessia, kun valmistamisen ainoana tarkoituksena on mahdollistaa välittäjän tekemä teoksen siirto verkossa kolmansien osapuolten välillä tai teoksen laillinen käyttö sekä silloin, kun valmistamisella ei ole itsenäistä taloudellista merkitystä. Jotta tilapäinen kappaleiden valmistaminen olisi lain mukaan sallittua, on kaikkien edellytysten täytyttävä. Lakia ei kuitenkaan voi silloinkaan soveltaa mikäli kyseessä on tietokoneohjelma tai tietokanta. Tilapäisestä kappaleiden valmistamisesta on kysymys esimerkiksi silloin, kun teleoperaattori välittää verkkoyhteyksiensä kautta aineistoa kolmansien välillä tai kun tietokoneella musiikkikappaletta kuunneltaessa tietokoneen käyttömuistiin syntyy kopio, joka on kuuntelun kannalta välttämätön (Haarmann 2005, 176-177).

5.2.2 Valmistaminen yksityiseen käyttöön

Julkistetusta teoksesta saa jokainen lain estämättä valmistaa tai valmistuttaa muutamia kappaleita omaan käyttöön. Kopiointioikeus ei koske tietokoneohjelmia, tietokantoja eikä rakennusteoksia. (TekijäL 12 §.) Tässä säädöksessä tarkoitetaan vain teoskappaleiden valmistamista eli kopiointia siten, että kopiointi tapahtuu esimerkiksi opiskelua, yksityistä tutkimustoimintaa tai ilman kaupallista tavoitetta olevaa harrastusta varten. Yksityiseksi käytöksi katsotaan myös virkistystarve tai esteettinen tarve sekä kopioiden valmistaminen perheenjäsenen taikka tuttavän käyttöön. Kappaleiden täsmällistä määrää ei ole laissa säädetty, mutta sallittuna pidetään yleensä vähäistä kuten kahden, korkeintaan neljän teoskappaleen valmistamista. Tähän vaikuttaa kuitenkin kulloisenkin

tilanteen lisäksi muun muassa se, kuinka suurena painoksena kopioitava teos on julkaistu ja onko kyseessä koko teoksen vai sen osan kopiointi. (Haarmann 2005, 178-179.)

5.2.3 Opetuksessa käytettävät kokoomateokset

Kun viisi vuotta on kulunut kirjallisen teoksen tai sävellysteoksen julkaisemisesta, niistä voi ottaa vähäisiä osia, taikka koko teoksen, jollei se ole kovin laaja, opetustoiminnassa käytettävää, useiden tekijöiden muodostamaa kokoomateosta varten. Tekstiin liittyen on myös kuvan ottaminen sallittua. Tekijällä on oikeus saada korvausta teoksensa lainaamisesta. (TekijäL 18 §.) Kokoomateoksella tarkoitetaan itsenäisyyden ja omaperäisyyden vaatimukset täyttävää, useiden tekijöiden teoksista koostuvaa teosta. Koko teoksen ottaminen on sallittua vain poikkeustapauksissa, esimerkiksi lyhyet runot ja vastaavat voivat tulla kyseeseen. (Haarmann 2005, 203-204.)

5.2.4 Oikeuden raukeaminen

Joissakin tapauksissa teoksen tietynlainen käyttö on säädetty kokonaan vapaaksi ja silloin teosta saadaan käyttää hyväksi ilman tekijän lupaa tai korvausta suorittamatta. Tekijänoikeuslain 19 ja 20 §:n mukaan teoksen kappaleen saa levittää edelleen ja sen kappaletta käyttää teoksen julkiseen näyttämiseen sen jälkeen, kun kappale on tekijän suostumuksella ensimmäisen kerran myyty tai muutoin pysyvästi luovutettu Euroopan talousalueella. Tällöin puhutaan tekijänoikeuden raukeamisesta, joka kohdistuu kuitenkin aina teoskappaleisiin eikä itse teokseen. Raukeaminen ei siten anna oikeutta valmistaa teoksesta kappaleita tai esittää sitä julkisesti, mutta esimerkiksi ostamansa kirjan tai äänilevyn voi tekijänoikeuden estämättä myydä edelleen. (Haarmann 2005, 166.)

5.2.5 Siteeraus oikeus

Tekijänoikeuslain 22 §:n mukaan julkistetusta teoksesta on lupa ottaa lainauksia hyvän tavan mukaisesti tarkoituksen edellyttämässä laajuudessa. Siteeraus oikeus on merkittävimpiä tekijänoikeuden oikeudenhaltijan yksinoikeuden rajoituksista ja keskeinen rajoitussäännös myös tietoyhteiskunnan toimivuuden sekä vapaan tiedonsaannin kannalta. Sitaatti voi olla sanatarkka lainaus tai lainattavaa aineistoa

voidaan referoida, kunhan sitä ei muuteta tai lyhennetä niin, että siteeratusta teoksesta annetaan väärä kuva.

Laissa ei ole määritelty enimmäispituutta siteeraukselle eikä sitä, mikä on hyväksyttävä suhde oman ja lainatun tekstin välillä. Tieteellisissä teksteissä on yleisesti sallittu pitkätkin lainaukset. Viitteitä sallitusta määrästä ja suhteesta antaa Tekijänoikeusneuvoston vuonna 1992 antama lausunto (TN 1992:16, 4), jossa ei ole pidetty hyväksyttävänä kahden sivun kopioimista luvatta omaan kahdeksan ja puoli sivua pitkään työhönsä.

Siteerausoiikeutta käytettäessä on teos ja sen tekijä ilmoitettava hyvän tavan mukaisesti ja siten, että ulkopuolinenkin nämä tiedot voi vaikeuksitta havaita. Kirjallisissa teoksissa lähde on yleensä mainittu sitaatin yhteydessä, mutta se voidaan merkitä myös lähdeluetteloon. Kun lähde on asianmukaisesti merkitty, ei alkuperäisen tekstin kirjoittaja voi yleensä olla kuin hyvillään siitä, että hänen tekstinsä tulee uuden teoksen kautta laajempaan tietoisuuteen. (Haarmann 2005, 188-191; Harenko ym. 2006, 172-175.)

5.2.6 Asiakirjajulkisuus ja oikeudenhoito

Tekijänoikeuslain 25 d §:ään on vuonna 1995 otettu säännös siitä, että tekijänoikeuslain estämättä on yleisestä asiakirjasta, joka voi olla tekijänoikeuslain tarkoittama teos, oikeus saada tieto, ja että asiakirjaa saadaan käyttää oikeudenhoidon tai yleisen turvallisuuden vaatiessa. Säännöksen pohjana on ajatus, että tekijänoikeus ei saa estää kansalaisten laissa säädettyä oikeutta seurata viranomaisessa suoritettavaa käsittelyä.

Lait viranomaistoiminnan julkisuudesta (621/1999) sekä oikeudenkäynnin julkisuudesta (370/2007) määrittelevät, että kaikki viranomaisen hallussa olevat asiakirjat ovat julkisia, ellei asiakirjaa ole määrätty salassapidettäväksi tai muutoin laissa ole toisin säädetty. Tekijänoikeuden haltijalla ei siten ole oikeutta tekijänoikeuslakiin vedoten kieltää viranomaisia antamasta tietoa asiakirjasta, johon sisältyy tekijänoikeuslain suojaamaa aineistoa, mutta säännös ei kuitenkaan tarkoita sitä, että aineisto olisi

tekijänoikeudellisessa mielessä vapaasti käytettävissä, vaikka se olisi tullut julkiseksi edellä mainittujen lakien nojalla.

Tekijänoikeuslain 25 d §:n säännös poikkeaa muista rajoitussäännöksistä siten, että sen tuoma oikeus, siteerauslupien mukaan, koskee myös julkistamattomia teoksia, mikä sallii esimerkiksi arkistoidun, julkistamattoman asiakirjan siteeraamisen kun se on tarpeen sallitun käytön toteutumiseksi. Yhdessä vapaita teoksia koskevan tekijänoikeuslain 9 §:n muutoksen ja 25 d §:n 4 momentin myötä on määritelty, että vapaaseen teokseen sisältyvä itsenäinen teos ei kuulu vapaisiin teoksiin, ja näitä itsenäisiä teoksia saa toisintaa vapaan asiakirjan yhteydessä ja käyttää myös asiakirjasta erillään siihen liittyvään hallinnolliseen tai muuhun vastaavaan tarkoitukseen.

Käytännön esimerkkejä tällaisista tilanteista voi olla oikeudenkäyntiaineistossa todisteena oleva valokuva, jonka kopioimiseen aineiston yhteydessä ei tarvita kuvan oikeudenhaltijan lupaa tai kunnallinen kaavoitusta koskeva päätös, jonka liitteenä olevia karttoja voidaan käyttää kaavoituksen toteutumista varten. (Haarmann 2005, 224-225; Harenko ym. 2006, 198-200.)

5.2.7 Tietokoneohjelmia ja tietokantoja koskevia erityissäännöksiä

Tietokoneohjelmia koskevien erityisten rajoitussäännösten tarkoituksena on luoda tasapaino ohjelmiston valmistajan ja sen luvallisen käyttäjän välillä (Harenko ym. 2006, 225). Näitä säännöksiä käsitellään tekijänoikeuslain 25 j ja k §:ssä.

Laillisesti ohjelman hankkineella on lupa valmistaa ohjelmasta sellaisia kappaleita ja tehdä siihen sellaisia muutoksia, jotka ovat tarpeen ohjelman käyttämiseksi aiottuun tarkoitukseen. Säännös on käytännön tarpeiden vaatima, sillä tietokoneohjelmia käytettäessä syntyy väistämättä useita teknisiä välikopioita muun muassa lataamisen, ajamisen ja näyttämisen yhteydessä (Välimäki 2009, 50). Niin ikään ohjelmasta saa valmistaa varmuuskappaleen silloin, kun se on ohjelman käytön kannalta tarpeen. Molemmissa tapauksissa kappaleiden valmistamisoikeus on fyysisten henkilöiden lisäksi myös viranomaisilla, yrityksillä ja muilla yhteisöillä. Ohjelman tutkiminen, tarkastelu ja kokeilu on sallittua silloin kun se tapahtuu luvallisen käytön, eli ohjelman tietokoneen muistiin lukemisen tai ohjelman näyttämisen, ajamisen, siirtämisen tai tallentamisen

yhteydessä. Myös tietokantaa luvallisesti käytettävällä on oikeus valmistaa tietokannasta kappaleita ja tehdä muita, tietokannan sisältöön pääsyn ja sisällön tavanomaisen käytön edellyttämiä toimia. (Haarmann 2005, 220; TekijäL 25 j §.)

Tekijänoikeuslain 25 k § mahdollistaa tietyn edellytyksin ohjelman koodin kopioimisen ja sen muodon kääntämisen eli ns. dekompilaation. Näin saatuja tietoja ei saa käyttää muuhun kuin itsenäisesti luodun tietokoneohjelman yhteentoimivuuden aikaansaamiseen eikä niitä saa käyttää huomattavan samankaltaisen tietokoneohjelman kehittämiseen, valmistamiseen tai markkinoille saattamiseen. Sallittua ei ole myöskään antaa näin saatuja tietoja muille. (Haarmann 2005, 220; TekijäL 25 k §.)

5.3 Sopimuslisenssijärjestelmä

Sopimuslisenssistä on kyse, kun teoksen käyttämisestä on sovittu käyttäjän ja opetusministeriön hyväksymän, useita tietyn alan Suomessa käytettyjen teosten tekijöitä edustavan järjestön välillä (TekijäL 26 §). Vaikka järjestö ei edusta kaikkia tekijöitä, on käyttäjällä järjestön myöntämän käyttöluvan eli lisenssin edellyttämällä tavoilla oikeus käyttää hyväkseen kaikkia kyseisen alan teoksia. Yksittäisten käyttöluvien hankkiminen on mahdotonta erityisesti massakäyttötilanteissa, joissa käyttäjiä on vähän, mutta oikeudenhaltijoita on lukuisia. Sopimuslisenssijärjestelmässä käyttäjä saa luvan keskitetysti yhdeltä taholta ja se poistaa käyttäjän riskin tahattomista oikeudenloukkauksista.

Teoksen tekijällä on oikeus myös kieltää teoksensa käyttäminen sopimuslisenssin nojalla, jos tekijä haluaa vaikkapa itse lisensoida teoksensa. Tekijä ilmoittaa silloin asiasta sopimusosapuolena olevalle järjestölle, jonka velvollisuus puolestaan on ilmoittaa kiellosta sopimuksen toiselle osapuolelle, käyttäjälle. (Haarmann 2005, 227, 232; Harenko ym. 2006, 239-240.)

Suomessa toimivista tekijänoikeusjärjestöistä Säveltäjien Tekijänoikeustoimisto Teostory valvoo säveltäjien, sanoittajien, sovittajien ja musiikin kustantajien oikeuksia. Tekijöiden, esittäjien ja kustantajien yhteisjärjestö Kopiosto ry valvoo puolestaan valokopiointiin, nauhoittamiseen ja radio- ja televisiolähetysten edelleen lähettämiseen

liittyviä oikeuksia. Myös esittävillä taiteilijoilla, äänitteiden tuottajilla, kirjailijoilla, kääntäjillä ja muilla luovan alan ammattilaisilla on omat järjestönsä. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2011d.)

Sopimuslisenssijärjestely on käytössä (Haarmann 2005, 231-232) seuraavissa tapauksissa:

- valokopiointi
- tiedotuskäyttö
- opetustoiminta ja tieteellinen tutkimus
- kappaleiden valmistaminen ja yleisölle välittäminen arkistoissa, kirjastoissa ja museoissa
- taideteosten käyttö eräissä tapauksissa
- käyttö radio- ja televisiolähetyksissä
- arkistoitujen televisio-ohjelmien uudelleen lähettäminen
- radio- ja televisiolähetysten edelleen lähettäminen.

5.3.1 Valokopiointi

Tekijänoikeuslain 13 §:n mukaan julkaistusta teoksesta saa valmistaa kappaleita valokopioimalla tai vastaavin menetelmin sopimuslisenssin nojalla siten, kuin 26 §:ssä säädetään. Valokopiointia koskevat sopimukset ovat käytössä muun muassa opetustoiminnassa, valtionhallinnossa, kunnissa, seurakunnissa ja yrityksissä, joissa kopioidaan vuosittain kymmeniä miljoonia sivuja. Ilman sopimuslisenssijärjestelmää tarvittaisiin oikeudenhaltijan lupa aina kun esimerkiksi työpaikalla kopioidaan yksikin sivu suojatusta teoksesta, esimerkiksi lehtiartikkelista. Merkittävänä valokopiointimahdollisuudessa on pidetty myös sen tuomia hyötyjä opetus- ja koulutustoiminnassa sekä sivistyksellisten oikeuksien toteutumisen edistämistä. 13 §:ää sovelletaan myös luetteloihin, tietokantoihin ja valokuviin.

Käytännössä järjestelmä toimii siten, että Kopiosto ry kerää käyttökorvauksia luvanhaltilijoilta ja tilittää saadut korvaukset sisäisten jakoperiaatteiden mukaisesti oikeudenhaltijoille. Korvausten suuruus perustuu Kopioston ja luvansaajan väliseen sopimukseen ja

laajamittaisten valokopiointitutkimusten tai konekohtaisen seurannan perusteella määritelyihin aineistohavaintoihin ja sivumääriin. (Haarmann 2005, 234; Harenko ym. 2006, 102, 104.) Esimerkiksi valtionhallinnossa opetusministeriö hankkii keskitetysti valokopiointiluvat kaikille toimipaikoille. Luvan nojalla valokopioita saa ottaa sen verran, kuin kulloinkin asianomaisen tehtävän tarkoituksenmukainen hoitaminen sitä vaatii, samasta julkaisusta enintään 20 sivua muttei kuitenkaan enempää kuin puolet koko teoksesta. (Kopiosto 2011.)

5.3.2 Sisäinen tiedotuskäyttö

Tekijänoikeuslain 13 a § 1 momentti mahdollistaa kappaleiden valmistamisen painamalla tai vastaavin menetelmin sanomalehdessä tai aikakauskirjassa julkaistusta kirjoituksesta ja siihen liittyvästä kuvasta, sekä näin valmistettujen kappaleiden välittämisen muutoin kuin radiossa tai televisiossa lähettämällä. Valmistaminen ja välittäminen on sallittua vain viranomaisen, elinkeinonharjoittajan ja yhteisön sisäistä tiedotuskäyttöä varten. Säännöksen nojalla paperimuodossa julkaistusta lehtikirjoituksesta siihen liittyvine kuvineen voidaan valmistaa digitaalinen lehdistökatseus välitettäväksi sisäisessä verkossa, mutta säännöksen perusteella ei ole mahdollista käyttää vaikkapa musiikkia tiedotuksen taustalla tai taideteoksen kuvaa koristamassa tiedotetta. Säännös ei koske jo digitaalisessa muodossa olevan aineiston käyttämistä sisäisessä tiedotuksessa. (Haarmann 2005, 234-235.)

5.3.3 Muu sopimuslisenssin nojalla tapahtuva käyttö

Sopimuslisenssin nojalla on sallittua tietyin edellytyksin valmistaa kappaleita julkaistusta teoksesta opetustoiminnassa tai tieteellisessä tutkimuksessa käytettäväksi ja käyttää niitä yleisölle välittämiseen. Radio- ja televisiolähetysten lähettäjäryityksellä on niin ikään tietyin edellytyksin oikeus valmistaa kappaleita ja lähettää teosta ja myös arkistoitua julkistettua teosta uudelleen, ja radio- sekä televisiolähettykseen sisältyvän teoksen lähettäminen on sallittua samanaikaisesti alkuperäisen lähetyksen kanssa. (TekijäL 14, 25f-h §.)

Tekijänoikeuslakiin vuonna 2007 lisätyn tekijänoikeuslain 16 d §:n myötä arkistoilla, yleisölle avoimilla kirjastoilla ja museoilla on aiempaa laajemmat oikeudet valmistaa ja

välittää yleisölle sopimuslisenssin nojalla kokoelmissaan olevan teoksen kappaleita. Säännös ei ole voimassa jos tekijä on kieltänyt teoksensa kappaleen valmistamisen tai sen välittämisen.

Tekijänoikeuslaissa on myös sopimuslisenssisäännöksiä taideteosten käytöstä, teoksen tallentamisesta ja pidempiaikaisesta säilytyksestä ja radio- tai televisiolähettykseen sisältyvän teoksen lähettämisestä (25a § 2 momentti, 25f § 3 momentti, 25h § 1 momentti).

6 Muita tekijänoikeuslain säännöksiä

6.1 Tekijänoikeuden luovutus ja siirtyminen

Tekijänoikeus ei ole tiukasti henkilöön sidottu oikeus, sillä se on toiselle luovutettavissa eikä se lakkaa tekijän kuollessa. Vaikka tekijänoikeudet syntyvät Suomen tekijänoikeuslain mukaan aina luonnolliselle henkilölle, voidaan oikeudet luovuttaa myös oikeushenkilölle, kuten yhtiölle tai kustantajalle (Harenko ym. 2006, 281-282). Tekijänoikeus voidaan tietyin rajoituksin luovuttaa joko kokonaan tai osittain. Kokonaisluovutuksen vaihtoehtona ovat yksinkertaiset käyttöluvut. Kappaleen luovuttamiseen ei sisälly tekijänoikeuden luovutus, eikä näin ollen ole sallittua valmistaa vaikka postikortteja ostamastaan maalauksesta. (Haarmann 2005, 293-294, 296; TekijäL 27 §.)

Tekijä määrää elinaikanaan yksin tekijänoikeudestaan, eikä tekijänoikeus voi silloin siirtyä esimerkiksi avioeron seurauksena. Moraalisista oikeuksistaan tekijä voi luopua vain silloin, kun kyseessä on laadultaan ja laajuudeltaan rajoitettu teoksen käyttäminen. Tekijän kuoltua sekä taloudelliset että moraaliset oikeudet siirtyvät kuolinpesälle ja tekijänoikeuteen sovelletaan silloin myös avio-oikeuksia koskevia säännöksiä. (Haarmann 2005, 293-294, 296.)

6.1.1 Luovutussopimukset

Tekijänoikeuslain tarkoittamat osittaisluovutukset voivat olla joko yksinomaisia tai yksinkertaisia. Yksinomainen osittaisluovutus sallii ainoastaan luovutuksensaajan hyödyntää teosta, kun taas yksinkertainen eli rinnakkainen osittaisluovutus ei estä luovutuksensaajan lisäksi myös muita hyödyntämästä teosta jopa samanaikaisesti. (Haarmann 2005, 298-299.)

Yksinkertaisesta osittaisluovutuksesta puhuttaessa käytetään usein nimityksiä käyttöluupa tai lisenssi, jonka saajalla on oikeus käyttää suojattua aineistoa tietyin, esimerkiksi maantieteellistä aluetta tai käyttötapaa koskevin rajoituksin. Muun muassa

tietokoneohjelmien kaupassa on kyse käyttöoikeuksien lisensoinnista. (Haarmann 2005, 299; Niiranen & Tarkela 1998, 79.)

Osittaisluovutuksessa tekijänoikeus on viipaloitavissa hyvinkin pitkälle osiin, eli oikeuksia voidaan jakaa usealle taholle. Esimerkiksi kustannussopimuksessa tekijä voi antaa kustantajalle oikeuden julkaista teos tavallisena kirjana ja myydä toisaalle oikeuden julkaista sama teos taskukirjana. Voidaan myös sopia että luovutus koskee määrättyä määrää, aikaa ja tapaa, kunhan sopimuksesta käy selvästi ilmi mitkä oikeudet siirtyvät kustantajalle ja mitkä oikeudet puolestaan jäävät tekijälle. (Haarmann 2005, 300.)

6.1.2 Tekijänoikeus työ- tai virkasuhteessa

Vaikka suuri osa tekijänoikeussuojaa nauttivista teoksista luodaan toisen palveluksessa, ei tekijänoikeuslakiin sisälly muutamia yksittäisiä poikkeuksia lukuun ottamatta erityisiä säännöksiä siitä, kenelle tekijänoikeus näissä tapauksissa kuuluu. Osapuolilla on mahdollisuus sopia tekijänoikeuksien siirtymisestä työpaikoilla joko yksilöllisesti tai kollektiivisesti. Sopimuskäytännöt vaihtelevat alakohtaisesti; joillakin aloilla tekijänoikeuksien katsotaan kuuluvan kokonaan työnantajalle, kun taas esimerkiksi yliopiston tutkijoiden kohdalla tekijänoikeudet eivät siirry työnantajalle lainkaan. Mikäli sopimusta ei ole tehty, voitaneen yleisesti ajatella työnantajan saavan työntekijänsä luomaan teokseen käyttöoikeuden siinä laajuudessa kuin työnantajan normaali toiminta sitä edellyttää. (Haarmann 2005, 321-323.)

Vuonna 1991 on tekijänoikeuslakiin lisätty 40 b §:n erityissäännös, jonka mukaan, mikäli tietokoneohjelma tai tietokanta ja siihen välittömästi liittyvä teos on luotu täytetessä työsuhteesta johtuvia työtehtäviä, tekijänoikeus tietokoneohjelmaan ja teokseen siirtyy työnantajalle. Sama koskee vastaavasti myös virkasuhteessa luotua tietokoneohjelmaa tai tietokantaa ja siihen välittömästi liittyvää teosta. Vastaavaa säännöstä ei ole niihin tilanteisiin, joissa luetteloja suojataan teoksena. Säännöksen kirjoittamiseen on ohjelmistoja tuottavien yritysten intressin lisäksi vaikuttanut käytännöllisyys; tietokoneohjelmia valmistetaan yleensä ryhmätyönä, jolloin tekijöitä voi olla suurikin joukko ja

tulokseen vaikuttanee silloin kunkin henkilökohtaista suhdetta enemmän työnantajan ohjeistus. (Haarmann 2005, 291, 324.)

Tilastokeskuksessa tekijänoikeudet teoksiin, jotka on luotu palvelussuhteen edellyttämiä työtehtäviä täytettäessä, siirtyvät työnantajalle eli Tilastokeskukselle. Oikeuksien siirtyminen perustuu siihen, että henkilö on palkattu tekemään nimenomaista tiettyä tehtävää. Tietokoneohjelmien ja tietokantojen osalta noudatetaan tekijänoikeuslain 40 b §:ää ja tekijänoikeudet kuuluvat siis myös näissä tapauksissa Tilastokeskukselle. (Rantanen 2011b.)

6.2 Tekniset toimenpiteet ja oikeuksien sähköiset hallinnointitiedot

Digitaalisen tuotannon ja jakelun kehittyminen ja yleistyminen teki tarpeelliseksi luvun 5 a lisäämisen tekijänoikeuslakiin. Kyseinen luku lisättiin vuonna 2005 ja sen 50 a-e §:ssä säädetään teknisen toimenpiteen kiertämisestä, sen suojaaman teoksen käyttämisestä sekä oikeuksien sähköisten hallinnointitietojen poistamisesta.

Analogisella aikakaudella jakeluteiden valvominen oli pitkälti esimerkiksi kirjankustantajien sekä äänite- ja elokuvatuotantoyhtiöiden vastuulla, mutta Internet muutti tilanteen täysin, eikä jakeluteiden valvonta ollut enää hallittavissa. Digitaalisten aineistojen suojaamiseksi alettiin kehitellä erilaisia teknisiä ratkaisuja. (Harenko ym. 2006, 440.) Teknisen suojauksen voisi Oeschin (2008, 24) tavoin ajatella tekijän kontrollivallan digitaaliajan vaatimaksi jatkeeksi.

Kaikki tekniset suojauskeinot, kuten aineiston salausjärjestelmät, aineistoihin liitettävät omistusta osoittavat tiedot ja erilaiset digitaalisen kopioinnin estojärjestelmät ovat teknisesti myös purettavissa tai kierrettävissä, joten suojauskeinoihin puuttuminen on laissa kielletty. Yhtä lailla on kiellettyä kiertämisen mahdollistavien tai sitä helpottavien laitteiden ja osien valmistaminen sekä levittäminen. Suojaustoimenpide on kuitenkin suojattu vain aineistossa, joka on tekijänoikeuslain mukaan suojattu. Joissakin tapauksissa suojauksen poistaminen voi silti olla kiellettyä muun lainsäädännön perusteella.

Mikäli laillisesti hankitun teoksen kuultaville tai nähtävillä saaminen estyy suojauksen vuoksi, on sen kiertäminen tai purkaminen silloin sallittua. Esimerkiksi jos henkilö on ostanut cd-levyn kaupasta, eikä sen kuunteleminen suojauksen vuoksi onnistu kannettavassa tietokoneessa, on suojauksen kiertäminen sallittu. Toinen poikkeus, jolloin suojauksen kiertäminen sallitaan, on salaustekniikoita koskevan tutkimuksen tai opetuksen yhteydessä. (Harenko ym. 2006, 440-441, 444-445.)

Tekijänoikeuslain 50 d §:n mukaan suojatun teoksen hallinnointitietojen poistaminen tai muuttaminen on kielletty, samoin kuin sellaisen teoksen levittäminen, josta edellä mainitut tiedot on luvatta poistettu tai muutettu. Hallinnointitietoja ovat kaikki teoksen tunnistetiedot, tekijää tai muuta oikeudenhaltijaa koskevat tiedot sekä tiedot aineiston käyttöehdoista. Myös tällaisia tietoja kuvaavat numerot ja koodit, kuten ISBN (kirjan yksiselitteisesti tunnistava kansainvälinen standarditunnus) sekä ISRC (äänitteiden ja musiikkivideoiden tunnus) saavat säännöksen mukaista suojaa. Sähköisten hallinnointitietojen ensisijainen tarkoitus on helpottaa teosten hyödyntämistä. (Haarmann 2005, 341; Harenko ym. 2006, 458.)

6.3 Verkkosivun linkittäminen

Linkittämisestä ei laissa säädetä, mutta aihetta on käsitelty alan kirjallisuudessa. Kun kyseessä on tavallinen tekstilinkki, eli hyperlinkki, jolloin siirrytään alkuperäiseltä sivustolta uudelle verkkosivulle niin, että osoitetiedot muuttuvat, on linkin käyttäminen periaatteessa sallittua. Tällainen linkki ei voi olla tekijän respektioikeutta loukkaava, koska teos toisintuu käyttäjälle siinä muodossa ja siinä osoitteessa, kuin tekijä on tarkoittanut. Linkittämiseen, jossa käyttäjä ei välttämättä huomaa katselevansa toisen verkkosivun sisältöä, olisi suositeltavaa hankkia lupa linkitettävän sivuston haltijalta. Tällaisia linkkejä ovat kehystämistekniikkaa käyttävät kehyslinkit, jolloin alkuperäinen sivu voidaan jakaa osiin niin, että linkitetystä sivusta ei näy niiden osoitetietoja vaan URL-osoitteena pysyy alkuperäisen sivun osoite. Toinen vastaavanlainen tyyppi on sulautuvat linkit, jotka tavallaan imaisevat uuden verkkosivun alkuperäisen sivun sisälle niin, että osoitteena pysyy alkuperäisen sivun osoite. (Kotila 2008, 136-137; Salokannel & Nilsson 2001, 32-33.)

6.4 Seuraamukset tekijänoikeuden loukkaamisesta

Tekijänoikeuden loukkauksesta voi joutua rikosoikeudelliseen tai siviilioikeudelliseen vastuuseen taikka molempiin. Tekijänoikeusrikoksesta säädetään rikoslain (39/1889) 49 luvussa ja tekijänoikeusrikkomuksesta tekijänoikeuslain 56 a-f §:ssä. Rikkomuksesta voidaan tuomita sakkorangaistukseen, ja tekijänoikeusrikokseen syyllistynyt voidaan tuomita joko sakko- tai vankeusrangaistukseen, jonka enimmäismäärä on kaksi vuotta.

Tekijänoikeuden loukkaukseen liittyviä riitakysymyksiä voidaan joissakin tapauksissa ratkoa välimiesmenettelyssä, jolloin kumpikin osapuoli nimeää yhden välimiehen ja nimetyt välimiehet kutsuvat kolmannen välimiehen puheenjohtajaksi. Asianosaisilla on oikeus kieltäytyä välimiesmenettelystä, jolloin toimivaltainen tuomioistuin on Helsingin kärjäoikeus. Muutoin oikeuspaikka määräytyy normaalien prosessisääntöjen mukaan niin, että riita-asioissa laillinen tuomioistuin on vastaajan kotipaikan kärjäoikeus ja rikosasioissa sen paikkakunnan tuomioistuin, jossa rikos on tehty. (Haarmann 2005, 371-372; Sorvari 2007, 408-409.)

6.4.1 Hyvitys- ja korvausvastuu

Tekijänoikeuslain 57 §:n 1 momentin mukaan jokainen, joka käyttää teosta vastoin lain säännöksiä tai tuo maahan laittomasti valmistettuja kappaleita, on velvollinen suorittamaan tekijälle kohtuullisen hyvityksen. Hyvitysvelvollisuus ei edellytä tuottamusta eikä sitä ole sidottu teon rangaistavuuteen (Haarmann 2005, 359).

Mikäli tekijänoikeuslain vastainen teoksen käyttäminen on tahallista tai tuottamuksellista, on hyvityksen lisäksi suoritettava korvausta muustakin menetyksestä sekä kärsimyksestä ja haitasta (TekijäL 57 § 2 momentti). Loukatulle tällaista aineellista vahinkoa voi syntyä myymättä jääneistä teoskappaleista, markkinoiden häiriintymisestä ja muista vastaavista syistä (Haarmann 2005, 366). TekijäL 57 §:n 3 momentin mukaan, mikäli syyllistyy tekijänoikeusrikokseen tai –rikkomukseen teosta käyttämättä, on velvollinen suorittamaan tekijälle korvauksen rikoksen aiheuttamasta menetyksestä, kärsimyksestä ja muusta haitasta. Korvausvelvolliseksi voi joutua myös vahingonkorvauslain (412/1974) nojalla.

6.4.2 Menettämisseuraamus

Joissakin tapauksissa tuomioistuin voi asianomistajan tai virallisen syyttäjän pyynnöstä määrätä teoksen kappaleen hävitettäväksi tai menetettäväksi. Myös teoksen kappaleen valmistuksessa käytetty apuväline tai teknisen suojauksen kiertämisväline voidaan määrätä hävitettäväksi tai menetettäväksi. (TekijäL 58 §.) Menettämisseuraamusmääräys voidaan antaa myös, vaikkei tekijänoikeuden loukkaajaa tuomittaisi asiassa rangaistukseen vaan ainoastaan korvausvelvollisuuteen. Säännöksen ensisijaisena tarkoituksena lienee kuitenkin estää tekijänoikeuden loukkaajaa jatkamasta lainvastaisia toimia sen jälkeen, kun hänet on tuomittu mahdolliseen rangaistukseen tai korvausvelvollisuuteen. (Harenko ym. 2006, 531, 533.)

7 Tilastokeskus

Tilastokeskus on vuonna 1865 perustettu valtiovarainministeriön alaisuudessa toimiva keskusvirasto ja ainoa tilastointia varten perustettu viranomainen Suomessa. Tilastokeskus tuottaa suurimman osan Suomen virallisista tilastoista ja on myös merkittävä tilastoalan kansainvälinen toimija. (Tilastokeskus 2011a.)

Tilastokeskuksen palveluksessa on noin tuhat eri alojen asiantuntijaa, joista suurin osa, noin 80 prosenttia työskentelee päätoimipaikassa Helsingissä. Tilastokeskuksen aluepalvelupisteet sijaitsevat Turussa, Tampereella, Seinäjoella ja Oulussa.

Aluepalvelupisteissä on yhteensä noin 20 työntekijää. Lisäksi Tilastokeskuksella on koko Suomen kattava, noin 220 hengen haastatteluorganisaatio. (Tilastokeskus 2011a; Tilastokeskuksen Suomen laatupalkinto 2006 -kilpailuhakemus, 10.)

7.1 Tehtävät ja toimintaperiaatteet

Tilastokeskuksen toiminta-ajatuksena on tietoaineistojen ja asiantuntemuksen yhdistäminen tilastoiksi ja tietopalveluiksi yhteiskunnan tarpeisiin sekä tilastojen käytön edistäminen ja kansallisen tilastotoimen kehittäminen. Tilastokeskus laatii yhteiskuntaoloja koskevia tilastoja ja selvityksiä, kerää ja ylläpitää yhteiskuntaa kuvaavia tietoaineistoja, hoitaa tietopalvelua ja edistää tilastotiedon käyttöä sekä kehittää tilastomenetelmiä tehden tilastojen kehittämisestä palvelevaa tutkimustyötä. Tilastokeskus huolehtii valtion tilastotoimen yleisestä kehittämisestä koordinoimalla sekä kansallista tilastotoimintaa että Suomen kansainvälistä tilastoyhteistyötä, johon se myös osallistuu. (Tilastokeskus 2009a.)

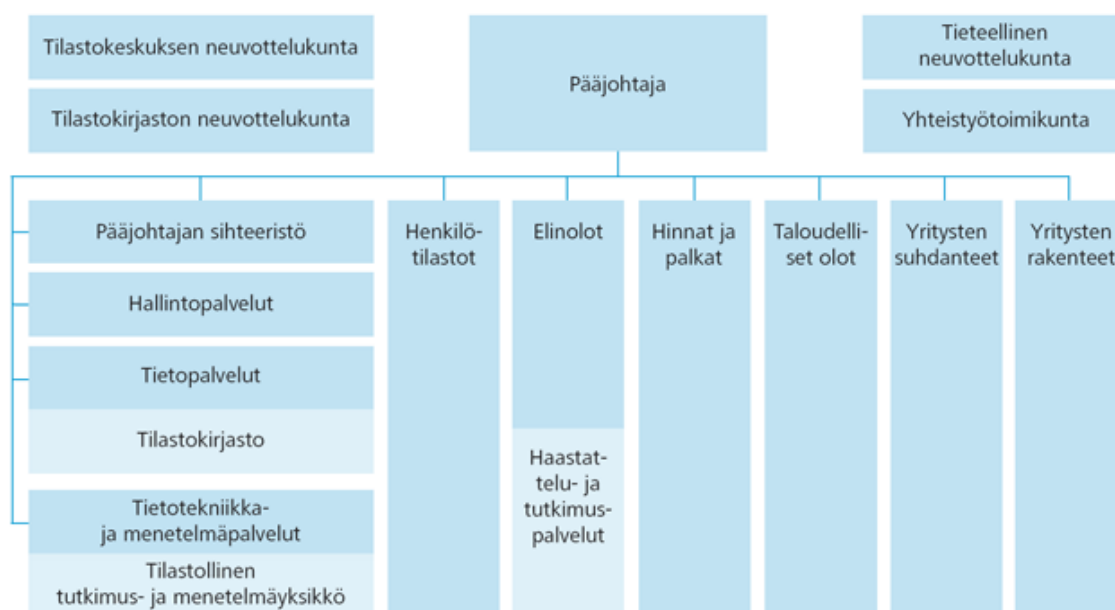
Tilastokeskuksen ja tilastotoimen toiminta perustuu virallisen tilaston periaatteisiin, jotka ovat YK:n tilastokomission hyväksymät. Suomen tilastolaki tukeutuu Euroopan tilastojärjestelmän periaatteisiin, jotka on määritelty edellä mainittuja YK:n hyväksymiä periaatteita mukaillen. Tilastokeskus noudattaa EU:n komission hyväksymiä Euroopan tilastojen käytännesääntöjä. Näiden sääntöjen toteuttamiseksi se tukee myös muiden

Suomen virallisen tilaston tuottajien laadun kehittämistä ja antaa koulutusta laadun kehittämiseen ja muista tilastojen laatuun liittyvistä kysymyksistä. (Tilastokeskus 2009b.)

7.2 Tilastokeskus organisaationa

Tilastokeskus toimii valtiovarainministeriön tulosohjauksessa vastaten itsenäisesti toiminnastaan, palveluistaan ja tilastoistaan (Tilastokeskus 2011b). Toimintaa ohjaavat laki ja asetus Tilastokeskuksesta, tilastolaki ja EU:n tilastolainsäädäntö.

Tilastokeskuksen toimintaa ja taloutta johtaa pääjohtaja, joka päättää yleisistä toimintalinjoista ja työjärjestyksestä. Organisaatio muodostuu kymmenestä tulosyksiköstä, jotka ovat pääjohtajan sihteeristö, kuusi tilastoja tuottavaa yksikköä sekä kolme tukipalveluita tuottavaa yksikköä (kuvio 2). Tulosyksiköiden johtajien ja muiden johtajien vastuut sekä tulosyksiköiden toimialueet määritellään työjärjestyksessä. (Tilastokeskuksen Suomen laatupalkinto 2006 –kilpailuhakemus, 8.)

Kuvio 2. Tilastokeskuksen organisaatiorakenne (Tilastokeskuksen vuosikertomus 2010,17)

Tulosyksiköt jakaantuvat toiminnallisiin perustein vastuualueiksi, joita kutakin johtaa vastuualueen esimies. Tarpeen mukaan nämä vastuualueet jakaantuvat vielä edelleen tiimeihin. Tilastoyksiköissä tiimit vastaavat esimerkiksi yhden tai useamman tilaston

käytännön laadinnasta, ja muiden yksiköiden vastuuna voi olla jonkin hallinnollisen tai palvelutehtävän käytännön toteutus. (Tilastokeskuksen Suomen laatupalkinto 2006 -kilpailuhakemus, 8.)

Lisäksi Tilastokeskuksessa toimii erilaisia neuvottelukuntia, jotka kehittävät Tilastokeskuksen toimintaa ja edistävät tilastoalan yleistä kehitystä sekä tutkimustoimintaa. (Tilastokeskuksen Suomen laatupalkinto 2006 -kilpailuhakemus, 9.)

7.3 Toimintaympäristö

Tilastokeskus on kiinteästi sidoksissa ympäröivään yhteiskuntaan tilastotiedon laajan yhteiskunnallisen käytön ja tilastokyselyihin vastaavien yritysten ja kansalaisten lukuisan joukon vuoksi. Tilastotuotanto on myös riippuvainen muiden yhteiskunnallisten toimijoiden tuottamista hallinnollisista aineistoista.

Valtiovarainministeriön sekä muiden ministeriöiden ohella merkittävän sidosryhmän muodostavat tiedonantajat, joita ovat yritykset, kunnat, muut yhteisöt ja kansalaiset (kuvio 3). Näiltä kerätään tietoja tilastoja varten. Tilastotuotannon kannalta merkittäviä kumppaneita ovat rekisteriviranomaiset, muut kotimaiset tilastontuottajat ja eri maiden tilastovirastot sekä Euroopan yhteisöjen tilastotoimisto Eurostat. Tilastojen tuotanto perustuu tilastotieteen ja muiden yhteiskuntatieteiden menetelmiin, joten Tilastokeskus tekee tiivistä yhteistyötä useiden yliopistojen kanssa taatakseen tuotannon ja palvelun laadukkuuden. (Tilastokeskuksen Suomen laatupalkinto 2006 -kilpailuhakemus, 10; Tilastokeskus 2009c.)

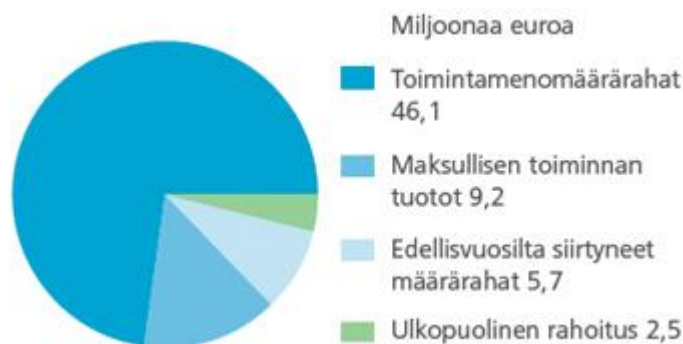

Kuvio 3. Tilastokeskuksen asema ja sidosryhmät (Tilastokeskus 2009c)

Tilastokeskuksen tuottamia tietoja ja palveluita käytetään laajasti yhteiskunnassa. Keskeisiä tiedonkäyttäjiä ovat muun muassa päätöksentekijät ja valmistelijat julkishallinnossa, taloudelliset tutkimuslaitokset, yritykset ja yhteisöt, media ja opetus sekä kansainväliset talouden ja yhteiskunnan toimijat. Tilastot ja tilastoaineistot palvelevat monipuolisesti myös tutkimustarkoituksia. Viime kädessä Tilastokeskuksen asiakkaita ovat kansalaiset, jotka tilastojen avulla pystyvät muodostamaan luotettavan kuvan yhteiskunnasta. (Mikkeli 2011; Tilastokeskus 2009c.)

7.4 Resurssit

Tilastokeskus saa toiminnalleen rahoitusta valtion budjetista, muilta valtion viranomaisilta, maksullisesta palvelutoiminnasta sekä EU:lta (Tilastokeskus 2011c). Vuonna 2010 Tilastokeskuksella oli rahoitusta käytössään yhteensä 61,4 miljoonaa euroa, joka oli 2,1 miljoonaa euroa vähemmän kuin vuonna 2009. Suurin osa, 73 prosenttia, tuli toimintamäärärahana valtion budjetista, 14 prosenttia kertyi maksullisella palvelutoiminnalla, 4 prosenttia oli ulkopuolista rahoitusta ja loppuosa edellisvuosien siirtomäärärahaa (kuvio 4). Toiminnan kokonaiskustannukset laskivat edellisvuodesta 2,5 miljoonaa euroa ja olivat vuonna 2010 56,7 miljoonaa euroa, joista 75 prosenttia oli palkkausmenoja. (Tilastokeskuksen vuosikertomus 2010, 7.)

Kuvio 4. Rahoitusrakenne 2010 (Tilastokeskuksen vuosikertomus 2010, 9)

7.5 Tuotteet ja palvelut sekä niiden saama suoja

Tilastokeskuksen tarjontaan kuuluu huomattava määrä tuotteita ja palveluita, tilastojulkistusten ohella muun muassa tietokantoja, teemasivuja, portaaleja ja julkaisuja. Suuri

osa palveluista on maksuttomia ja niitä voi käyttää omatoimisesti Tilastokeskuksen kotisivuilla. Mikäli tarjonnasta ei löydy juuri haluttua tuotetta tai palvelua, on mahdollista kääntyä räätälöityjen palvelujen tuottajien puoleen. (Tilastokeskus 2011d.)

Tilastokeskuksessa on käytössä sisäinen luokitus, jonka mukaan tuotteet ja palvelut on jaoteltu kuuteen eri tuoteluokkaan. Näitä ovat julkaisut, tietokantapalvelut, vakiotuotteet, toimeksiantopalvelut, koulutus- ja asiantuntijapalvelut sekä muut tuotteet (taulukko 1).

Taulukko 1. Tilastokeskuksen tuote- ja palveluluokitus (TK-20-1446-08)

1	Julkaisut
1.1	Tilastojen perusjulkaisut
1.2	Muut tilastojulkaisut sekä yleis- ja kokoomajulkaisut
1.3	Ajankohtaisjulkaisut/lehdet
1.4	Muut julkaisut
2	Tietokantapalvelut
3	Vakiotuotteet
4	Toimeksiantopalvelut
4.1	Tilastointipalvelut
4.2	Asiakaskohtaisesti räätälöidyt konseptituotteet
4.3	Eriyisselvitykset ja tietopalvelutoimeksiannot
4.4	Tutkimuslaboratorio ja tutkimusaineistot
5	Koulutus- ja asiantuntijapalvelut
5.1	Koulutuspalvelut
5.2	Konsultointipalvelut
5.3	Oppimateriaalit
5.4	Muut asiantuntijapalvelut
6	Muut tuotteet

Tilastokeskuksen tuotteita ja palveluita ei voida tuoteluokituksen perusteella yksiselitteisesti jaotella tekijänoikeussuojaa tai luettelo- ja tietokantasuojaa saaviin tuotteisiin ja palveluihin. Määrällisesti eniten on luettelo- ja tietokantasuojaa saavia tuotteita. Seuraa-

vissa alaluvuissa tuotteiden ja palveluiden esittelyn yhteydessä käsitellään kutakin luokkaa myös tekijänoikeuslain näkökulmasta.

7.5.1 Julkaisut

Tilastojen perusjulkaisut, joita julkaistaan yhteensä noin 600 vuodessa, ovat tilastotuo-
tantoprosessin tuloksena syntyviä tilastokohtaisia julkaisuja, joita voidaan tilastosta
riippuen julkaista useita kertoja vuodessa, vuosittain tai määrävuosittain. Ne sisältävät
minimissään julkistuksen ja laatuselosteen sekä lisäksi vähintään yhden liitetaulukon tai
katsauksen. Perusjulkaisut ovat verkossa pdf- ja html-muodossa maksutta kaikkien käy-
tettävissä. Esimerkiksi kuukausittain julkistettava kuluttajahintaindeksi on perusjul-
kaisuihin luokiteltava tuote. (Tilastokeskus 2011e; Tilastokeskuksen tuote- ja palvelu-
luokitus.)

Muita tilasto-, yleis- ja kokoomajulkaisuja ovat käsikirjat, taskutilastot, vuosikirjat, ko-
koomateokset, tutkimukset ja muut Tilastokeskuksen sarjoihin kuuluvat tai muuten
säännöllisesti ilmestyvät julkaisut. Nämä ovat valmistuoteprosessin lopputulemia, joi-
den julkaisemisesta päätetään julkaisukohtaisesti erikseen muun muassa kannattavuus-
ja tarkoituksenmukaisuuskriteereillä. Suomen tilastollinen vuosikirja, joka julkaistaan
painotuotteen lisäksi sen tietosisältöön perustuvana verkkopalveluna, kuuluu tähän
luokkaan. (Tilastokeskuksen tuote- ja palveluluokitus.)

Ajankohtaisjulkaisuihin kuuluvat Hyvinvointikatsaus- sekä Tieto&Trendit-lehti, joista
ensimmäinen ilmestyy neljä kertaa ja jälkimmäinen seitsemän kertaa vuodessa. (Tilasto-
keskus 2010a).

Muut julkaisut ovat erikoisjulkaisuja tai yksittäisiä kertaluonteisia julkaisuja (Tilastokes-
kuksen tuote- ja palveluluokitus).

Tilastojen perusjulkaisut ja vuosikirjat niihin liittyvine taulukoineen saavat pääasiassa
luettelo- ja tietokantasuojaa, jolloin suora kopiointi on kiellettyä mutta yksittäisiä tietoja
saa vapaasti käyttää. Katsausten teksti on yleensä hyvin lyhyt eivätkä ne sisällä juurikaan
omaa analyysiä, joten niiden kohdalla harvoin ylittyy tekijänoikeuslain tarkoittama teos-

kynnys (Rantanen 2011a). Tästä luokasta varsinaista tekijäoikeussuojaa voisivat saada tutkimukset sekä lehtiartikkelit.

7.5.2 Tietokantapalvelut

Internet-selailemella käytettävät tilastotietokannat sisältävät taulukkomuotoista tilastotietoa erilaisiin tarpeisiin. Maksuttomat tietokannat, esimerkiksi Statfin, sisältää keskeistä perustietoa Suomesta ja Eurostatin avaintaulukot tietoja EU-maista. Maksullisista tietokantapalveluista löytyy yksityiskohtaisempia tietoja eri aihealueista. Tilastotietokannat on toteutettu PX-Web-tekniikalla. Palvelussa on mahdollista tehdä taulukkopoimintoja halutulta aihealueelta muuttujittain ja tuloksena saatu taulukko on käännettävissä eri tarkastelunäkyymiin ja muunnettavissa eri tiedostomuotoihin käyttäjän tarpeiden mukaisesti. (Tilastokeskus 2011f.)

Tilastotietokannat saavat tekijänoikeuslain 49 §:n mukaista luettelon ja tietokannan valmistajan suojaa. Varsinaisen tekijänoikeussuojan piiriin tästä luokasta kuuluvat vain kartat, joita tekijänoikeuslain 1 §:n mukaan pidetään kirjallisina teoksina.

7.5.3 Vakiotuotteet

Vakiotuotteet ovat valmiita tietokokonaisuuksia tai palveluita, jotka eivät ole julkaisuja tai tietokantoja eivätkä sisällä asiakaskohtaista räätälöintiä. Suurin osa vakiotuotteista on verkkopalveluita, esimerkiksi Suomi lukuina –verkkopalvelu, Tietoa alueittain, luokituseksperti ja vaalikarttapalvelu. Muita tähän luokkaan kuuluvia tuotteita ovat vakio-muotoiset taulukkopaketit sekä sähköiset luokitustuotteet, kuten toimialaluokitusten 2002 ja 2008 välinen muunnosavain. (Tilastokeskuksen tuote- ja palveluluokitus.)

Vakiotuotteet ovat pääsääntöisesti luettelo- ja tietokantasuojaa nauttivia tuotteita.

7.5.4 Toimeksiantopalvelut

Toimeksiantopalvelut tuotetaan yksittäisen asiakkaan toiveiden mukaisesti tapauskohtaisesti räätälöiden. Näitä ovat muun muassa tilastointipalvelut, asiakaskohtaisesti räätälöidyt konseptituotteet, erityisselvitykset sekä tutkijapalvelut.

Tilastointipalvelut voivat sisältää kaikki tilastotuotantoprosessin vaiheet tai vain osan niistä, kuten tilastoinnin asiakkaan aineistosta, tiedonkeruun ja tilastoinnin sekä haastattelupalvelut. (Tilastokeskuksen tuote- ja palveluluokitus.)

Asiakaskohtaisesti räätälöidyt konseptituotteet perustuvat valmiisiin palvelukonsepteihin, jotka räätälöidään kunkin asiakkaan erityistarpeisiin. Esimerkiksi seutukuntien ja kuntien omaa aluetta koskevan, tuoreen tilastotiedon tarpeeseen kehitetty SeutuNet – tilastopalvelu räätälöidään aina kunkin asiakkaan tai alueen tarpeita vastaavaksi. Palvelukokonaisuus sisältää tilastoja, teemakarttoja ja diagrammeja, jotka päivittyvät aina uusien tietojen ilmestyttyä. Palvelu toteutetaan extranet-ratkaisuna linkittämällä aineisto suoraan vaikkapa kunnan omille kotisivuille, josta kuvat ja palvelut ovat käytettävissä.

Asiakaskohtainen suhdannepalvelu tuottaa tietoa liiketoiminnan suhdannekehityksestä toimialoittain, maantieteellisten alueiden tai yritysryhmien mukaan. Asiakkaan tarpeen mukaan muuttujana, josta tiedot tuotetaan, voi olla liikevaihto, palkkasumma, henkilöstömäärä ja vienti. Myös koko maan kehitystä kuvaavia vertailutietoja on mahdollista liittää palveluun. Palvelun avulla voidaan esimerkiksi analysoida talouden ja maakunnan suhdannekehitystä, tarkastella kilpailevien yritysten suhdannekehitystä ja arvioida elinkeinoelämän hankkeita. Tietojen toimittaminen tapahtuu asiakkaan tarpeiden mukaisesti esimerkiksi kuukausittain, neljännesvuosittain tai kertaluontoisesti. (Tilastokeskus 2011g.)

Erityisselvitykset ja tietopalvelutoimeksiannot tuotetaan valmiista aineistoista räätälöimällä tietokokonaisuudet asiakaskohtaisesti. Ne voivat sisältää aineistojen yhdistämisen lisäksi aineistojen analysointia. Esimerkiksi kirjastoon tuleva kysely puhelimitse tai sähköpostitse koskien vaikka tiettyä indeksipistelukua on maksuton tietopalvelutoimeksianto.

Maksullisen erityisselvityksen tilaajana voi olla muun muassa kunta, julkishallinnon organisaatio, lehti, tutkimuslaitos tai yritys. Toimeksianto voidaan toteuttaa Tilastokeskuksen valmiin aineiston tai tilaajan toimittaman aineiston perusteella tai Tilastokeskus voi kerätä tarvittavat tiedot kyseistä selvitystä varten. (Helenius 2011.)

Oman alaluokkansa muodostavat tutkimuslaboratorio ja tutkimusaineistot eli palvelut, joilla Tilastokeskuksen aineistoja saatetaan tutkijoiden käyttöön. Tutkija voi esimerkiksi anoa käyttölupaa Tilastokeskuksen aineistoihin tehdäkseen niiden pohjalta tutkimuksen aiheesta, josta ei ole aiempaa tutkimusta olemassa. Usein nämä pyynnöt koskevat rekisteriaineistoja. (Helenius 2011; Tilastokeskuksen tuote- ja palveluluokitus.)

Toimeksiantopalveluista saatavat tulot muodostavat noin 80 % Tilastokeskuksen maksullisen palvelutoiminnan tuloista (Helenius 2011).

Tilastointipalvelut voivat saada tekijänoikeussuojaa kirjallisena teoksena, jos asiakkaan kanssa on sovittu esimerkiksi taulukoiden tuottamisen lisäksi tulosten analysoinnista, joka voi tapauskohtaisesti olla syvällistäkin (Rantanen 2011a). Myös muut tähän luokkaan kuuluvat tuotteet, kuten erityisselvitykset, tietopalvelutoimeksiannot ja muut toimeksiannot voivat saada tekijänoikeussuojaa, jos ne sisältävät perusteellisempaa analysointia. Rekisteri- ja osoitepalvelut kuuluvat yksiselitteisesti luettelo- ja tietokantasuojan piiriin.

7.5.5 Koulutus- ja asiantuntijapalvelut

Tilastokeskus tarjoaa tilastoalan asiantuntemukseen pohjautuvaa koulutusta usealta eri aihealueelta, kuten tilastollisista tutkimusmenetelmistä, tilastografiikasta, tilastojen luku- ja käyttötaidosta, tilasto-ohjelmien hyödyntämisestä, tilastotiedon lähteistä sekä eri tilastoaihealueiden ajankohtaisista teemoista. Vuonna 2011 listakurssien tarjonnassa on koulutusta muun muassa aiheista Nuoret ja tasa-arvo, Talouden ja hyvinvoinnin mittaamisen uudet haasteet, Regressioanalyysi – tilastollisen analyysin menetelmät sekä Naiset, miehet ja tasa-arvo tilastojen valossa.

Listakurssien lisäksi Tilastokeskus järjestää asiakkaan tarpeiden pohjalta räätälöityä tilauskoulutusta yrityksille, valtiolle, kunnille ja muille organisaatioille. Tilauskurssin sisältö voidaan toteuttaa henkilöstön koulutustarpeen perusteella taikka räätälöimällä jokin tarpeita vastaava listakurssi organisaatiokohtaiseksi. (Tilastokeskus 2011h.)

Tilastokeskuksen verkkosivuilla on vapaasti käytettävää oppimateriaalia, muun muassa Verkkokoulu, jonka avulla tilastoinformaatiota on mahdollista oppia ymmärtämään ja tulkitsemaan sekä tutustua tilastollisiin peruskäsitteisiin. Oppimateriaalit on jaettu aihepiireittäin opintokokonaisuuksiin, joita voi opiskella haluamassaan järjestyksessä tai edetä Verkkokoulun osoittamassa järjestyksessä. (Tilastokeskus 2011i.)

Muita koulutus- ja asiantuntijapalveluita ovat konsultointipalvelut, jotka käsittävät kv-konsultoinnin ja menetelmäkonsultoinnin lisäksi muita pieniä konsultointihankkeita. Muut asiantuntijapalvelut pitävät sisällään muun muassa esitelmät, luennot ja artikkelit sekä SurveyLaboratorion palvelut, joita voivat olla esimerkiksi asiakkaille tehtävät lomaketestaukset. (Helenius 2011; Tilastokeskuksen tuote- ja palveluluokitus.)

Koulutus- ja konsultointipalvelut sisältävät yleensä palvelun lisäksi oheismateriaaleja, esimerkiksi koulutuksen tai luennon tukena voidaan käyttää PowerPoint -esityksiä tai aiheesta jaetaan kirjallista materiaalia. Nämä oheismateriaalit ja muut oppimateriaalit kuuluvat yleensä tekijänoikeussuojan piiriin. Tähän luokkaan kuuluvat myös esimerkiksi lehti- ja konferenssiartikkelit, jotka yleensä sisältävät niin paljon tekijän omaa pohdintaa, että ne saavuttavat tieteellisenä tekstinä tekijänoikeussuojan (Rantanen 2011a).

7.5.6 Muut tuotteet

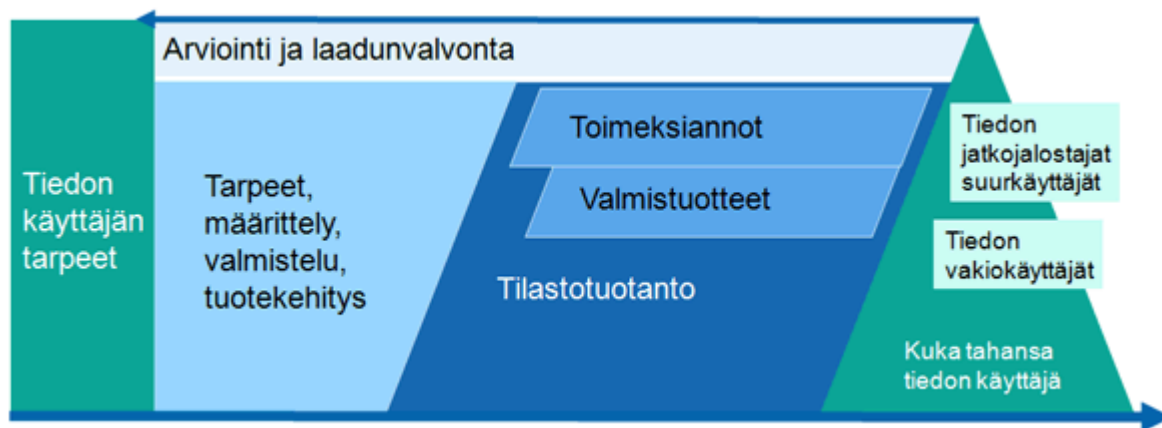
Muita tuotteita ovat ohjelmistotuotteet, joihin kuuluvat esimerkiksi tilastollisten taulukoiden (.px-tiedostojen) käsittelyyn ja jakeluun käytettävä PC-Axis, muun muassa px-tiedostojen muodostamiseen, tiedostojen manuaaliseen editointiin ja metatiedon ylläpitoon tarkoitettu PX-Edit sekä internet-palvelinsovellus PX-Web, joka tarjoaa käyttöliittymän taulukkotietokantoihin. Ohjelmistotuotteiden ohella muut tuotteet -luokkaan kuuluvat tilapalvelut, eli muun muassa kokoustila- ja levytilavuokrat. (Tilastokeskuksen tuote- ja palveluluokitus; Tilastokeskus 2011j.)

Ohjelmistotuotteista PX-Edit on Tilastokeskuksen tekemä sovellus ja se kuuluu tekijänoikeussuojan piiriin. PC-Axis ja PX-Web ovat Ruotsin tilastoviraston sovelluksia, joita Tilastokeskus markkinoi ja välittää eteenpäin Suomessa. Kaikkia ohjelmistoja jae-
taan maksutta. (Rantanen 2011a.)

7.6 Tilastokeskuksen ydinprosessit

Tilastokeskus on määritellyt kolme toimintansa ydinprosessia: tilastotuotantoprosessi, valmistuoteprosessi sekä toimeksiantoprosessi (kuvio 5). Ydinprosessit ovat toimintaprosesseja, jotka tuottavat tuloksia Tilastokeskuksen ulkopuolisen tahon käyttöön soveltuvien sääntöjen mukaisesti, ja ne kattavat olennaisen osan Tilastokeskuksen ulkoisille käyttäjille tarkoitetuista suoritteista.

Tilastotuotanto ylläpitää yhteiskunnan tietoinfrastruktuuria tuottaen tietoa kaikille yhteiskunnan jäsenille. Prosessi kattaa tilastojen perustuotannon tiedon keruusta standardimuotoiseen jakeluun verkossa. Valmistuotteiden tuotanto on suunniteltu palvelemaan tilastojen vakiokäyttäjiä ja täyttämään tiettyjen tiedonkäyttäjryhmien tarpeita. Tämä prosessi kattaa lehtien ja vastaavien julkaisujen sekä vakimuotoisten verkkotuotteiden tuotannon. Toimeksiannot tehdään yleensä ammattimaisten tiedonkäyttäjien tilauksesta siten, että niissä huomioidaan tapauskohtaisesti käyttäjän tarpeet ja toiveet. (Tilastokeskuksen ydinprosessit.)

Kuvio 5. Tilastokeskuksen ydinprosessit (Tilastokeskuksen prosessijohtamisen ohje 2010, 5)

7.7 Prosessijohtaminen Tilastokeskuksessa

Prosessiajattelun mukaan organisaatio luo arvoa asiakkaille tietyillä toiminnoilla ja tätä arvon luomista tulee organisaatiossa johtaa. Tässä prosessissa syntyy organisaation operatiivinen tulos. Prosessijohtamisen tavoitteena on “On vain yksi Tilastokeskus” –

ajatuksen mahdollisimman tehokas toteuttaminen. Prosessijohtamiseen kuuluu jatkuvan parantamisen logiikka, jonka keskeisenä osana ovat yhtenäiset menettelytavat ja niiden järjestelmällinen soveltaminen. (Prosessien johtaminen Tilastokeskuksessa, 2010.)

Prosessijohtaminen yhtenäistää ja koordinoi tulosjohtamisen puitteissa asetettuja tavoitteita ja toimintatapoja. Tilastokeskus on laatinut ohjeistuksen, joka sisältää koko Tilastokeskuksessa yhteisesti sovellettavat prosessijohtamisen periaatteet ydinprosessien osalta. Prosessijohtamisen malli pohjautuu yleisen tilastotuotannon mallin (YK-ECE-Metis: Generic Statistical Process Model eli GSBPM) yhteydessä kehitettyyn tarkastelutapaan.

Ydinprosessien tavoitteet perustuvat Tilastokeskuksen strategiaan, jonka toteuttaminen konkreettisesti suunnitellaan Toiminta- ja taloussuunnitelmassa sekä tulossopimuksissa.

Prosessijohtamisen tavoitteita ovat (Tilastokeskuksen prosessijohtamisen ohje)

- prosessien ohjauksen ja tulosohtauksen yhteensovittaminen
- viraston yhtenäisten toimintatapojen edistäminen
- toiminnan tehokkuuden ja tarkoituksenmukaisuuden parantaminen
- käyttäjien tarpeiden järjestelmällinen huomioonottaminen prosessia kehitettäessä
- jäsentynyt ja käytännönläheinen laadun ja riskien hallinta.

8 Empiirinen aineisto ja tutkimustulokset

Opinnäytetyön tavoitteena oli selvittää muun muassa Tilastokeskuksen käytäntöjä ja toimintatapoja tietojen jatkokäyttöön liittyvissä kysymyksissä ja sitä, miten tekijänoikeuslakiin liittyvät asiat tunnetaan ja miten niistä tiedotetaan Tilastokeskuksen sisällä. Empiirinen tutkimusaineisto kerättiin pääosin ryhmähaastatteluina haastattelemalla Tilastokeskuksessa työskenteleviä henkilöitä. Ryhmähaastatteluiden lisäksi nykyisiä käytäntöjä kartoitettiin haastattelemalla erikseen tietopalvelujohtajaa ja lakimiestä, jotka toimenkuvansa puolesta ovat usein tekijänoikeusasioiden kanssa tekemissä. Lakimiestä konsultoitiin myös tekijänoikeuslain soveltamiseen liittyvissä kysymyksissä. Tilastokeskuksen tuotteisiin ja palveluihin liittyvien täsmennystä vaativien seikkojen osalta haasteltiin tietopalveluyksikön kehittämispäällikköä.

Työn haastatteluvaihetta varten perustettiin tukiryhmä. Ryhmä kutsuttiin koolle tietopalvelujohtajan toimesta ja siihen kuului opinnäytetyöntekijän lisäksi viisi jäsentä. Ryhmän ensisijainen tarkoitus oli tukea opinnäytetyöntekijää haastatteluiden suunnittelussa ja olla mukana haastattelutilanteissa keskustelun virittäjänä.

8.1 Haastattelujen toteutus

Haastattelut toteutettiin ryhmähaastatteluina. Haastateltaviksi kutsuttiin Tilastokeskuksessa työskenteleviä henkilöitä siten, että he edustaisivat mahdollisimman monipuolisesti eri yksiköitä ja erilaisia tehtäviä. Haastateltavat saivat ilmoittautua itselleen parhaimpana ajankohtana pidettävään tilaisuuteen, joten tilaisuuksien kokoonpano muodostui haastateltavien osalta sattumanvaraisesti. Opinnäytetyöntekijän lisäksi tilaisuuksiin osallistui haastattelijana kaksi tai kolme selvityksen tukiryhmän jäsentä, jotka valikoituivat tehtävien ja kiinnostuksen mukaan.

Haastattelut tehtiin toukokuussa 2011. Tilaisuuksia, jotka kestivät keskimäärin tunnin, järjestettiin yhteensä viisi, ja jokaisessa oli 2 – 4 haastateltavaa niin, että haastateltavina oli kaikkiaan 17 henkilöä, jotka olivat olleet Tilastokeskuksen palveluksessa 3-37 vuotta. Näistä tilastotuotantotehtävissä työskenteli kuusi, erityisselvitys- ja

toimeksiantopalvelutehtävissä neljä, yleistietopalvelussa ja viestinnässä neljä sekä kehittämis- ja koordinoitutehtävissä kolme henkilöä.

Haastattelumenetelmänä käytettiin teemahaastattelua eli niin sanottua puolistrukturoitua haastattelumenetelmää, jossa haastattelu etenee yksityiskohtaisten kysymysten sijaan tiettyjen teemojen varassa. Teemahaastattelun tekee puolistrukturoiduksi menetelmäksi se, että yksi haastattelun aspekti, haastattelun aihepiirit eli teema-alueet, ovat kaikille haastateltaville samat. Teemahaastattelu poikkeaa strukturoidusta lomakehaastattelusta siten, että kysymysten muoto tai järjestys eivät ole tarkoin määriteltyjä, mutta se ei kuitenkaan ole syvähaastattelun tapaan täysin vapaa. (Hirsjärvi & Hurme 2001, 47-48.) Haastattelurunko (liite 1) laadittiin niin, että haastattelut kattaisivat keskeiset työn tavoitteiden yhteydessä määritellyt tekijän- ja käyttöoikeuksiin liittyvät teemat.

Haastattelulajina oli ryhmähaastattelu, jonka katsottiin soveltuvan tutkimusongelmaan parhaiten. Ryhmähaastatteluissa osanottajat voivat kommentoida asioita melko spontaanisti ja tuottavat tutkittavasta ilmiöstä monipuolista tietoa. Yksilöhaastatteluun verrattuna ryhmähaastattelun etuna on, että saadaan nopeasti tietoa samanaikaisesti usealta vastaajalta ja se on myös kustannustehokkaampi kuin saman henkilömäärän haastattelu yksilöhaastatteluna. Haittoina pidetään muun muassa ryhmädynamiikan ja valtahierarkian vaikutusta siihen, kuka ryhmässä puhuu tai miten puhutaan, ja ongelmaksi voi muodostua myös yhden tai kahden henkilön dominointi ryhmässä. (Hirsjärvi & Hurme 2001, 61, 63.) Käytännössä kukin haastattelutilaisuus eteni eri tavalla ja kysymysten muodot saattoivat vaihdella, mutta jokaisessa haastattelussa varmistettiin haastattelurungon avulla, että kaikki teemat tulivat käsiteltyä. Haastatteluista muodostui varsin interaktiivisia.

Haastattelujen jälkeen aineisto litteroitiin eli kirjoitettiin puhtaaksi sanasta sanaan. Aineisto käsiteltiin laadullisilla sisällönanalyysimenetelmillä siten, että ensimmäisessä vaiheessa tuloksia taulukoitiin teemoittain niin, että kukin viidestä haastattelutilaisuudesta muodosti tavallaan yhden tutkimuskohteen. Koska yhdessä haastattelutilaisuudessa tuli esille monenlaisia mielipiteitä ja näkökulmia, jatkettiin analysointia vielä tarkemmalle tasolle niin, että kerättiin teemoittain kaikki esille tulleet vastaukset käymällä litteroidut

haastattelut yksityiskohtaisesti uudelleen läpi. Teemoittelulla tarkoitetaan analyysivaiheessa sellaisten aineistosta esille nousevien piirteiden tarkastelua, jotka ovat yhteisiä usealle haastateltavalle, ja se perustuu usein teemahaastattelun teemoihin (Hirsjärvi & Hurme 2001, 173), kuten tässäkin tapauksessa. Sekä aineiston litterointi että analysointi tehtiin välittömästi kun haastattelut oli pidetty, eli toukokuun 2011 aikana.

8.2 Nykytilanne tietojen jatkokäyttöön liittyvissä käytännöissä

Tilastokeskukseen tulee erilaisia kanavia pitkin hyvin sekalaisia kyselyitä siitä, miten Tilastokeskuksen tuottamia tietoaineistoja saa jatkokäyttää. Oletettavaa on, että talosta annetaan hyvin erilaisia vastauksia ulospäin. Kyselyitä tulee sekä Suomesta että ulkomailta, ja suuri osa kyselyistä kanavoituu tietopalveluyksikköön tietopalvelujohtajalle sekä hallintoon lakimiehelle. Käytännöstä ei ole erikseen sovittu, vaan kyseessä on eräänlainen kirjoittamaton sääntö, josta on syntynyt organisaation tapa toimia. Syynä on osittain myös se, että kuka tahansa ei voi Tilastokeskuksen nimissä antaa käyttölupia.

Tietopalvelujohtajalta ohjeita kysytään muun muassa lähdeviittauksiin liittyen ja saako jotain aineistoa käyttää esimerkiksi opinnäytetöissä, oppikirjoissa ja muissa julkaisuissa, organisaation verkkosivuilla tai julkisilla verkkosivuilla. Isoimmat kyselyt kotimaasta liittyvät yleensä maksullisiin toimeksiantoihin, joiden kohdalla jatkokäyttöoikeuksista neuvotellaan sopimuskohtaisesti. Tilastokeskuksen tuottamia tietoja käytetään mitä erilaisimmissa tarkoituksissa, usean eri tahon toimesta ja luultavasti kyselijät edustavat vain pientä joukkoa käyttäjäkunnasta. Todennäköistä onkin, että enimmäkseen tietoja käytetään kyselemättä. (Mikkilä 2011.)

Tilastokeskuksen lakimiehelle kyselyitä tulee pääasiassa talon henkilöstöltä ja talon ulkopuolelta tulevat kyselyt ohjataan usein tietopalveluyksikköön, mutta joitakin tapauksia pohditaan myös yhdessä. Maksullisten toimeksiantojen osalta kysytään neuvoja hinnoitteluun, tutkimusten ja selvitysten osalta mietitään, miltä osin tekijänoikeudet siirtyvät toimeksiantajalle ja mitä pitäisi jäädä Tilastokeskukselle. Taulukoiden osalta on tapauskohtaisesti pohdittu, minkä verran tietoja kyseisestä taulukosta voi kopioida. (Rantanen 2011a.)

Tietopalvelujohtajan ja lakimiehen kautta kulkeviin kyselyihin vastataan kirjallisesti ja organisaation nimissä annetut vastaukset kulkevat vielä kirjaamon kautta, joten niistä on olemassa kirjalliset päätökset. Puhelimitse käyttöä kysyviä pyydetään yleensä toimittamaan pyyntö sähköpostitse, jolloin ne saadaan dokumentoitua. Siitä ei ole tietoa, kuinka paljon kyselyitä tulee suoraan yksiköihin ja onko niitä dokumentoitu mitenkään. (Mikkela 2011.)

Tilastokeskuksen intra-sivuilla ei ole ohjeistusta tietojen jatkokäyttöön liittyvistä asioista. Ulkoisilla sivuilla on jokaisen sivun alareunassa lyhyt teksti tekijänoikeuksista, joka on päivitetty viimeksi vuonna 2005. Lauseke perustuu tekijänoikeuslakiin ja se on lisätty sinne 1990-luvulla kun Tilastokeskukselle tuli omat verkkosivut (Rantanen 2011a). Suomen virallisen tilaston (SVT) kotisivuille (Tilastokeskus 2011k) on hiljattain lisätty viittausohjeet, eli miten kyseiseen tilastoon tai julkistukseen tulisi viitata, mutta ohjeistusta olisi syytä vielä laajentaa. (Mikkela 2011.)

Tietopalvelujohtajan näkemyksen mukaan ihanteellinen tilanne olisi, jos Tilastokeskuksen verkkosivuilla olisi määritelty tietojen käyttöoikeudet niin selkeästi, että suurin osa nykyisistä kyselyistä tulisi tarpeettomiksi. Verkkosivuilla voisi olla myös web-lomake, jolla käyttöä voisi hakea. Hakemukset ohjautuisivat yhteen sovittuun paikkaan ja niiden tarkoituksenmukaisimmasta käsittelymenettelystä sovittaisiin erikseen. Käyttöä-asioita varten voisi laatia myös yhteisen lupapohjan, johon kirjattaisiin käyttötarkoitus, käyttäjä jne. (Mikkela 2011.)

8.3 Tietojen käytöstä tekijänoikeuslain näkökulmasta

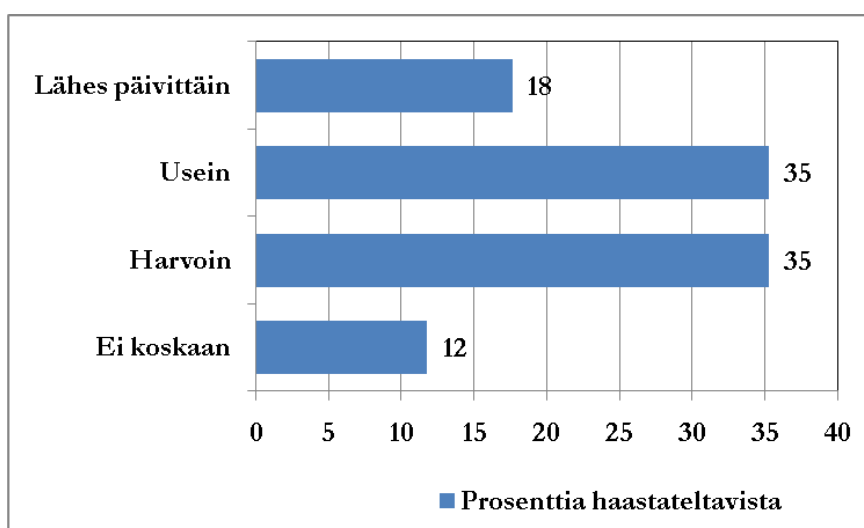
Tilastokeskuksen tuotteista ja palveluista iso osa saa tekijänoikeuslain mukaista teossuojaa tai luettelosuojaa huolimatta siitä, onko kyseessä verkkosivuilla oleva ilmaiseksi käytettävissä oleva aineisto vai maksullinen tuote (ks. tarkemmin luku 7.5). Merkitystä ei ole myöskään sillä, onko kyseessä tekstimuotoinen tieto vai kuva, mikäli teoskynnys ylittyy. Kuvan käyttäminen voidaan tekijänoikeuslain näkökulmasta katsoa sitaatiksi, kun se liittyy asiayhteyteen ja on tavallaan tukemassa kuvan käyttäjän omaa tuotosta. Jos joku aikoo käyttää pelkästään Tilastokeskuksen tuottamia graafeja

myydäkseen niitä edelleen graafi-paketteina, käyttö kiellettäisiin maksuperustelain nojalla.

Käytännössä verkkosivuilla oleva aineisto on kaikkien vapaasti käytettävissä, sillä on mahdotonta valvoa, mihin tarkoituksiin niitä käytetään. Suurin osa tapauksista ei tule Tilastokeskuksen tietoon lainkaan. Mikäli joku tahoo erikseen pyytää lupaa hyödyntää Tilastokeskuksen tietoja kaupallisesti, nämä kyselyt ratkaistaan tapauskohtaisesti. Käytötarkoituksesta riippuen lupa voidaan antaa, mutta silloin tietojen käyttö ei välttämättä ole maksutonta. Maksullisten toimeksiantojen kohdalla voidaan jo sopimusta tehdessä sopia myös kaupallisesta hyödyntämisestä, jolloin se otetaan tuotteen hinnoittelussa huomioon. (Rantanen 2011a.)

8.4 Haastattelutulokset

Haastattelujen perusteella voidaan päätellä, että Tilastokeskuksen työntekijät joutuvat miettimään jatkokäyttöön tai tekijänoikeuksiin liittyviä kysymyksiä melko vaihtelevasti (kuvio 6). Tietopalvelussa työskentelevät saattavat olla näiden asioiden kanssa tekemisissä jopa päivittäin, kun taas tilastotuotannossa osa ei törmää näihin käytännössä koskaan.

Kuvio 6. Työtehtävissä eteen tulleiden käyttöoikeuksiin liittyvien kyselyiden frekvenssi

Valtaosalla haastateltavista oli käsitys, että ainakin verkossa maksutta käytettävissä olevaa aineistoa saa vapaasti käyttää, kunhan lähteenä mainitaan Tilastokeskus. Useat piti-

vät kuitenkin arveluttavana sitä, että tietoja jatkojalostaessa ja niitä tulkittaessa sekä käytettäessä kyseenalaisissa yhteyksissä saattaa lopputulos olla mitä tahansa, eikä Tilastokeskuksen mainitseminen lähteenä ole enää hyvä asia, vaan se voi jopa heikentää Tilastokeskuksen uskottavuutta.

Toimintatavat hankalimmissa tilanteissa, joihin haastateltava itse ei osannut vastata, vaihtelivat. Suuri osa kertoi kääntyvänsä tietopalvelujohtajan puoleen ja lähes yhtä moni konsultoi talon lakimiehiä, vaikka kaikki eivät olleetkaan varmoja siitä, onko se oikea tapa toimia. Joillakin ongelmatilanteet olivat sellaisia, että ne yleensä voitiin ratkaista omassa yksikössä joko kollegan, esimiehen tai tilastojohtajan avustuksella.

Kaikki eivät kokeneet, että ohjeistusta jatkokäyttöön liittyvissä tilanteissa tarvittaisiin nykyistä enemmän. Mikäli ohjeistusta kaivattiin, sitä toivottiin eniten maksullisiin toimeksiantoihin liittyen sekä kaupallisen jatkokäytön rajojen määrittelyyn. Osa piti lyhyttä ja selkokielistä ohjeistusta Mestassa (Tilastokeskuksen intranet) hyvänä ajatuksena, kun taas toiset pitivät sitä ehdottomasti huonoimpana tapana. Jotkut pitivät kirjallista ohjeistusta tarpeettomana, koska tapauksia tulee eteen harvakseltaan ja ne ovat luonteeltaan niin erilaisia, että niiden ratkaisemisessa tarvitaan joka tapauksessa juristin tai muun asiantuntijan apua. Useat pitivät yhtä selkeästi nimettyä vastuuhenkilöä koko talon tasolla hyvänä vaihtoehtona. Todettiin myös, että mikäli verkkosivuilla olisi selkeät ohjeet tietojen käyttäjille muun muassa jatkokäytöstä ja viittauksista, se luonnollisesti vähentäisi tarvetta konsultoida asiantuntijaa. Verkkosivuilla nykyisin olevaa tekstiä tekijänoikeudesta pidettiin lähes yksimielisesti hyvin vaikeaselkoisena ja suurin osa poistaisi sen joko kokonaan tai ainakin muotoilisi sen uudelleen.

8.4.1 Tietojen jatkokäyttö yleisesti

Yleisesti ottaen tietojen jatkokäyttö tai siihen liittyvät rajoitteet tekijänoikeuslain nojalla eivät olleet aiheuttaneet haastateltaville suurempia pohdintoja, ainakaan silloin, kun tietoja oli käyty etsimässä omia tarkoituksia varten. Oletuksena oli, että tiedot, jotka on julkaistu jonkin organisaation tai yrityksen verkkosivuilla, ovat vapaasti käytettävissä ja verkkosivuille linkittäminen on niin ikään ilman muuta sallittua, kunhan lähde maini-

taan. Osa piti selvänä, että mahdolliset tekijänoikeuksiin liittyvät seikat oli jo tiedot julkaissut taho miettinyt, eikä verkkoon laiteta aineistoa, jota ei saisi käyttää.

”...sanotaan jos tosiaan joku julkinen taho joka tuottaa tietoa, niin jos sen verkkosivuilla se tieto on saatavilla niin kyl mä silloin tulkitsen että mulla on oikeus sitä lainata kunhan mainitsen lähteen...kyl se kieltämättä se verkkomaailma tekee sen ett sit sä aattelet ett tää on nyt vapaata riistaa.”(Toimihenkilö, yleistietopalvelu ja viestintä.)

”...ei mul koskaan tullu mieleen ett jos joku on sinne (internetiin) laittanut jotakin etteikö voisi käyttää...mä ihan reteesti jos joku jotaki tonne (internetiin) laittaa niin käytän ilosesti hyväkseni.” (Toimihenkilö, tilastotuotantotehtävät.)

Muutamat kertoivat olevansa varovaisempia silloin, kun kyseessä on laaja kokonaisuus, kuva tai kartta, joiden kohdalla tekijänoikeuskynnyksen arveltiin olevan matalampi kuin tekstimuotoisen tiedon.

”No sillan (kyseessä kartta) mä kyllä kysyisin...ett ehkä jotain tekstiä lainaa tai linkittää niin semmoset on niinku ihan normaalia...mut en mä ottais kovin laajoja sisältöjä ett kyl mä sitten varmistaisin että voiko sitä.” (Toimihenkilö, yleistietopalvelu ja viestintä.)

Keskusteluissa otettiin esille haasteltavien oma suhtautuminen ja toimintatavat silloin, kun muiden tietoja käytetään omiin tarkoituksiin tai työtehtäviin, sillä oletettavasti hyvin monet Tilastokeskuksen tietoja käyttävät suhtautuvat vastaavalla tavalla Tilastokeskuksen tietoihin.

8.4.2 Tilastokeskuksen tietojen jatkokäyttö ja -jalostaminen

Näkemykset siitä, miten Tilastokeskuksen julkaisemia tietoja saa käyttää ja onko olemassa rajoittavia tekijöitä, olivat suurimmalla osalla haastatelluista yhdenmukaiset: ”Tietoja, jotka ovat verkkosivuilla veloituksetta käytettävissä, saa käyttää täysin vapaasti,

kunhan lähteenä mainitaan Tilastokeskus.” Perusteluna tietojen vapaalle käytettävyydelle muutamat mainitsivat sen, että tietoja tuotetaan verovaroin.

”Ett ohjehan on ett lähdeviite kun mainitaan niin meidän kaikkia tietoja mitä meidän sivuilla julkistetaan niin saa käyttää...” (Toimihenkilö, tilastotuotantotehtävät.)

Joissakin haastatteluissa otettiin puheeksi karttojen, graafien ja vastaavien käytettävyys. Osa totesi niiden kohdalla pätevän saman ohjeistuksen kuin mihin tahansa verkossa julkistettuun tietoon, eli ne ovat yhtä lailla vapaasti käytettävissä, kun taas osa oli sitä mieltä, että niiden kohdalla teoskynnys olisi matalampi. Monet pitivät nimenomaan parempana sitä, että käytetään Tilastokeskuksen tuottamia kuvia ja kuvioita sellaisenaan, kuin että käyttäjät tekisivät omia, ehkä huonojakin kuvioita ja edelleen viittaisivat Tilastokeskukseen lähteenä.

Isoa osaa haastateltavista arvelutti, kuinka tulisi suhtautua Tilastokeskuksen tietojen kaupalliseen hyödyntämiseen eli siihen, että joku käyttää Tilastokeskuksen tietoja vaikkapa omassa verkkopalvelussaan ja saa siitä taloudellista hyötyä. Aivan kaikki eivät tätäkään pitäneet ongelmana vaan totesivat, että ei ole väliä mihin tietoja käytetään, sillä kaikenlainen tietojen käyttäminen on pelkästään hyvä asia. Kaikille ei ollut selvää, missä kaupallisen hyödyntämisen raja kulkee eli miten laajasti ja missä yhteydessä tietoja on käytettävä, jotta käyttö katsottaisiin kaupalliseksi hyödyntämiseksi.

Muutamit haastateltavista eivät pitäneet tietojen jatkokäyttöä hyväksyttävänä silloin, kun kyseessä on laaja kokonaisuus, kuten kokonainen taulukko, tai mikäli Tilastokeskuksen tiedot ovat keskeinen osa jossakin kaupallisessa, muun tahon ylläpitämässä palvelussa.

”Kyl mäkin näkisin ett kun ne on kuitenkin avoimia tietoja niin ei siihen voida kyllä hirveesti laittaa kapuloja rattaisiin että mitä saa ja mitä ei saa tehdä...jos joku asiakas ottaa suoraan meidän tyyliin niinku tietokantapalvelun tai niinku kaikki mahdolliset muuttujat tai kaikki mahdolliset taulukot ja laittaa niitä sitten jonnekin niinku eteenpäin jakeluun...semmonen

että sä otat sieltä tavallaan isoja laajoja kokonaisuuksia joita sä jatkokäytät niin sen nyt näkis ett sitä ei ehdottomasti niinku pitäis voida tehdä.” (Toimihenkilö, erityisselvitys- ja toimeksiantopalvelutehtävät.)

Osa totesi Statfin-tilaukoista, että oletettavasti yksiköissä on jo mietitty, mitä tietoja ja millä tasolla sinne laitetaan, joten niiden hyödyntäminen on täysin sallittua missä laajuudessa ja käyttötarkoituksessa tahansa.

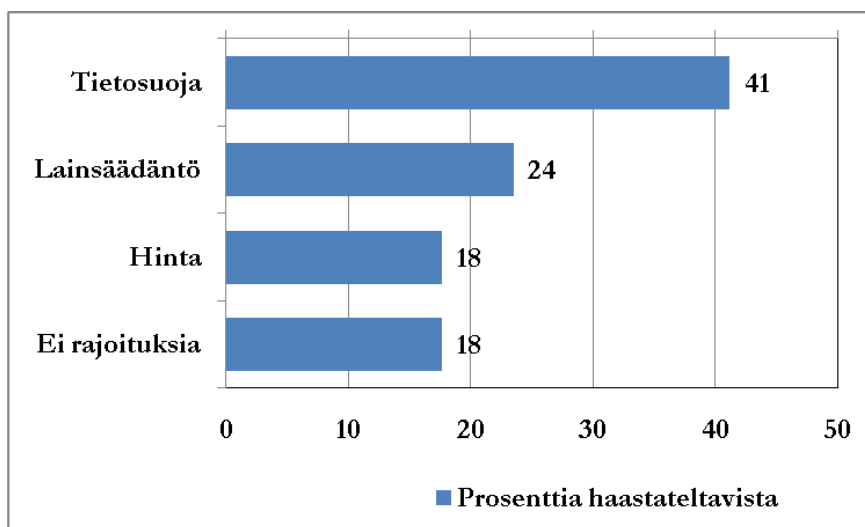
Joku haastateltavista totesi linkittämisen olevan kiellettyä, mutta että sitä ei silti haluta rajoittaa. Siitä, mikä olisi hyvä tapa linkittää, ei kenelläkään niistä, joiden kanssa asia nousi esille, ollut selkeää käsitystä.

Tietojen jatkojalostamisesta ja niiden aiheuttamista ongelmista oli kokemusta tai ainakin mielipide lähes kaikilla. Haastateltavien mukaan varsin usein törmää esimerkiksi tapauksiin, joissa Tilastokeskuksen lukuja on käytetty ja niiden perusteella tehty virheellisiäkin laskutoimituksia ja omia ennusteita, joiden yhteydessä edelleen viitataan Tilastokeskukseen lähteenä. Tilastokeskuksen lukuja voi myös olla osana jonkun toisen tahon ylläpitämää verkkopalvelua ja jos palveluntarjoaja ei ole päivittänyt tietoja, eikä selkeästi ilmaissut, minkä ajankohdan luvut ovat kyseessä, on Tilastokeskukseen saattanut tulla hämmentyneitä kyselyjä. Myös tiedotusvälineissä on saatettu kirjoittaa jonkun muun tahon tekemistä päätelmistä ikään kuin Tilastokeskus olisi jutun takana. Jatkojalostamista pidettiin sinänsä hyväksyttävänä, mutta virheelliset viittaukset olivat aiheuttaneet harmia.

Haastateltavilta kysyttiin, millaisen kuvan he arvelevat tiedonkäyttäjillä olevan siitä, kuinka tarkka Tilastokeskus on tietojensa käytöstä, eli suhtautuuko Tilastokeskus jatkokäyttöön hyvin vapaasti vai rajoittaako se käyttöä. Suurin osa uskoi, että tiedonkäyttäjät kokevat Tilastokeskuksen tuottamat tiedot hyvin vapaasti käytettäviksi, koska Tilastokeskuksen tehtävä on tuottaa tietoa ja se tekee sitä yhteiskunnan varoilla. Maksullisten toimeksiantojen kohdalla arveltiin, että niitä tilaavat tahot voivat pitää Tilastokeskusta puolestaan hyvinkin tiukkana, mikä ei välttämättä ole hyvä asia.

8.4.3 Jatkokäyttöön vaikuttavat tekijät

Kaikki eivät uskoneet tekijänoikeuslain rajoittavan tietojen jatkokäyttöä millään tavalla huolimatta siitä miten, kuinka laajasti ja mihin tarkoitukseen tietoja käytetään. Muutamat uskoivat, että tekijänoikeuslaki velvoittaa mainitsemaan lähteen, mutta muutoin se ei liity Tilastokeskuksen tuotteisiin ja palveluihin. Tätä enemmän keskusteluissa nousivat esille hinnoittelu ja mahdolliset tietosuojakysymykset (kuvio 7). Maksullisten toimeksiantojen osalta todettiin jatkokäyttöoikeuksista sovittavan usein tapauskohtaisesti ja hinnoittelun riippuvan siitä, miten laajoista käyttöoikeuksista kulloinkin sovitaan.

Kuvio 7. Tietojen jatkokäyttöä rajoittavat tekijät

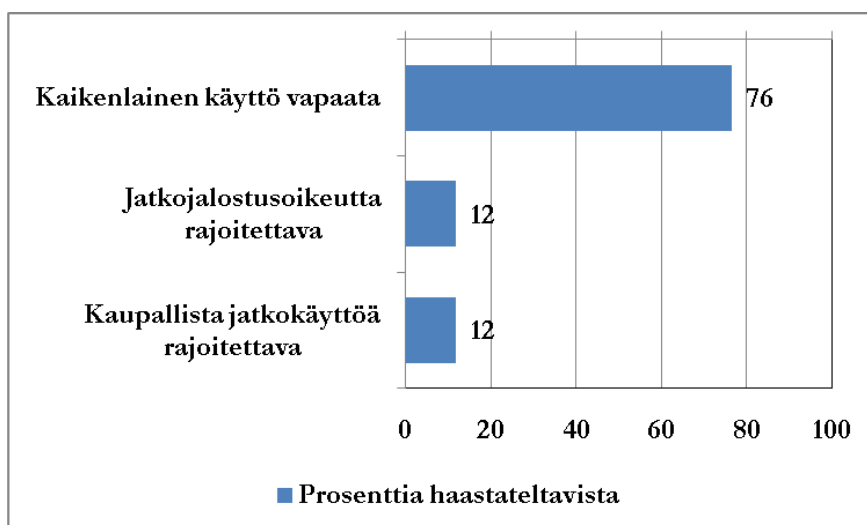
Muutamit olivat sitä mieltä, että Statfin-taulukoiden ja muiden maksuttomien tuotteiden osalta tietojen käyttöä ei voida rajoittaa mitenkään, ei edes lainsäädännön nojalla. Joku totesi, että vaikka nähtäisiin tietoa käytettävän väärin tarkoituksiin, ei siihen ole perusteita puuttua. Joillakin haastateltavilla oli selkeä käsitys siitä, että mikäli tietojen jatkokäyttölupaa kysyy taho, joka aikoo käyttää tietoja myymäänsä palveluun tai tietokantaan, ei lupaa myönnetä, mutta muutamit eivät nähneet siinäkään mitään ongelmaa.

”Teoriassa, joku vois tehdä sillä bisnestä mutta so what, tietohan leviää sillain, sehän on aivan hyvä että näin tapahtuu.” (Toimihenkilö, erityisselvitys- ja toimeksiantopalvelutehtävät.)

8.4.4 Millaista tietojen jatkokäytön tulisi olla

Lähes kaikki olivat sitä mieltä, että Tilastokeskuksen tuottamia, verkossa julkaistavia tietoja pitäisi saada käyttää mahdollisimman vapaasti ja sitä pitäisi tukea nykyistä enemmän lisäämällä verkossa julkaistavaa ilmaistietoa ja ilmaisemalla tietojen yhteydessä niiden vapaasta käytettävyydestä (kuvio 8). Yleisesti oltiin sitä mieltä, että tietojen laaja käyttö on vain hyväksi Tilastokeskukselle ja lähteen mainitsemisen myötä saadaan myös uusia käyttäjiä.

Kuvio 8. Millaista Tilastokeskuksen tuottaminen tietojen jatkokäytön tulisi olla

Muutamit pitivät hyväksyttävänä kaupallista hyödyntämistä, kun taas joku oli sitä mieltä, että Tilastokeskuksen olisi saatava korvaus tekemästään työstä tilanteissa, joissa käyttäjätaho hyötyy taloudellisesti tietojen käyttämisestä. Jatkokäyttöä pidettiin myös työn mielekkyyttä lisäävänä tekijänä.

“Ja kyllähän se niinku työn mielekkyydenkin kannalta on niinku mielekästä kun tietää että tekee jotain mikä on jollekin tärkeää ja joku sitä käyttää ja hyötyy siitä niin miksei sitä tukis sitten.” (Toimihenkilö, tilastotuotantotehtävät.)

Kaikki eivät pitäneet tietojen jatkokäyttöä pelkästään positiivisena asiana ja Tilastokeskukselle ajateltiin aiheutuvan imagohaittaa muun muassa eri tahojen tekemien väärin päätelmien ja tietojen jatkojalostaminen takia. Esimerkiksi erityisselvitysten perusteella kirjoitetut lehtiartikkelit ja tiettyjen kaupallisten sivustojen palvelut voivat

antaa mielikuvan, että Tilastokeskus kerää tietoja ja tuottaa tilastoja niin sanottuja epäasiallisia tarkoituksia varten. Tässä yhteydessä mainittiin esimerkkinä eräs asumiseen liittyvä palvelu, jossa Tilastokeskuksen tiedot ovat keskeisessä osassa. Toisaalta joku oli sitä mieltä, että tietojen käyttö nimenomaan erilaisissa yhteyksissä, kuten naistenlehden artikkelissa, on vain hyvä keino tuoda esille uusia tapoja käyttää tietoja ja perustelee näin Tilastokeskuksen olemassaoloa muutoinkin kuin vain ns. virallisissa yhteyksissä. Eteen oli tullut myös tilanteita, joissa kaupalliset sivustot eivät olleet päivittäneet palveluunsa uusimpia tietoja, jolloin Tilastokeskukseen oli tullut kritiikkiä vääristä, tässä tapauksessa vanhentuneista tiedoista. Väärinkäytösten riskien ajateltiin kuitenkin olevan pienemmän kuin laajan jatkokäytön tuottaman hyödyn, eikä riskien uskottu kasvavan samassa suhteessa tietojen käytön lisääntymisen kanssa.

Haastatteluissa nousi esille myös, että luokitusten, joita tarvitaan joidenkin tilastojen tulkitsemiseen, tulisi olla maksutta saatavilla, eikä myöskään pienistä toimeksiannoista pitäisi laskuttaa lainkaan. Tietoja julkistaessa pitäisi myös avoimesti kertoa mahdollisista laatuun vaikuttavista seikoista ja huolehtia, ettei tietoja voi yhdistellä niin, että yksittäisiä tarkastelukohteita voitaisiin tunnistaa. Joku kannatti kaikenlaisen käytön edistämisen lisäksi myös tutkimuskäyttöön liittyvien salassapitosäännösten vapauttamista.

8.4.5 Jatkokäyttöä koskevat kyselyt

Melkein kaikille oli tullut työtehtävissä vastaan tilanteita, joissa ulkopuoliset olivat kysyneet tietojen jatkokäyttöön liittyvistä asioista. Vain muutama haastateltavista kertoi, ettei näitä asioita oltu koskaan kysyty, kun taas joillekin saattaa tulla tällaisia yhteydenottoja lähes päivittäin.

Kyselyjä oli tullut muun muassa toimittajilta, oppilaitoksista, opiskelijoilta sekä muilta yksittäisiltä tiedonkäyttäjiltä. Eniten oli kysyty neuvoja oikeaoppiseen viittaamiseen liittyen sekä lupaa verkkosivuilla olevan kuvan, kuvion, taulukon tai luvun käyttämiseen oppimateriaalissa, omilla verkkosivuilla taikka omassa esityksessä. Monet totesivat, että yleisimmin kysytään vain, mistä jokin tieto löytyy, eikä kysyjä luultavasti edes ajattele, että sen käyttämiselle olisi olemassa esteitä tai rajoitteita. Maksullisten toimeksiantojen osalta esimerkiksi palvelun tai tuotteen tilaavat liitot kysyvät oikeudestaan jakaa palve-

lua edelleen jäsenyrityksilleen ja kaupalliset tahot, kuten yritysketjut, lupaa jakaa tuotetta ketjun sisällä.

Joissakin keskusteluissa nousi esille myös se, että varsinkin pienempien toimeksiantojen kohdalla, erityisesti jos kirjallista sopimusta ei tehdä, tilaajat saattavat jakaa saamiaan tietoja hyvinkin avoimesti. Näissä tilanteissa ei usein käy ilmi, mihin tarkoitukseen asiakas tietoja käyttää, ja jollei asiakas kysy jatkokäyttöoikeuksista, niistä ei välttämättä mainita mitään.

Tapaukset, joissa tietojen jatkokäyttöön oli annettu kysyjälle kieltävä vastaus, liittyivät yleisimmin jälleenmyyntitarkoitukseen. Lupaa ei oltu annettu myöskään silloin, kun tietojen käyttötarkoitus nähtiin selkeästi vääräksi tai jos joku oli halunnut kopioida kokonaisen osan Statfin-taulukosta tai julkaisusta kokonaisia sivuja liittäkseen ne omaan tuotokseen. Suuri osa kertoi antavansa luvan käyttää kaikkea verkossa julkaistua tietoa, oli kyseessä mikä tahansa tarkoitus tai käyttötapa. Maksullisten toimeksiantojen osalta oli vastattu kieltävästi, jos asiakas oli halunnut jakaa tietoja edelleen taikka luovuttaa niitä kolmannelle osapuolelle. Kaupallisen jatkokäytön ollessa kyseessä yleinen käytäntö oli, että hintaa nostettiin tietyn, käyttäjien määrään perustuvan kertoimen avulla tai kaupallinen hyödyntämien otettiin hinnoittelussa muulla tavalla huomioon.

Jatkokäyttöön liittyviä asioita oli jouduttu jonkin verran miettimään myös siitä näkökulmasta, kuinka omissa työtehtävissä saa hyödyntää muiden tuottamaa aineistoa. Yhdessä tapauksessa omassa julkaisussa haluttiin käyttää toisen organisaation piirtämää karttakuvaa, jonka käyttämisestä jouduttiin maksamaan. Oli myös pohdittu, miten saa käyttää verkossa julkaistusta, Tilastokeskuksen palveluksessa olevan henkilön kirjoittamasta kirjasta tulostettua kappaletta. Teoksen kustantaja oli kieltänyt lainaamasta kappaletta ulospäin, mutta teokseen johtavan linkin sai laittaa kirjaston tietokantaan.

8.4.6 Nykyisten toimintatapojen ja ohjeistuksen selkeys

Useat totesivat jatkokäyttöön liittyvien kysymysten olevan yleensä niin helppoja, että niihin osataan itse vastata. Vaikeammissa tapauksissa osa kertoi kysyvänsä ensin neuvoa kollegalta tai esimieheltä tai jättävänsä suoraan tapaukset esimiehen hoidettaviksi. Jollei

näin löytynyt ratkaisua, käännyttiin talon lakimiehen puoleen. Hyvin monet kertoivat kääntyvänsä suoraan lakimiehen puoleen tai kysyvänsä neuvoa tietopalvelujohtajalta. Jotkut totesivat, että omalla vastuualueella on olemassa yhtenäiset käytännöt ja sopimuksiin räätälöidään ehdot tapauskohtaisesti, tai ainakin ne sisältävät yleiset sopimusehdot, joskaan ne eivät joka tilanteeseen sovellu.

Moni totesi olevan varsin selvää, keneltä tai mistä näitä asioita voi kysyä, mutta lähes yhtä moni koki tilanteen sekavaksi kun ei tiedetty, kenen puoleen voisi kääntyä. Lakimiestä tai tietopalvelujohtajaa arveltiin oikeaksi henkilöksi, mutta koska tästä ei ole selkeästi informoitu, osa koki yhteydenoton vähän epämukavaksi; ei haluttaisi vaivata henkilöä, jos tämän toimenkuvaan ei virallisesti kuulukaan näiden asioiden hoito. Vaikka kysyttäessä neuvoja oli aina saatu, olivat muutamat kokeneet viime kädessä jäävänsä yksin lopullisen päätöksenteon kanssa.

”...mut just kun tuntuu ett ei oo oikeen semmosta tahoja joka oikeasti olis vastuussa ett sit saa sellasia vähän välttelevii vastauksia, kukaan ei oikeen uskalla sanoa mitään kun ei oo sovittu yhteisesti mitään. Ett se on vähän semmost epämäärästä, aina tulee vähän semmonen ikävä olo siitä.”(Toimihenkilö, kehittämis- ja koordinoititehtävät.)

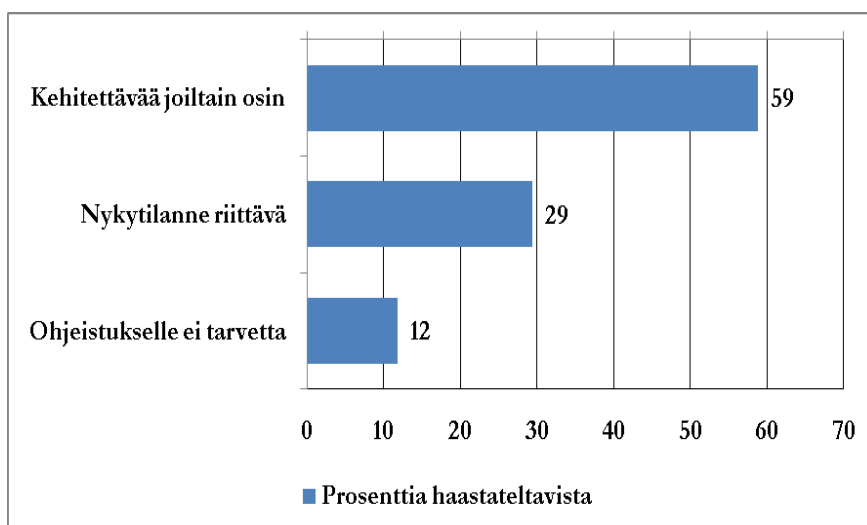
”Ett sit sä joudut kuitenkin ite sen, tai lopullisesti vähän niinku sen päättämään.” (Toimihenkilö, erityisselvitys- ja toimeksiantopalvelutehtävät.)

Käytäntöihin ja toimintatapoihin kaivattiin selkeitä pelisääntöjä. Osa puolestaan totesi, että ohjeistusta ei tarvita mihinkään, koska on selvää, että kaikkea Tilastokeskuksen tuottamaa tietoa saa vapaasti käyttää.

”Kyllä mä osaan vastata kun mä sanon että käyttäkää miten lystätte kunhan vaan mainitsette sen lähteen. Siinä ei hirveesti oo niinku variaatioita.” (Toimihenkilö, erityisselvitys- ja toimeksiantopalvelutehtävät.)

Suurin osa oli sitä mieltä, että joiltain osin käytännöt ovat epäselviä (kuvio 8); pohdintaa aiheuttavat muun muassa maksullisten toimeksiantojen jatkokäyttö, kaupallisen hyö-

dyntämisen sekä jatkojalostamisen määrittely, vastuunjakokysymykset, oikea tapa linkittää tietoja ja hinnoittelu. Vaikka tiedettäisiin, että kyseessä on kaupallinen jatkokäyttö, ei kaikille ollut selvää, miten tietoja on sallittua käyttää. Maksullisten toimeksiantojen kohdalla eivät kaikki osanneet sanoa, onko tilaajalla silloin rajoittamaton oikeus jatkojalostaa, käyttää ja myydä tilaamiaan tietoja. Usein nousi esille, että tietojen jatkokäyttöön tunnutaan talossa suhtautuvan entistä vapaammin, mutta ohjeistusta näistä asioista ei ollut kuitenkaan annettu. Asiakkaiden kohtelun ei uskottu olevan nykyisellään tasaverstaista, kun ympäri taloa tehdään yksittäisiä, oletettavasti hyvin erilaisia päätöksiä.

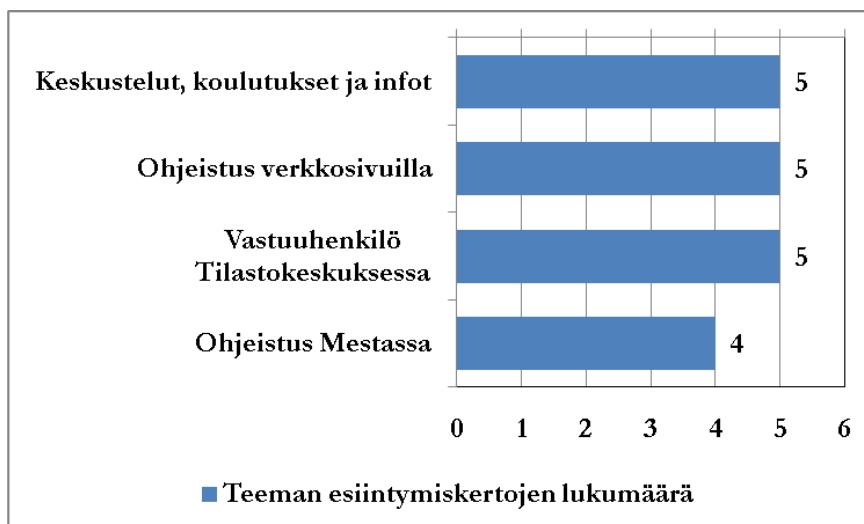
Kuvio 8. Nykyisen ohjeistuksen kehittämistarve

8.4.7 Nykyisten toimintatapojen kehittämistarpeet

Mielipiteitä siitä, miten jatkokäyttöön liittyvää ohjeistusta ja tietoa pitäisi talon sisällä jakaa, oli useita (kuvio 9). Moni piti verkkosivuille tuotteiden yhteyteen liitettävää yksinkertaista ja selkeää ohjeistusta tiedon käyttäjiä varten riittävänä. Ohjeistus voisi olla napakka, esimerkiksi ranskalaisin viivoin esitetty tai kysymys-vastaus –tyylinen. Palvelun yhteydessä tekijänoikeuksista voitaisiin luopua osittain, mikäli se julkishallinnossa katsottaisiin toimivaksi, Creative Commons –lisenssillä. Tällöin erikseen määriteltyjen logojen avulla ilmaistaisiin, saako palvelua käyttää kaupallisiin tarkoituksiin, saako sitä muokata vai onko se kokonaan vapaasti käytettävissä kunhan lähde mainitaan.

Ohjeistuksen lisäksi kaivattiin nimettyä vastuuhenkilöä koko talon tasolla siten, että henkilö, esimerkiksi juristi tai muu asiantuntija, joka olisi oikeasti perillä asioista, ottaisi

viime kädessä vastuun päätöksistä. Joidenkin mielestä myös yksiköittäin voisi olla määritelty vastuuhenkilö tai työryhmä, joka olisi perillä juuri kyseiselle yksikölle tyypillisistä tapauksista. Talon tasolla voitaisiin järjestää keskustelutilaisuuksia, joissa käytännöistä kerrottaisiin vaikka erityyppisten esimerkkitapausten avulla. Käyttöoikeusasioita ehdotettiin käsiteltäväksi myös yksiköiden infoissa tai osana TIKO-koulutusta (tilasto-osaamisen koulutusohjelma). Osa piti riittävänä, että näistä asioista tiedotettaisiin vain esimiestasolla.

Kuvio 9. Yleisimmät ehdotukset keinoiksi jakaa ohjeistusta Tilastokeskuksessa

Haastatteluissa nostettiin esille yhteisten sopimuspohjien tarpeellisuus. Tästä todettiin, että toisaalta se voisi olla hyvä asia mutta toisaalta täysin yhtenäisiä käytäntöjä on vaikea löytää, koska Tilastokeskus tuottaa niin monenlaisia tuotteita ja palveluita, ettei saman kaavan mukainen sopimus mitenkään soveltuisi kaikkiin tilanteisiin. Sopimuksia voitaisiin kuitenkin talon tasolla miettiä niin, että ainakin niissä käytettävät ilmaisutavat olisivat yhtenäiset koko talossa.

Tilastokeskuksen intranet eli Mesta sai tiedon välittäjänä sekä kannattajia että vastustajia. Osan mielestä Mestassa voisi olla samantyyppinen, keskeiset seikat sisältävä ohjeistus kuin verkkosivuillekin ehdotettiin, osa taas oli sitä mieltä, että Mestaan on turhaa ohjeistusta laittaa, koska sieltä on vaikea löytää halumaansa tietoa ja toisaalta tapausten erilaisuuden vuoksi täytyy usein joka tapauksessa konsultoida asiantuntijaa.

”...en mä ainakaan kaipaa tonne Mestaa mitään ohjeita koska se vaatii kuitenkin sen asiantuntijan tulkinnan. Nää on niin vivahteikkaita kysymyksiä että. Se että on yks nimi joka on perillä niistä asioista niin se riittää valan hyvin ohjeistukseksi ainakin itselleni ja hän voi sitten jos on niin hankala tapaus niin selvittää sitä ja miettiä...Se on talon kannalta tehokkaampaa työskentelyä kuin niin että joku ryhmä laatii valtavan ohjeistuksen ja sitten jokainen yksittäinen jonka eteen se kysymys tulee niin yrittää niistä etsiä sitä ratkasua.” (Toimihenkilö, tilastotuotantotehtävät.)

Käyttöoikeusasioihin liittyvän ohjeistuksen yhteydessä voisivat olla myös muut asiakasrajapintaan, kuten hinnoitteluun liittyvät ohjeistukset, koska usein näitä asioita pohditaan samanaikaisesti.

Paljon kritiikkiä sai Tilastokeskuksen verkkosivuilla oleva tekijänoikeuksia koskeva lauseke. Moni ei ollut sitä edes huomannut, ja ne, jotka siitä olivat tietoisia, olivat yksimielisiä siitä, että se on nykyisellään vaikeasti ymmärrettävässä muodossa. Osa oli sitä mieltä, että sen voisi kokonaan poistaa, osa säilyttäisi siinä maininnan lähdeviittauksesta ja muotoilisi sen uudelleen niin, että tietojen käyttöä ei jyrkästi kiellettäisi, mutta ilmaistaisiin, että Tilastokeskus ei vastaa mahdollisista virheellisistä tulkinnoista. Lauseke voitaisiin myös linkittää selkeästi taulukoiden ja palveluiden yhteyteen nykyistä näkyvämmälle paikalle. Tilastojulkaisujen yhteydessä olevaa viittausohjetta voisi joidenkin mielestä kehittää niin, että lähdetiedoissa näkyisi Tilastokeskuksen lisäksi kyseisen tilaston tuottanut yksikkö, jolloin talon sisällä olisi helpompi ongelmatilanteessa jäljittää, mihin tietojen käyttäjä tulkintansa perustaa. Ehdotettiin myös, että tietokantataulukkoille voitaisiin kehittää taulukot yksilöivä numerointisysteemi edellä mainitusta syystä.

9 Johtopäätökset

Haastattelutulokset olivat toisaalta yllättäviä ja joiltakin osin nykytilanteen kartoituksen perusteella ennalta arvattavissa. Selvitystä alettiin tehdä muun muassa siksi, että jatkokäyttöön liittyvien käytäntöjen arveltiin olevan hyvin erilaisia eri yksiköissä. Tämä käsitys vahvistui haastattelujen perusteella. Hyvin monet eivät olleet joutuneet työnsä puolesta koskaan miettimään näitä asioita, eivätkä siksi ehkä osanneet ajatella, että tekijänoikeus liittyisi mitenkään Tilastokeskuksen tuottamaan tietoon. Muutamille, jotka joutuvat miettimään käyttö lupa-asioita usein, tuotteisiin ja palveluihin liittyvä tekijänoikeudellinen näkökulma oli tuttua. Haastatteluista jäi vaikutelma, että osalla haastatelluista, jotka totesivat tietävänsä jatkokäyttöön liittyvät seikat hyvin, oli kuitenkin asioista jonkin verran väärä käsitys ja puutteelliset tiedot; joidenkin mielestä tekijänoikeus ei liittynyt mitenkään Tilastokeskukseen. Tämä ryhmä ei luonnollisestikaan kaivannut toimintatapoihin tarkempaa ohjeistusta. Suurin osa kuitenkin koki jatkokäyttöön liittyvät käytännöt nykyisellään vähän sekaviksi ja toivoi selkeämpiä toimintatapoja.

Muihin tilastoja tuottaviin organisaatioihin verrattuna Tilastokeskus informoi tekijänoikeusasioista verkkosivuillaan melko heikosti ja epäselvästi, mutta ei ole kuitenkaan ainoa siinä. Maa- ja metsätalousministeriön tietopalvelukeskus Tiken verkkosivuilla (Tike 2011) todetaan tekijänoikeuksista täsmälleen samalla tavoin, eli sieltä löytyy sama, haastatteluissa paljon kritiikkiä saanut lauseke kuin Tilastokeskuksenkin verkkosivuilta, eikä mitään muuta ohjeistusta anneta. Samoin Suomen tullin sivustolla tekijänoikeudet mainitaan hyvin lyhyesti (Tulli 2011). Tilastopalvelun tekijänoikeuksien todetaan kuuluvan Tullihallitukselle ja palvelun käyttäjää kehoitetaan palvelun tietoihin viitattaessaan mainitsevan lähteenä Tullihallitus. Muut tarkastelun kohteena olevat organisaatiot tiedottivat käyttöoikeusasioista selkeämmin ja tarkemmin, joista esimerkkejä luvussa 9.2.

9.1 Tutkimuksen luotettavuus

Koska laadullinen tutkimus ei ole yksi yhtenäinen tutkimusperinne, vaan siihen kuuluu useita varsin erilaisia perinteitä, on selvää, että laadullista tutkimusta käsittelevästä kirjallisuudesta löytyy erilaisia käsityksiä tutkimuksen luotettavuuteen liittyvistä kysymyksistä (Tuomi & Sarajärvi 2002, 131).

Yksi tapa on arvioida tutkimuksen luotettavuutta käsitteiden reliabiliteetti ja validiteetti avulla. Reliaabelius tarkoittaa mittaustulosten toistettavuutta, eli tutkimuksen kykyä antaa ei-sattumanvaraisia tuloksia. Reliaabelius voidaan todeta usealla eri tavalla, tutkimustulokset voidaan todeta reliaabeleiksi esimerkiksi jos kaksi tutkijaa päätyy samanlaiseen tulokseen tai samaa henkilöä tutkittaessa eri tutkimuskerroilla saadaan sama tulos. Validius tarkoittaa mittarin tai tutkimusmenetelmän kykyä mitata juuri sitä, mitä on tarkoituskin mitata. Esimerkiksi jos kyselylomakkeen kysymykset on tulkittu toisin kuin tutkija on ajatellut ja tutkija käsittelee tuloksia kuitenkin alkuperäisen ajatusmallinsa mukaisesti, eivät saadut tulokset ole tosia ja päteviä eli tulos ei ole validi. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2006, 216-217.)

Tutkimuksessa selvitettiin muun muassa Tilastokeskuksen käytäntöjä ja toimintatapoja sekä henkilöstön saamaa ohjeistusta ja tietämystä tietojen jatkokäyttöön liittyvissä asioissa. Tutkimustulosten reliaabelius on oletettavasti melko korkea, sillä haastateltavat olisivat vastanneet hyvin samalla tavalla jos joku toinen olisi tehnyt saman tutkimuksen, vaikka tutkija olisi muotoillutkin kysymykset eri tavalla. Osa haastateltavista sai varmasti lisää tietämystä asioista haastattelun aikana, joten mikäli sama haastattelu tehtäisiin uudelleen, voisivat tulokset olla joiltain osin hieman erilaisia. Mutta tämä ei mielestäni heikennä tulosten reliabiliteettia, sillä tarkoitus olikin tutkia juuri sen hetkistä tilannetta.

Tässä tutkimuksessa aineistonkeruumenetelmänä oli haastattelu, jonka etuna muihin tiedonkeruumenetelmiin verrattuna on muun muassa aineiston keruun joustavuus (Hirsjärvi ym. 2006, 194). Haastattelun aikana haastateltavalla oli mahdollisuus saada tarkennusta kysymyksiin, mikäli ei ymmärtänyt jotakin ja haastattelija puolestaan saattoi esittää lisäkysymyksiä haastateltaville niin, että vastaukset tulivat tulkittua oikein. Tämän perusteella tutkimustulokset ovat valideja. Tätä tukee myös se, että aineiston litterointi ja analysointi tehtiin hyvin pian haastatteluiden toteutuksen jälkeen, jolloin haastattelutilanteet olivat vielä tuoreessa muistissa. Koska kyseessä oli ryhmähaastattelu, on kyseinen menetelmä yksilöhaastatteluun verrattuna voinut aiheuttaa sen, että kaikilta haastateltavilta ei saatu kaikkiin kysymyksiin täsmällistä vastausta. Tilaisuudet halettiin pitää mahdollisimman luontevina, joten kaikille haastateltaville pyrittiin antamaan mahdollisuus kommentoida ja tuoda oma näkökulmansa esille, mutta näitä ei

lähdetty järjestelmällisesti kysymään. Tutkimustulosten validiteetin kannalta tällä ei liene suurta merkitystä, sillä vastaukset olivat joka tapauksessa enimmäkseen yleistettävissä.

9.2 Kehitys- ja jatkotutkimusehdotukset

Tärkein kehittämistä vaativa asia on tiedon käytöstä informoiminen Tilastokeskuksen verkkosivuilla, mikä oletettavasti vähentäisi radikaalisti epätietoisuutta niin tiedonkäyttäjien kuin Tilastokeskuksen henkilöstönkin näkökulmasta. Nykyisen tekijänoikeuksia koskevan lausekkeen voisi korvata ohjeistuksella, joka ei olisi niin lakikielinen vaan asiat ilmaistaisiin selkeästi. Ohjeistuksen voisi toteuttaa samaan tyyliin kuin MML tai Ruotsin tilastokeskus SCB.

MML on määritellyt verkkosivuillaan ilmaisten aineistojen käyttöehdot yhden sivun mittaisella tekstillä. Ilmaista aineistoa saa vapaasti kopioida, levittää, muokata ja hyödyntää kaupallisesti jatkolisenssoimalla, yhdistellä muihin tuotteisiin sekä käyttää osana sovellusta tai palvelua. Käyttäjältä edellytetään mainintaa alkuperäislähteestä ja käyttäjän on vaadittava MML:n lisenssin ehtojen noudattamista myöntäessään lisenssejä sellaiseen tuotteeseen tai palveluun, jossa on käyttänyt MML:n aineistoa tai sen osaa. MML toteaa käyttöehdoissa, että se ei vastaa aineistoissa mahdollisesti esiintyvistä virheistä eikä aineiston käytöstä aiheutuvista välittömistä tai välillisistä vahingoista, eikä se myönnä aineistolle tai siinä olevien tietojen oikeellisuudelle ja ajantasaisuudelle takuuta. MML ei takaa aineiston jatkuvaa saatavuutta ja se voi lopettaa aineiston jakelun ennalta ilmoittamatta. (Maanmittauslaitos 2010a.) Verkkopalvelussa olevien karttojen osalta MML toteaa omistavansa kaikki oikeudet mukaan lukien tekijänoikeus ja muut immateriaalioikeudet. Käyttäjällä on lupa ainoastaan tallettaa tietokoneelleen tai tulostaa yksityistä käyttöä varten yksittäisiä karttoja sekä sijoittaa omille verkkosivuilleen linkki Karttapaikkapalveluun. Linkittämisestä todetaan vielä erikseen, että linkin kautta Karttapaikan sivun tulee aueta tyhjäan ikkunaan ilman kehyksiä ja muunlainen linkittäminen on kiellettyä. (Maanmittauslaitos 2010b.)

Ruotsin tilastokeskus (SCB) määrittelee verkkosivuillaan aineistojensa käyttöehdot kuuden kysymyksen ja niihin esitettyjen vastausten avulla. Kaikkia SCB:n verkkosivuilla olevia tilastoja sekä taulukoita, kuvioita ja muuta grafiikkaa saa vapaasti kopioida, jäljen-

tää ja levittää. Sen sijaan valokuvia ja kuvia ei saa käyttää ilman lupaa lukuun ottamatta kuva-arkistossa olevia kuvia. Tietoja käytettäessä on aina ilmoitettava lähteenä SCB, mutta jos tietoja on itse käsitelty, kielletään käyttämästä enää lähteenä SCB:tä. SCB:n sivuille johtavien hyperlinkkien luominen on sallittua. (SCB 2009a.) PC-Axis – ohjelmistolle on määritelty käyttöehdot omalla sivullaan, jossa todetaan, että ohjelmiston ladannut saa ei-yksinomaisen ja ei-siirrettävän käyttöoikeuden ohjelmistoon siten, että asiakas voi käyttää sitä sisäisessä verkossaan ja ladata sen useammille työasemille. Asiakkaalla ei ole lupa muuttaa ohjelmistoa eikä kopioida, lainata, antaa vuokralle tai tehdä muita oikeudellisia toimia sille. (SCB 2009b.)

Ohjeistuksesta olisi hyvä käydä ilmi, miten ja mihin tarkoitukseen Tilastokeskuksen verkkosivuilla olevaa tietoa saa käyttää ja yksilöidä, mitä dataa tarkoitetaan, esim. tilastoja, graafeja jne. Viittausohjeisiin olisi hyödyllistä lisätä, että lähteenä ei saa mainita enää Tilastokeskusta silloin, kun tietoja on käsitelty. Nykyisin vääränlaiset viittaukset ovat aiheuttaneet usein harmia ja turhaa työtäkin, kun kyselyjä tulee jatkojalostajan tekemien päätelmien takia.

Ohjeistuksen yhteydessä voisi olla linkki web-lomakkeeseen, jossa on mahdollista kysyä käyttöoikeuksista tarkemmin, mikäli ohjeistus ei vastaa käyttäjän tarpeisiin. Web-lomake ohjautuisi tiettyyn paikkaan ja kyselyt käsiteltäisiin joko yksiköittäin tai muulla yhteisesti sovitulla tavalla. Mikäli verkkosivuilla olevaa ohjeistusta ei katsota riittäväksi henkilöstön kannalta, voisi esimerkiksi Mestaa laatia kattavamman ohjeistuksen. Haastattelutulosten perusteella yksi asiantuntija koko talon tasolla olisi riittävä ja henkilö olisi syytä selkeästi nimetä niin, että tämän puoleen uskalletaan kääntyä tuntematta oloaan epämukavaksi. Vaikka suurimmalla osalla tulee harvoin eteen käyttöoikeuksiin liittyviä kysymyksiä, voisi olla hyvä käydä yksikkötasolla läpi näitä asioita niin, että tiedotettaisiin, miten tekijänoikeus koskee oman yksikön tuotteita ja palveluita ja mitä pitäisi ottaa huomioon. Toimintaa kehitettäessä olisi jatkuvasti seurattava yleistä tiedon saavuuteen liittyvää keskustelua sekä erityisesti mahdollisia linjausten ja säädösten muutoksia.

Yksi mahdollinen jatkotutkimusaihe voisi olla maksullisten toimeksiantojen hinnoittelu ja hinnoittelu ylipäänsä. Maksullisia toimeksiantoja tuotetaan monessa eri yksikössä ja

haastatteluista jäi vaikutelma, että hinnoitteluperiaatteet eivät välttämättä ole täysin yhdenmukaisia. Pienimuotoisia toimeksiantoja tulee monille henkilöille ja usein asiakas ottaa suoraan yhteyttä esimerkiksi tilastosta vastaavaan henkilöön. Pääsääntöisesti alle 15 minuutin opastus- ja tietopalvelut ovat maksuttomia, mutta kun aika ylittyy, kynnyksellä jolloin palvelusta lähdetään laskuttamaan, tuntui vaihtelevan. Asiakkaita ei kohdella tasapuolisesti jos joku laskuttaa tekemästään työstä herkemmin kuin toinen. Hinnoitteluun vaikuttavat seikat olisi hyvä kartoittaa ja ottaa käyttöön yhtenevät periaatteet, jos näin ei jo ole.

Lähteet

Creative Commons 2011. Licenses. Luettavissa:

<http://creativecommons.org/licenses/>. Luettu: 30.8.2011.

Creative Commons Suomi 2011. Creative Commonsin tehtävä. Luettavissa:

<http://creativecommons.fi/tietoja/>. Luettu: 30.8.2011.

Haarmann, P-L. 2005. Tekijänoikeus ja lähioikeudet. 3. painos. Talentum. Helsinki.

Haarmann, P-L. 2006. Immateriaalioikeus. 4. painos. Talentum. Helsinki.

Harenko, K., Niiranen, V. & Tarkela, P. 2006. Tekijänoikeus – kommentaari ja käsikirja. WSOYpro. Helsinki.

Helenius, Reija. 26.4.2011. Kehittämispäällikkö. Tilastokeskus. Tietopalveluyksikkö. Haastattelu. Helsinki.

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2001. Tutkimushaastattelu – teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Yliopistopaino. Helsinki.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2006. Tutki ja kirjoita. 12. painos. Kustannusosakeyhtiö Tammi. Helsinki.

KM 1987. Komiteanmietintö 1987:8. Tietotekniikka ja tekijänoikeus. Teosten luominen ja käyttö tietokoneen avulla, tietokoneohjelmien, tiedostojen ja tietokantojen sekä integroitujen piirien suoja. Tekijänoikeuskomitean IV osamietintö.

Kopiosto 2011. Teosten käyttöluvut. Valokopiointi. Valokopiointi valtionhallinnossa. Luettavissa:

http://www.kopiosto.fi/kopiosto/teosten_kayttoluvat/valokopiointi/valtio/fi_FI/valtio/. Luettu: 12.7.2011.

Kotila, O. 2008. Respektioikeus ja eräät digitaalisen käyttöympäristön erityispiirteet. Teoksessa Oesch, R., Heiskanen, H. & Hyyrynen, O. (toim.). Tekijänoikeus ja digitaalitalous, s. 133-147. WSOYpro. Helsinki.

Laki oikeudenkäynnin julkisuudesta (370/2007).

Laki viranomaistoiminnan julkisuudesta (621/1999).

Maanmittauslaitos 2010a. Aineistot ja palvelut. Digitaaliset tuotteet. Ilmaiset aineistot. Käyttöehdot/lisenssi. Luettavissa: <http://www.maanmittauslaitos.fi/node/6417>. Luettu: 7.8.2011.

Maanmittauslaitos 2010b. Aineistot ja palvelut. Verkkopalvelut. Karttapaikka. Käyttöehdot. Luettavissa: <http://www.maanmittauslaitos.fi/kartat/karttapaikka/kayttoehdot>. Luettu: 7.8.2011.

Mikkela, Heli. 2.5.2011. Tietopalvelujohtaja. Tilastokeskus. Tietopalveluyksikkö. Haastattelu. Helsinki.

Niiranen, V. & Tarkela, P. 1998. Tekijänoikeuden tietosanakirja. Werner Söderström Lakitieto (WSLT). Helsinki.

Oesch, R. 2008. Tekijänoikeus, kuluttaja ja lex Karpela. Teoksessa Oesch, R., Heiskanen, H. & Hyyrynen, O. (toim.). Tekijänoikeus ja digitaalitalous, s. 4-29. WSOYpro. Helsinki.

Opetus- ja kulttuuriministeriö 2011a. Tekijänoikeus. Tekijänoikeusjärjestelmä ja toimijat. Luettavissa: http://www.minedu.fi/OPM/Tekijaenoikeus/tekijaenoikeusjaerjestelmae_ja_toimijat/?lang=fi. Luettu: 24.2.2011.

Opetus- ja kulttuuriministeriö 2011b. Tekijänoikeus. Tekijänoikeusneuvosto. Luettavissa: <http://www.minedu.fi/OPM/Tekijaenoikeus/tekijaenoikeusneuvosto/?lang=fi>.

Luettu: 24.2.2011.

Opetus- ja kulttuuriministeriö 2011c. Tekijänoikeus. Tekijänoikeustoimikunta. Luettavissa:

<http://www.minedu.fi/OPM/Tekijaenoikeus/Tekijanoikeustoimikunta/?lang=fi>. Luettu: 24.2.2011.

Opetus- ja kulttuuriministeriö 2011d. Tekijänoikeus. Oikeuksien hallinnointi ja hankinta. Tekijänoikeusjärjestöt. Luettavissa:

http://www.minedu.fi/OPM/Tekijaenoikeus/oikeuksien_hallinnointi_ja_hankinta/tekijaenoikeusjaerjestoet/index.html. Luettu: 11.7.2011.

Prosessien johtaminen Tilastokeskuksessa. Mitä prosessijohtaminen on? Sisäinen ohje 19.5.2010.

Rantanen, Johanna. 2011a. 30.5.2011. Lakimies. Tilastokeskus. Hallintopalvelut. Haastattelu. Helsinki.

Rantanen, Johanna. 2011b. 8.9.2011. Lakimies. Tilastokeskus. Hallintopalvelut. Sähköpostiviesti.

Rikoslaki (39/1889).

Salokannel, M. & Nilsson, T. 2001. Tekijänoikeus ja multimedia. Opaskirja multimedian tuottajille. Opetusministeriö. Kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikan osaston julkaisusarja, nro 10/2001. Helsinki.

SCB 2009a. Statistiska centralbyrån. Användningsvillkor. Luettavissa:

http://www.scb.se/Pages/List____261731.aspx. Luettu: 7.5.2011.

SCB 2009b. Statistiska centralbyrån. Villkor för att använda PC-Axis. Luettavissa:
<http://www.ssd.scb.se/databaser/villkorpcaxis.asp?xu=C9233001&yp=tansss&lang>.
Luettu: 12.8.2011.

Sorvari, K. 2007. Tekijänoikeuden loukkaus. WSOYpro. Helsinki.

TekijäL. Tekijänoikeuslaki 404/1961.

TN 1989. Tekijänoikeusneuvoston lausunto 1989:3. Luettelomuodossa olevan sähkö-
numerojärjestelmän tekijänoikeussuoja.

TN 1992. Tekijänoikeusneuvoston lausunto 1992:16. Tekijänoikeuden loukkaus.

TN 2010. Tekijänoikeusneuvoston lausunto 2010:10. Opetus- ja kulttuuriministeriö.
Tekijänoikeus. Tekijänoikeusneuvoston lausuntoja. Luettavissa:
http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Tekijaenoikeus/tekijaenoikeusneuvosto/tekijaenoikeusneuvoston_lausunnot/2010_lausunnot/TN_2010-10.pdf. Luettu:
12.3.2011.

THL 2011. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Tietoa thl.fi –verkkopalvelusta. Luettavissa:
http://www.thl.fi/fi_FI/web/fi/tietoa. Luettu: 30.4.2011.

Tike 2011. Maa- ja metsätalousministeriön tietopalvelukeskus. Tike tilastoijana. Luettavissa:
http://www.maataloustilastot.fi/tike-tilastoijana_fi. Luettu: 24.5.2011.

Tilastokeskus 2005. Tekijänoikeudet. Luettavissa:
<http://tilastokeskus.fi/org/lainsaadanto/copyright.html>. Luettu: 26.3.2011.

Tilastokeskus 2009a. Toiminta ja tehtävät. Luettavissa:
<http://tilastokeskus.fi/org/tilastokeskus/index.html>. Luettu: 5.3.2011.

Tilastokeskus 2009b. Toimintaperiaatteet. Luettavissa:
<http://tilastokeskus.fi/org/periaatteet/index.html>. Luettu: 5.3.2011.

Tilastokeskus 2009c. Toiminta ja tehtävät. Toimintaympäristö. Luettavissa:
<http://tilastokeskus.fi/org/tilastokeskus/toimintaymparisto.html>. Luettu: 26.3.2011.

Tilastokeskus 2010a. Tuotteet ja palvelut. Julkaisut. Lehdet. Luettavissa:
<http://tilastokeskus.fi/tup/julkaisut/lehdet.html>. Luettu: 17.4.2011.

Tilastokeskus 2011a. Tilastokeskus - tiedolla tulevaisuuteen. Luettavissa:
<http://tilastokeskus.fi/org/index.html>. Luettu: 26.3.2011.

Tilastokeskus 2011b. Toiminta ja tehtävät. Toiminnan suunnittelu, seuranta ja kehittäminen. Luettavissa: <http://tilastokeskus.fi/org/tilastokeskus/vuosiohjelma.html>. Luettu: 26.3.2011.

Tilastokeskus 2011c. Toiminta ja tehtävät. Voimavarat. Luettavissa:
<http://www.tilastokeskus.fi/org/tilastokeskus/voimavarat.html>. Luettu: 17.8.2011.

Tilastokeskus 2011d. Tuotteet ja palvelut. Luettavissa:
<http://tilastokeskus.fi/tup/index.html>. Luettu: 26.3.2011.

Tilastokeskus 2011e. Tilastot. Luettavissa: <http://tilastokeskus.fi/til/index.html>. Luettu: 17.4.2011.

Tilastokeskus 2011f. Tuotteet ja palvelut. Tilastotietokannat. Luettavissa:
<http://www.tilastokeskus.fi/tup/tilastotietokannat/index.html>. Luettu: 17.4.2011.

Tilastokeskus 2011g. Tuotteet ja palvelut. Rääätälöidyt tilastopalvelut. Luettavissa:
<http://tilastokeskus.fi/tup/suhdannepalvelu/index.html>. Luettu: 17.4.2011.

Tilastokeskus 2011h. Tuotteet ja palvelut. Koulutus ja oppiminen. Koulutuspalvelut. Luettavissa: <http://www.tilastokeskus.fi/tup/koulutus/koulutuspalvelut.html>. Luettu: 25.4.2011.

Tilastokeskus 2011i. Tuotteet ja palvelut. Koulutus ja oppiminen. Verkkokoulu. Luettavissa: <http://www.tilastokeskus.fi/tup/verkkokoulu/index.html>. Luettu: 25.4.2011.

Tilastokeskus 2011j. Tuotteet ja palvelut. Tilastotietokannat. Tietokantaohjelmat. Luettavissa: <http://www.tilastokeskus.fi/tup/tilastotietokannat/tietokantaohjelmat.html>.
luettu: 25.4.2011.

Tilastokeskus 2011k. Tietoa tilastoista. Suomen virallinen tilasto (SVT). Luettavissa: <http://www.stat.fi/meta/svt/>. Luettu: 3.8.2011.

Tilastokeskuksen prosessijohtamisen ohje 29.4.2010. TK-00-581-10.

Tilastokeskuksen Suomen laatupalkinto 2006 -kilpailuhakemus.

Tilastokeskuksen tuote- ja palveluluokitus 1.1.2009 alkaen. TK-20-1446-08.

Tilastokeskuksen vuosikertomus 2010. Luettavissa:
http://tilastokeskus.fi/org/tilastokeskus/vuosikertomus_2010.pdf.

Tilastokeskuksen ydinprosessit. Ydinprosessien määritelmät 23.2.2011.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2002. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Kustannusosakeyhtiö Tammi. Helsinki.

Tulli 2011. Suomen tulli. Ulkomaankauppatilastot. Tekijänoikeudet ja tietosuoja. Luettavissa:
http://www.tulli.fi/fi/suomen_tulli/ulkomaankauppatilastot/tietosuoja/index.jsp.
Luettu: 24.5.2011.

Vahingonkorvauslaki 412/1974.

Välimäki, M. 2009. Oikeudet tietokoneohjelmistoihin. 2., uudistettu painos. Talentum Media Oy. Helsinki.

Liitteet

Liite 1. Haastattelurunko

Fokus: koskee kaikkea TK:n tuottamaa tietoaineistoa, EI yksikködataa!

Taustatiedot

- yksikkö, jossa työskentelee
- nimike, työtehtävät
- palvelusvuodet Tilastokeskuksessa

Yleistä tietojen käyttöoikeuksista

- oletko joutunut tilanteisiin, joissa tietojen jatkokäyttöön liittyviä asioita on joutunut pohtimaan
- tunnetko/tiedätkö, miten TK:n tuottamaa tietoa saa jatkokäyttää ja mitkä asiat siihen vaikuttavat
- mikä on käsityksesi siitä, miten tietoa saa jatkokäyttää

Tekijänoikeusasioiden esille tulo nykyisessä työssä/tehtävässä

- tuleeko työssä tilanteita, joissa kysytään, miten TK:n tuottamia tietoja/julkaisemia tietoja saa käyttää ja/tai pyydetään käyttö lupaa
- jos, niin millaisia kyselyitä, mihin tarkoituksiin lupaa on pyydetty
- mihin tietoihin/tuotteisiin/palveluihin tiedustelut ovat liittyneet
- miten olet toiminut ao. tilanteissa
- onko selvää, mitä vastata ja miten - onko tietoa toimintatavoista, keneltä voi kysyä neuvoa tai kenen puoleen kääntyä
- mikä on käsityksesi siitä, millainen kuva ulkopuolisilla on TK:n tietoaineiston jatkokäytöstä?
- miten itse toimit tilanteessa, jossa tarvitset esim. omaan työhösi jonkun toisen organisaation tai yrityksen tuottamia tietoja nettisivustoilta? Mietitkö, missä laajuudessa ja mitä tietoja on luvallista käyttää?

Prosessin eteneminen ja kehittämistarpeet

- miten jatkokäyttöoikeuksien myöntämiseen liittyvä prosessi toimii tällä hetkellä
- nykyisten toimintatapojen ja ohjeistuksen selkeys (vai onko niitä?)
- mihin vaiheisiin tai asioihin kaivataan erityisesti lisää ohjeistusta/millaisia ohjeita
- olisiko esim. yhteinen sopimusmalli hyödyllinen
- pitäisikö kyselyt keskittää tiettyjen henkilöiden vastuulle yksikkötasolla/koko talon tasolla

Muuta

- mikä olisi mielestäsi optimaalinen tapa määritellä tiedon jatkokäyttöoikeudet (kokonaan vapaa - kokonaan rajattu vai jotakin siltä väliltä?)